T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

SAMİHA AYVERDİ:
TÜRK SİYASAL HAYATI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde AĞSEREN

KOCAELİ / 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

SAMİHA AYVERDİ:
TÜRK SİYASAL HAYATI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde AĞSEREN

Doç.Dr. İbrahim Şirin

KOCAELİ / 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TARİHBİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAMİHA AYVERDİ:
TÜRK SİYASAL HAYATI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Gözde AĞSEREN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
21.06.2017/16 - 10156161

Doç. Dr. İbrahim Şirin .....

Doç.Dr. Funda Selçuk Şirin .....

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay .....

Tez Savunma Tarihi: 15 Haziran 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

GİRİŞ

TÜRK SİYASAL HAYATI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME: SAMİHA AYVERDİ ve HAYATI

I. BÖLÜM: 1905 – 1938 "İki Dünya Arasında" Bir Osmanlı Kadını

II. BÖLÜM: 1938 – 1960: "Sen Yazarsın!": Samiha Ayverdi'nin Yazın Hayatına Girişi

II. I. Ken'an Rifai'nin Samiha Ayverdi'nin Hayatındaki Yeri ve Etkileri

II. II. Ateş Ağacı – 1941

II. III. Samiha Ayverdi & Belkıs Dengiz Mektupları

II. IV. İstanbul'un Fethi'nin 100.Yıldönümünde Samiha Ayverdi'nin Kitabı

III. BÖLÜM: 1960 – 1980: Siyasal Dönüşümün Samiha Ayverdi'nin Fikri Hayatına Yansımaları ve Eserlerinde Siyasal Unsurlar

III. I. İbrahim Efendi Konağı ve Samiha Ayverdi'nin Semboller Dünyası

III. II. Aktif Mücadele İçerisinde Samiha Ayverdi

III. III. 1970 – 1980: Eserlerinde Tarih ve Eğitim Vurgusu

III. IV. Bir Aktivizm Örneği: Samiha Ayverdi'nin Şehit Annesinin İsmi ile Çıkardığı Kitap

III. V. 1980 Sonrası Eserleri

SONUÇ

KAYNAKÇA

EKLER

ÖNSÖZ

Ülkemizde özellikle son yıllarda kadın tarihi çalışmaları alanında birçok güzel örnek ve çalışmanın ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu çalışmada muhafazakar görüşün içerisinde yer alan kadın yazarlardan Samiha Ayverdi'nin yaşamı ve eserleri, Türkiye'deki siyasal hayatın geçirdiği dönüşümler çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı siyasal hayatın bireyin ve fikir hayatının üzerindeki etkilerini ve Samiha Ayverdi'nin kadın tarihi çalışmaları içerisindeki görünürlüğü incelemektir.

Yüksek öğrenim hayatım boyunca ve tez çalışmamda, planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. İbrahim Şirin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek öğrenim hayatım boyunca desteğini ve ilgisini her zaman hissettiğim sayın hocam Doç. Dr.Funda Selçuk Şirin'e teşekkür ederim.

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, son ana dek fikirlerini ve düşüncelerini benimle paylaşan, yüksek öğrenim hayatım boyunca bana her anlamda destek olan hayat arkadaşım Aykut Bayır'a sonsuz teşekkür ederim.

Teşekkürden daha fazlasını hakeden gösterdikleri büyük sabır, sevgi ve sonsuz destekleri ile her zaman yanımda olan değerli ailem Billur Ağseren, Necdet Ağseren ve Orhan Ağseren'e, bana zamanlarını ayıran ve her zaman benimle olan değerli arkadaşlarım Sinem Balcı ve Ecem Akay'a şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun reformlar ile başlayan ve bir dizi dönüşüm ile devam eden sürecinin en önemli parçalarından biri; teba kabul edilen topluluğun kamuya evrilmesi idi. Kamuyu oluşturan bireylerin hak ve özgürlük arayışları ile siyasal dönüşümler bir zaman çizgisi içerisinde, Samiha Ayverdi'nin hayatı etrafında incelenmeye çalışılmıştır.

Kadınların yazın hayatında yerlerini almasında gazetenin öneminden başlayarak, savaşların onları birer kamusal aktör haline getirmesine değinilmiştir. Cemiyetler ve çalışma alanına hangi zaman dilimlerinde giriş yaptıkları çalışmamızda yer almıştır. Bu gelişmelerin Samiha Ayverdi'yi büyüten kültür hayatına katkıları gözlemlenmeye çalışılmıştır.

Bu dönüşüm Milli Mücadele yıllarında kadınların cephe gerisi destek alanlarında ve iş hayatında da yerini alması ve yeni Cumhuriyet rejiminde önemli bir misyon elde etmesi ile sonuçlanmıştır. 1905 yılında doğan Samiha Ayverdi, bu zaman çizelgesinde önce bir Osmanlı kadını olarak ardından da yeni rejimin bir bireyi olarak hayatını sürdürmüş ve bu geçiş döneminin tüm sancılarını içerisinde barındırmıştır. Çalışmamızda bu görüşümüzü Samiha Ayverdi'nin hatıraları ve eserleri üzerinden incelemiş bulunmaktayız.

Samiha Ayverdi'nin hayatının siyasal etkiler ve olaylar çerçevesinde incelendiği bu çalışmada, Ayverdi'nin hayatı üç ana bölüme ayrılmıştır. Osmanlı kadını olarak doğup büyümüş olduğu, klasik bir Osmanlı konak hayatını yaşadığı, işgal yıllarını İstanbul'da gördüğü ve erken yaşta bir evlilik yaptığı birinci kısım; tasavvuf yolculuğuna başladığı ve yazın hayatında yerini aldığı, peşpeşe eserler verdiği ve kendini -hayatında bir mana arayışı-nda tasvir ettiği ikinci kısım, 1960 yılı ile başlayan ve gittikçe ideolojik bir hal alan üçüncü kısım.

Çalışmamızın amacı Samiha Ayverdi'nin hayatındaki bu üç ana zaman dilimi ile Türk siyasal hayatındaki gelişmelerin birbiri ile etkileşimini incelemektir.

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti, tasavvuf, kadın çalışmaları

ABSTRACT

One of the most important part of Ottoman Empire process which was started with reforms and continue with a series of transformation, is evolution from admitted vassal community to public. Public individuals seeking for rights and freedom with political transformation was studied in a timeline around the Samiha Ayverdi's life.

It is mentioned that newspapers' importance for women's role in writing life and wars make them public actors. In addition, women enter society and work areas with exact timeline is also mentioned in this study. All these progresses with Samiha Ayverdi's cultural life that was raised her was observed.

This transformation was completed with women's back support at war field and take place in working life with a very important mission in new Republic regime. Samiha Ayverdi, who was borned in 1905, continued her life at the beginning as an Ottoman women than an idividual for the new regime, also she felt all conflicts of this transition process. This claim was investigated in this study with using Samiha Ayverdi's memories and works.

Samiha Ayverdi's life was distributed to three main sections in this study with investigation Ayverdi's life with politic effects and events. She was borned and raised as a classical Ottoman mansion life, witnessed Ottoman occupied years, married at a young age and this period is the first stage of her life. Second stage of her life, she started journey of Islamic philosophy, take a place as an author in writing life, published works one after the other and seeked the meaning of life. Third part of her life was started with the year 1960 and continue with ideological.

The main purpose of this study is to investigate interaction of these three main sections of Samiha Ayverdi's life and the progress of Turkish political life.

Key Words:

Ottoman Empire, Islamic philosophy, Republic, women study, conservative

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi çalışmalarında son yıllarda ilgi gösterilen ve önemli bir gelişim sağlayan kadın çalışmaları alanı, ülkemizde henüz tam manasıyla hak ettiği yeri alamamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri kadın tarihinin geçmiş dönemlerde yazın hayatından çok sözlü alanlarda gelişmiş olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yakın tarihine dek kadınların hayatı ve duygu dünyaları birer sözlü tarih ürünü olarak var olmuş ve aktarılmaya devam etmişti. Böylelikle kadın tarihi bir arşiv oluşturmak yerine birer efsane olarak varlığını sürdürmekteydi.

Avrupa'da 16.yüzyıl ile yaygınlaşmaya başlayan günlük yazma akımı kadın tarihi açısından da etkili olmuştur. Bir süre öncesine kadar yalnızca önemli mevkideki kişilerin hatıra ve günlükleri dikkate alınırken, bu yüzyıl ile birlikte sıradan insanların tarihi de dikkat çekmeye başlamıştır. Yazın hayatındaki bu gelişmeler 17.yüzyılda hız kazanmış ve yeniliklere sahne olmaya başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na ziyarete gelen sanatçı ve elçilerin, imparatorluktaki hayata dair oluşturdukları eserleri dikkat çekmektedir. Kadın tarihi açısından bunun önemi şudur ki: imparatorluğun içinde var olan kadın yaşantısı bir Batılı gözünden görünür kılınmaktadır. Bu görünürlüğün objektif olup olmaması bir tartışma konusu olsa da kadınların eserlerde bu denli açık yansıtılması ve onların gündelik hayatının bir merak konusu olması kadın araştırmaları ve tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadının yazın hayatındaki yeri bu gelişmelerden bir müddet sonra var olmaya başlayacaktır. Bu döneme gelene dek elimizde olan kaynaklar yukarıda bahsedilen Batılı sefir, sanatçı yada gezginlerin eserleri ve devlet kaynaklarıdır. Yukarıda belirttiğimiz üzere Batı kaynaklı bu eserlerin tarihçilik penceresinden bakıldığında kusurlu yönleri bulunsa da, Batılı gözünden bir Doğu portresi çizmek için uygun materyali oluşturmaktadırlar.

Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli özelliklerinden biri olan arşiv tutma özelliği neticesinde saray kaynakları ve vakıf kaynaklarında bazı kadınların yaşantılarına dair izler bulmamızı mümkün kılmıştır. Bu kaynaklarda yer alan kadınlar belli bir mevki sahibi olsalar da ekonomik ve sosyal hayatta nerede yer

aldıklarını anlamamız açısından önemli birer kaynak haline gelmiştir. Örneğin saray kadınlarının vakıflarda bulunan özel mülkleri, kroniklerde yer alan valide sultan isimleri, Şer'iyye Sicilleri'nde yer alan kayıtlar, fetvalar bu devlet kaynaklarının başında yer almaktadır. Bahsetmiş olduğumuz bu kaynaklarda yalnızca ismi geçen kadınların hayatları değil sosyal hayatta kadının sahip olduğu haklar, statü ve rollere dair de izler bulmamız mümkün olmuştur. Bunların yanısıra Ruznamelerde yer verilen bazı kadınlara da rastlanmaktadır.

Sonraki yıllarda saray ile bağlantılı olan yüksek statülü kadınların hatıraları da birer kaynak olarak kullanıma açılmıştır. Yine en önemli kaynaklardan biri mektuplardır. Kadınların yazmış olduğu ve yanıtlanan mektuplar, kişinin duygu dünyasını yansıttığı, haberleşme aracı olduğu ve özel hayata dair izler taşıdığı için önemli birer tarihi kaynak halini almışlardır.

Son olarak belirtmemiz gerekirse imparatorluktan gönderilen elçi raporları da kadının yaşamına dair izlenimleri bizlere aktarmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra 17.yüzyıla dair elimizde olan en önemli kaynaklardan biri Üsküplü Asiye Hatun'un Rüya Defteri'dir. 1630'ların sonunda yazılmış olan bu defterin en önemli özelliği bu yüzyıla dair elimizde olan ve bir kadın tarafından yazılmış tek kaynak olmasıdır. 17.yüzyılda Üsküp'te yaşayan Asiye Hatun'un tasavvuf yolunda ilerlerken yazmış olduğu bu eser bir kadının iç yaşantısını aktarıyor olması açısından büyük önem arz etmektedir (Kafadar, 1994). Bu eserde önemli olan hususlardan biri tasavvuf yolunda ilerleyen bir kadın olan Asiye Hatun'un şeyhi ile yaşamış oldukları olayları yansıtmasıdır. Bu kadın tarihi açısından önemli bir kaynaktır. İlk kez bir kadının sosyal ve dini hayatına dair gizli kalmış noktaları, kendi dilinden okuma fırsatını bizlere sunar.

18.yüzyıl siyasal ve sosyal hayatı değişimleri getirirken Batılı ziyaretçilerde Osmanlı hayatına duyulan ilgi Oryantalizm[*] haline dönüşmüştür. Bu dönemde ortaya çıkarılan birçok eserde bu Oryantalist[*] bakış açısı ile sahnelenen kadın yaşantılarını

[*] Din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyet. (Bulut, 2017, s. 428)

[*] Doğu toplumlarının dilleri, kültürleri, tarihleri ve coğrafyaları hakkında bilgi sahibi akademisyenleri adlandırmak için kullanılan oryantalist kelimesi aynı zamanda Doğu dünyasının resmini yapan Batılı ressamları da ifade eder. Oryantalizmi masum bir akademik merak ürünü olarak değerlendiren bu tanımların dışında söz konusu disiplini hıristiyan misyonerliği (Paret, s. 5; Rodinson, s. 46; M. Hamdi

görmek mümkündür. Öyle ki bazı eserlerde harem, bir rüya dünyası gibi tasvir edilmiştir.

Kadın tarihi kaynaklarının bu denli az olmasının bir başka sebebi ise mahremiyet duygusudur. İmparatorlukta yaşayan kadınların saray ve sosyal hayat içerisinde bir mahrem anlayış çerçevesinde yaşantılarını sürdürdüklerini bilmekteyiz. Sarayda ve evlerde harem bölümünde yaşayan kadınlar, sosyal hayatın içerisinde görünür olmaktan uzaktadırlar. Bu da kadın tarihine dair izlerin belirsiz olmasının önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Mahremiyet duygusu nedeniyle kapıları açılmayan bu yaşam alanları, yabancılar tarafından birer ilgi odağı ve merak konusu halini almıştır. Oryantalizm ile beraber harem bir çalışma konusu olmuş ve çok farklı hayal ürünlerinden çıkan sonuçlarla anlatılmaya çalışılmıştır. [*]

2.Mahmut Dönemi ile birlikte başlayan yeni devir Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal yaşamı kadar sosyal yaşantısında da önemli değişiklikleri meydana getirmiştir. İsyanlar ile anılan bu devirler siyasal sistemin önemli birer faktörü olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile devam etmiştir. Bu aynı zamanda "en tehlikeli muhalefet kaynağının ortadan kaldırılması" (Findley, 2014, s. 69) anlamına gelmektedir. Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşi Tekkesi'nin de kapatılması devletin dinamiklerinde bulunan bazı dini farklılıkları da temelden etkilemiştir. Bu etki Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar devam edecek ve Türk siyasal hayatında her daim bir mesele olarak kalacaktır. [*]

Zakzûk, s. 8) ve sömürgecilikle iş birliği içerisinde (Edward Said) değerlendiren görüşler de bulunmaktadır. Oryantalizmin en kapsamlı tarifi Edward Said'e aittir: "Antropolog, sosyolog, tarihçi yahut dilbilimci olsun özel yahut genel bir açıdan Şark'ı öğreten, yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı şey şarkiyattır. (…) Oryantalizmin daha geniş bir mânası vardır: Oryantalizm Doğu ile Batı arasında ontolojik ve epistemolojik ayırıma dayalı bir düşünüş biçimidir. (…) Şimdi oryantalizmin üçüncü anlamına geliyorum: XVIII. yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek oryantalizm Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark'ı tasvir eder, tedrîs eder, iskân eder, yönetir; kısacası Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı'nın bulduğu bir yoldur" (Oryantalizm, s. 15-16). (Bulut, 2017, s. 428)

[*] Popüler kültürün Osmanlı'da kadının hayatını ele alması ile birlikte yakın tarihlerde ilgi odağı haline gelen Harem konusu yıllardır edebi ve tarihi eserlerde işlenen merak uyandırıcı bir konudur. Bu konuya dair yazılmış olan kitaplara örnek vermemiz gerekirse: Yavuz Bahadıroğlu: Harem, Ahmet Şimşirgil: Valide Sultanlar ve Harem, Özlem Kumrular: Haremde Taht Kuranlar, Colin Falconer: Bir Hürrem Masalı, Ahmet Akgündüz: Osmanlı'da Harem/ İslam Hukukunda Kölelik Cariyelik Müessesesi gibi isimler sayılabilir.

[*] Yeniçeri Ocağı'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki önemi ve siyasal hayata etkisini daha detaylı incelemek için bakınız: Uzunçarşılı, İ. H. (1967). "Şehzade Mustafa'nın Ölümünde Medhali Olan Vezir-i Azam Rüstem Paşa'nın İkinci Sadaretinde Yeniçerilerin Ağalarından Şikayeti Havi Kanuni Sultan

Bunun dışında Yeniçeri Ocağı ile güç birliği halinde olan dini kurumlarda güç kaybına uğrayarak muhalefetteki etkilerini azaltmak durumunda kalmışlardır. Böylece bir dizi reform gerçekleştirilmeye başlamıştır. Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta gerçekleştirilen reformların daha çok şekli unsurlar içermesidir. "Garplılaşma tarihimizde yine ilk defa olmak üzere Avrupa, bu devirde kılık ve kıyafette, yaşayış tarzında, içtimai teşkilatında taklit edilmekte"dir (Turhan, 2015, s. 124). Bu taklit kimi dönemlerde kıyafetlerde yapılan değişiklerle kimi zaman da yaşantının taklit edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Doğu medeniyetlerinin Avrupalılardan taklit ettikleri bu yaşam tarzı, eşya ve tüketim alışkanlıkları ilk etapta bir fayda göstermese de "itibar" faktörü bakımından etki yaptığı gözlemlenmektedir (Turhan, 2015, s. 43). Bihruz Bey sendromu olarak adlandırılan bu etkide, Avrupa kapitalizminin ekonomik ve psikolojik baskıları da önemle gözönünde bulundurulduğunda objektif bir bakış açısı elde etmemiz mümkün hale gelmektedir. (Şirin, Bihruz Bey Sendromunu Yeniden Düşünmek, 2008, s. 139)

Bu psikolojik ve sosyolojik durum çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar sosyal hayatı derinden etkilemiş ve bu kadınların tarihinin bir anlamda değişmesine yol açmıştır. "O zamana kadar kapalı olan ve çok mütevazıane devam eden kadın hayatı birdenbire dışarıya açılır" (Tanpınar, 2012, s. 141) ve böylelikle kadınlar eğitim alanında ve sosyal hayatta görünür olmaya başlamışlar. Bunun en önemli kanıtlarından biri kadınların yavaş yavaş yazın hayatına giriyor olmasıdır.

Bu reformların ve gelişim sürecinin en önemli ayaklarından birini oluşturan dil çalışmaları meselesi yayın hayatı ile ilgili önemli gelişmelerin de yolunu açmıştır. 1831 yılında Osmanlı resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'nin ilk sayısının çıkması ile devletin haber verme sorumluluğunu üstlendiğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Böyle bir girişim aynı zamanda haber verilmesi gereken bir "kamu" yu da oluşturmaktadır. Böylece ilk resmi gazeteyi takip eden Ceride-i Havadis ilk özel gazete olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetenin günlük hayata girişi ile birlikte haber alma ve verme sorumluluğu da ortaya çıkmıştır. Bu sorumluluk beraberinde kamuya karşı sorumlu olma durumunu da taşıyacaktır.

Süleyman ile Rüstem Paşa'ya Pek Ağır Mektupları". , Belleten, XXXI (122), 191-200, Baykara, T. (1995). "Osmanlı Reformunun İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve İlk Tatbikat". Tarih İncelemeleri Dergisi, (X), 1-11, Baykara, T. (1990). Yeniçeri ocağını kaldırmasının sosyal sonuçları.

Burada kadın tarihi açısından önemli olan bir başka nokta tüm bu gelişmeler çerçevesinde kadının adının görünür bir hal almasıdır. 19.yüzyıl'da devam eden yenilik hareketleri sosyal rolleri değiştirmeye başlamıştır. Öyleki "Sultan, kadınlara hürmet gösterecek kadar ileri gitmiştir" (Lewis, 2014, s. 143).

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Sultan ve devlet o güne kadar olandan farklı bir konuma yerleştirilmiştir. Böylelikle karşısında yer alan tebaa da kul rolünden bir parça uzaklaşarak kamu olma yolunda gelişim göstermeye başlamıştır. Bu reform adımlarını takip eden 1856 Islahat Fermanı ile de Osmanlı İmparatorluğu kendine yeni bir elit zümre oluşturmayı başarmıştır: Tercüme Odası[*] ve elçilik katiplerinden oluşan bürokrasi sınıfı.

İşte bu dönem yazın hayatının canlanmasına olanak sağladı. Toplumun bir kısmına hitap eden bu yazılı kaynaklar yeni bir döneminde gelişini hızlandırdı. Çoğu Avrupa'da eğitim gören bu zümrenin mensupları reform hareketlerini bir dünya görüşü haline getirmek amacıyla çalışmalar gerçekleştirmeye başlamışlardı. Böylelikle ortaya çıkan Batılılaşma, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi siyasal akımların da temelleri bu fikri tartışmaların zemininde ortaya çıkmış ve kendi düşünceleri için uygun bir ideolojik ortam hazırlamaya çalışmışlardır. Yayın hayatının canlanması ile birlikte özellikle başkentte birçok gazete basılmaya başlamıştır. Bu gazetelerin önemli bir özelliği artık içlerinde kadın yazarların da barınıyor olmasıdır. Bu kadın tarihi açısından çok önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

1868 yılında Terakki Gazetesi'nin üç kadının mektuplarına isimsiz olarak yer vermesi kadınların gazetelerde görünür kılındığı ilk ve önemli noktadır (Çakır, 2011, s. 60). Bu mektupta kadınların isimlerine yer verilmese de kadınların sorunlarına yer veriliyor olması onları toplum gözünde görünür kılmış ve devamının gelmesini sağlamıştır. Bu kadının toplumda bir yeri ve sorunlarının olduğuna dair gösterilen ilk emare olmuştur.

Istanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Basımevi, Beydilli, K. (2013). "Yeniçeri". TDV İslâm Ansiklopedisi (43) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

[*] II.Mahmut konuya önem veriyordu.Nitekim 20 Recep 1236 / 23 Nisan 1821'de tercüman yetiştirmek ve Babiali memurlarından dil öğrenmek isteyenlere yabancı dil öğretmek amaciyle Tercüme Odası kurulması için bir Hatt-ı Hümayun yayınladı. (Bilim, 2017, s. 29)

Bunu takip eden yıllarda ilk kadın dergisi olarak nitelendirilebilecek Terakki-i Muhadderat yine Terakki Gazetesi tarafından haftalık olarak çıkarılmaya başlanmıştır (Çakır, 2011, s. 60). Yine bu gazeteler içerisinde en önemlilerinden biri kabul edilen: Hanımlara Mahsus Gazete*, 1895'ten 1908'e kadar 612 sayıyla en uzun süreli çıkan gazetelerden biridir. (Çakır, 2011, s. 68)

Kadınların yayın hayatına girmesi çıkarılacak olan birçok dergi ile devam etmiştir. Farklı içerikler ve yayın stratejileri ile: Mehasin, Demet, Kadın, Kadınlar Dünyası, Hanımlar Alemi, Seyyale gibi dergiler isimlerini duyurmuşlardır. (Kurnaz, 2011, s. 173-193)

Siyasal hayattan ve rollerden uzakta yer alan bu konum kadınların kamunun bir parçası haline gelişi noktasında önemli birer adımı oluşturmaktadır. Kadın tarihi çalışmaları için önemli birer kaynak olan bu dergi ve gazetelerde, onların sosyal ve aile yaşamları hakkında birçok bilgiye sahip olmamız mümkün kılınmıştır. İsimsiz, erkek isimleri ile imzalanmış, farklı bir isimle yazılmış yazıların akabinde kendi isimleri de yazmaya başlayan kadınlar hayatlarını görünür kılmaya başlamışlardır.

Kadınlar varoluşlarını ve taleplerini basın yolu ile ortaya koymaya çalışırken uzun bir hak mücadelesinin de temelini atmışlardır. Dünyada yayılmaya başlayan feminist hareketlerin etkisi ile birlikte kadınlar birey olma fikrini ve dönüşüm sürecini kendi hayatlarında başlatmaya kararlıdırlar. Bunun için ilk adımlarını yazın hayatında atmış ve burada başarılı çalışmalar yapmış olsalar da bu kadınlar için yeterli olmayan bir noktadır. Onlar hayatın her alanında aktif bir rol almayı talep etmektedirler.

Buna yönelik olarak da kurdukları dernekler ile kültür, eğitim, yardımlaşma başlıkları altında çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu dönemde önemli bir siyasal ve

* Hanımlara Mahsus Gazete, 1895'ten 1908'e kadar 612 sayıyla en uzun süreli çıkan bir kadın dergisidir ve başyazarı ve yazı kadrosunun çoğunluğu kadınlardan oluşmuştur.Hanımlara Mahsus Gazete'nin başyazarları olarak sırasıyla Makbule Leman, Nigâr Osman (Şair Nigâr), Fatma Şadiye, Mustafa Asım, Faik Ali, Talat Ali, Gülistan İsmet çalışmışlardır.Bu dergi bünyesinde Hanımlara Mahsus Gazete Kütüphanesi kurularak aralarında Şair Nigâr'ın da bulunduğu Makbule Hanım, Fatma Aliye Hanım, Fatma Fahrünnisa'nın kitaplarının basımı ve satışı yapılmıştır. (Çakır, 2011)

sosyal dernek olan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti ve onun yayın organı Kadınlar Dünyası yukarıda bahsetmiş olduğumuz misyonu gerçekleştirmek adına önemli çalışmalar yapmışlardır. kazanmıştır.[*]

Osmanlı kadın hareketinin başlangıcını anlatan önemli cümleleri 1907 yılında yayınlanan Kadınlar Dünyası Dergisi şöyle ifade etmiştir: "Son zamanlarda Osmanlı kadınlığı can sahibi olduğunu, var olduğunu gösterdi. Onun her an iniltiler içinde kopup gelen sedasını işitiyoruz: "Biz varız, uyanıyoruz, kalkacağız, yol gösteriniz…" diyor. Bu hareketi koyuyoruz. Artık iman ettik ki, hayatımız iyi bir hayat değildir… Artık kadınlık böyle yaşamayacaktır ve yaşayamaz. Buna katiyen emin olunuz." (Çakır, 2011)

Yine yukarıda bahsetmiş olduğumuz Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin cemiyet programında yer alan bazı maddeler bize kadınların talepleri ve eylemleri doğrultusunda fikir vermektedir:

- Kadınların ev dışında giydiği giysilerin düzenlenmesi.
- Kadınların çalışma hayatına girmesini kolaylaştıracak işyerlerinin açılmasında öncülük etmek.
- Eğitim hayatında kadınların erkekler ile aynı olanaklara sahip olması. (Çakır, 2011)

Bu çalışmaları sürdüren dernek, kadını Osmanlı kamu hayatına kısmen de olsa sokmayı başarmıştır. İlk kez kadınların Osmanlı Dersaadet Telefon Anonim Şirketine girmesi sağlanmıştır. (Zihnioğlu, 2003, s. 301)

Böylelikle kadınlar, Osmanlı'da oluşan bu yeni kamu kavramında kendilerine yer edinmeye çalışırken giderek siyasal konularda da fikir belirtmeye başlamışlardır. 1912 – 1913 Balkan Savaşı kadınlara siyaseti öğretmiştir (Tanpınar, 2012, s. 165). Bu dönemde kadınlar siyaset konuşmaya, toplantılar yapmaya ve bu toplantılarda kadin hatipleri dinlemeye başlamışlardır. Balkan Savaşlarının ardından Cihan Harbi yani 1.Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için zor geçmişti. Birçok cephede birden savaşan devlet milyonlarca erkeği cephede kaybetmiş yahut gazi olan erkekler çalışamaz duruma gelmişlerdi. Ülkede üretim durma noktasına gelmiş ve büyük bir

[*] Konu ile ilgili detaylı bilgiye Serpil Çakır: Osmanlı Kadın Hareketi ve Şefika Kurnaz: Yenileşme Sürecinde Türk Kadını: 1839 – 1923 isimli eserlerden ulaşabilirsiniz.

sıkıntı yaşanmıştı. Bu dönemde kadınlar erkeklerin bıraktığı tüm alanlarda çalışmaya başlamış onların yokluğunu devlete aratmamışlardır. Emine Semiye'ye göre: "Kadın İnkılabı" bu dönemde başlamıştır. Hemen akabinde başlayan Milli Mücadele Dönemi'nde durum değişmemiştir. Kadınlar her alanda çalışmaya devam etmişler vatanın kurtuluşu için çalışmışlardır. Savaş esnasında kurulan yardım derneklerine öncülük ettikleri, cephe gerisinde erkeklerin boş bıraktıkları tüm alanlarda çalıştıkları ve cepheye üretim sağladıkları bilinmektedir. Savaş sonrasında ise "ulusun annesi, kardeşi" olan kadın rolünü üstlenmeye başlamışlardır.

Kadın tarihinin bu kısa özetine bakacak olursak Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne mahrem kadın, görünür olmaya çalışan kadın, anlatıcı kadın, kamuda görev alan kadın, devrimlerin birer unsuru kızkardeş kadın gibi evrelere rastlamamız mümkün olacaktır.

Çalışmamızın konusu olan Samiha Ayverdi bu evrelerin her birine tanık olmuş olan bir kuşakta yer almaktadır. 1905 yılında doğan ve İstanbul'da yaşayan Samiha Ayverdi, devletin sosyal yaşamın ve kültürün değişiminin her evresine dair izleri hayatında barındırmaktadır. Kendisinin hayatı ve eserleri bu siyasal bakış çerçevesinde incelendiğinde toplumsal dönüşüme dair fikir ve izler incelenebilmektedir.

Kadın tarihi çalışmalarında kadınların mahrem dünyası ve problemleri ilk zamanlarda başlıca işlenen konular olsa da Ayverdi özel yaşamını eserlerinde birer konu haline getirmemiştir. Hatıralarına yer verdiği eserlerde genellikle döneme dair olayları ve izlenimlerini anlatan Ayverdi, özellikle evlilik yaşamından hiçbir eserinde bahsetmemiştir. Kendisi, amaçlarından biri olan toplumsal hafızayı canlı tutmak için hatırladığı tüm dönemlerdeki olaylara ve anlatılara yer vermiştir.

Bu açıdan eserlerine yaklaştığımızda bireyin ve kadının sosyal, siyasal ve toplumsal değişiminin Samiha Ayverdi özelinde incelenmesi aynı zamanda siyasal hayatın da bireyler üzerindeki etkisini bize gösteriyor olacaktır.

Çalışmamızın amacı Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyetine birey ve kadının dönüşümünde siyasal hayatın etkilerinin incelenmesi, Samiha Ayverdi özelinde ise toplumsal alandaki görünürlüğün incelemesi olacaktir. Bu incelemeler yapılırken alanyazı taraması gerçekleştirilmiş ve araştırma için uygun

olacak örnekler seçilmiştir. Betimleyici bir yaklaşımla gerçekleştirilecek olan bu çalışmada Samiha Ayverdi'nin yaşamı ve Türk siyasal hayatı karşılaştırılmalı olarak aktarılacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Ayverdi'nin doğum yılı olan 1905 yılından başlayarak 1938 yılına kadar olan sosyal ve siyasal olaylar ve bu olayların Ayverdi'nin hayatına etkilerini inceliyor olacağız.

İkinci bölümde ise 1938 yılı yani kendisinin ilk romanını yazmış olduğu yıldan 1960 yılına kadar olan ve kendisinin anlam arayışında olduğunu ifade ettiği dönem eserleri çerçevesinde incelenecektir. Bu dönemin siyasal koşulları da yine bölümde aktarılarak etkileşimleri gözlemlenecektir.

Çalışmamızın üçüncü kısmında ise 1960 ve sonrası siyasal ve sosyal olaylara yer verilerek Ayverdi'nin bu dönem ortaya çıkardığı eserler, söylemleri ve aktivist olarak adlandırılabilecek kimi hareketleri incelenip, etkileşimleri anlaşılmaya çalışılacaktır.

Sonuç kısmında ise tüm veriler gözden geçirilerek ülkemizdeki siyasal atmosferin bireyin hayatı üzerindeki etkileri incelenecektir.

SAMİHA AYVERDİ:
TÜRK SİYASAL HAYATI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

I.BÖLÜM: 1905 – 1938 "İki Dünya Arasında" Bir Osmanlı Kadını

25 Kasım 1905 yılında İstanbul'da doğan Samiha Ayverdi'nin hayatını incelediğimizde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından günümüz Türkiye'sine uzanan bir zaman çizelgesi görmekteyiz. İmparatorluğun son yıllarında olan biteni başkentte görme fırsatı yakalayan Ayverdi, aynı zamanda yeni devletin şekillenmesinde ve tüm bu esnasında toplumsal değişimin gözlemlenmesinde de bizlere bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle çalışmamızın bu ilk bölümünde Ayverdi'nin doğumundan başlayarak ilk eserini yazmış olduğu 1938 yılına kadar olan siyasal dönemi ve kendisinin izlenimlerini karşılaştırıyor olacağız. Bu dönemde gerçekleşen sosyal ve siyasal olayların kendisinin yaşamındaki izdüşümleri ve onun bakış açısından ne anlam ifade ettiğini inceledikten sonra bu iki açıya üçüncü bir gözle yaklaşarak genel bölüm değerlendirmesi yapıyor olacağız.

Ayverdi'nin doğum yılı olan 1905 yılı Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli olayları barındıran yıllara tekabül etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıpları ile başlayan yüzyıllar, beraberinde yenilik hareketlerini de getirmiş bulunmaktadır. Bir cihan imparatorluğu kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun ard arda aldığı yenilgiler yönetim kademesi ve toplumda bir farkındalığa yol açarken, isyanlar sırasında Genç Osman'ın Yeniçeriler tarafından katledilmesi başka bir travmaya yol açmıştır. (Ortaylı, 2011) "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" kabul edilen Osmanlı Hanedanı'na dokunulabilmiş, padişah eziyet ve hakaretler ile tahtan indirilmiştir. Bu hanedan için büyük bir travmanın başlangıcı olup bir dizi yeni önlemin de alınmasını beraberinde getirmiştir. Tüm bu önlemler alındıktan yıllar sonra Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve reform hareketleri de kendini göstermeye başlamıştır.

Bu Reform döneminde Osmanlı matbaası resmi olarak 1728 yılında İbrahim Müteferikka[*] tarafından kurulurken (Yıldız, 2004, s. 119), Fransız hükümet yöntemlerinin ve eğitim sisteminin incelenmesi amacıyla bazı kişiler görevlendirilmiş ve "her düzeyde yönetsel, toplumsal, iktisadi ve sanatsal-Avrupa'daki en son gelişmeleri rapor etmek amacıyla özel elçiler belirli aralıklarla Avrupa'ya gönderilmeye başlanmıştır. (Behar, 1992, s. 142)

Bir başka deyişle, Rönesans'tan Aydınlanma Çağı'na, Sanayi Devrimi'ne ve şimdi de Bilgi Çağı'na damgasını vuran Batı tarihi bir kez yeniliğin merkezi, böylece de modernliğin referansı haline geldikten sonra, Batı-dışı deneyimler solgunlaşmış ve dünya tarihinin inşa edicileri olmak açısından güçlerini kaybetmişlerdir. Sonuç olarak da, özel isimleri olmayan, sadece "Batı'ya referansla, "Batı-dışı", "ötekiler", "arta kalanlar" olarak tanımlanmaya başlamışlardır. (Göle, 1998, s. 65)

Bu travmatik durumun en büyük yaratıcılarından biri Avrupa'nın ortaya çıkardığı ve kendi politikaları adına oldukça faydalı bir şekilde kullandığı "Dünya Fuarları"dır. Bu fuarlar metalaşma merkezi iken aynı zamanda Batı dışı toplumlar için Batı medeniyetinin ne kadar ileri bir medeniyet olduğunun kabul ettirilme mekanlarıdır. (Şirin, 2017, s. 189) Bu nedenle de tüm bu yenileşme sürecenin ismi anılması gereken önemli faktörlerindendir.

Reform hareketlerinin hızlandığı 2.Mahmud Dönemi'nde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile devleti oluşturan temellerden biri değiştirilmiş ve aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz travmanın da (Genç Osman Hadisesi) karşılığı verilmiş kabul edilmektedir. Sultanın kendi konumunu korumaya çalıştığı bu yüzyıllar beraberinde tebaa kavramında bir takım değişikliklerin oluşmasını da sağlamıştır. Gerçekleştirilen reformlar ve eğitim çalışmaları ile yurt dışına gönderilen öğrencilerin farklı siyasal ve sosyal fikirler ile ülkelerine geri dönmesi imparatorlukta yeni bir dönemi meydana getirmiştir. Bu dönem farklı ideolojilere kaynak hazırlayacak olan ve yazın hayatının canlanışı ile pratik kazanan bir dönemdir. Örneğin: 1860'larda ve 70'lerde bir yandan Voltaire, Fenelon, Racine, Volney çevirileri yapılırken bir yandan, Victor Duruy'un General History of the

[*] Osmanlı İmparatorluğu'nda kitap basımının İbrahim Müteferrika ve matbaasından çok önce başladığına dair bilgiler için bakınız: (Yıldız, 2004, s. 119)

Middle Ages adlı eseri Ahmet Tevfik (Bilge) tarafından Tarih-i Mücmel-i Kurun'u Vusta (1871-72) neşredilmiştir. (Koray, 1952, s. 39)

Tercüme Bürosu'nun etkin çalışmaları ve gazetelerin sosyal hayatın içerisine girmesi ile yönetim kademesinde yeni bir takım kavramlar dile getirilmeye başlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu içinde merkezileşme ile modern bir devletin merkezi gücü farklı olgulardır. imparatorluk despotizminden ulus-devlet egemenliğine doğru yönelen gelişme Osmanlı reform döneminde oldukça sancılı oldu. Modernist ve reformist gelişmeyi hızlandırmak için gereken yetki ise bürokrasiye devredildi. Devlet mekanizmasının laikleştirilmesi ve 1845-1868 arasında eğitimin laikleştirilmesi daha sonraki hükümet de ğişimleri için önemli temelleri oluşturdular. II. Mahmud (1808-39)'un padişahlığıyla başlayan modernleşme ki padişah bu hareketi ordunun güçlendirilmesi ve merkezi devlet denetiminin artması için istiyordu, öylesine karmaşık bir hedef haline gelmişti ki padişahın denetiminden çıkmış ve modernci ve reformist hareketi ilerletmek için gerekli olan iktidar bürokrasiye geçmişti. (Behar, 1992, s. 49)

Bürokrasinin bu engellenemez yükselişi ile birlikte devleti yönetemez hale gelen iktidar karşısında bir kamu kavramı ortaya çıkarılmaya başlanılmıştır. 1839 ve 1856 Fermanları ile Sultanın ve yönetim anlayışının açıklama yaptığı, haklar verdiği ve artık karşısında bir kitle olarak kabul ettiği bu kamu, devletin yönetim politikaları üzerinde de fikir belirtmeye başlamıştır. Bu dönem imparatorluğun kaderini etkileyecek başka bir gelişmeye de temel olmaktadır: ekonomik değişimler.

"1830'lar ve 1860'lar arası, aynı zamanda ticaretin çok hızlı genişlediği bir dönem olduğu için, girişimci ruhlu bir orta sınıfın doğmasına neden oldu. Hıristiyan orta sınıfın artan zenginliği ve kendine güveni, gayrimüslim toplulukların farklı toplumsallıklarını ifade etmelerine izin veren, giderek yoğun bir kurumlar ağının yaratılması biçiminde kendini gösterdi" (Zürcher E. J., 2015, s. 104). Böylelikle birarada tutulmaya çalışan imparatorluk öğeleri ulus ve din başlıkları altında çeşitli ayrılıklar yaşamaya başladılar. Fransız İhtilali ile beklenilen bu etkiye karşı Osmanlı aydınları Osmanlıcılık düşüncesini yaratmaya çalışsalar da dönemin ulusçuluk akımının etkilerini azaltmayı başaramadılar.

1856'dan sonra dış ve iç yapısında Osmanlı Devleti, Batı ile bütünleşme için ciddi önlemler aldı. Tanzimat'ın getirdiği reformlar (1839-l 877), kanun önünde bütün tebaanın eşitliği, Batı' dan bazı temel kanunların alın ması, şer'i mahkemeler yanında nizamiye mahkemelerinin kurulması, Vilayet Kanunu ile Fransız örneği geniş yetkili mahalli idarelere vücut verilmesi (1864) ve yeni nizamnamelerle Hıristiyan azınlıklara temsili mec lisler çerçevesinde örgütlenme hakkının verilmesi gibi yenilikleri içeri yordu. Batılılaşma yolunda bu son derece ileri liberal reformlar, ana yasanın ilanı ve 1876-1877' de ilk parlamentonun toplanması ile doruk noktasına ulaştı. (İnalcık, 1998, s. 19)

Bu sosyal, siyasal ve hukuksal hava içerisinde yetişen Jön Türk Hareketi'nin ilk kongresi 1902 yılında Paris'te gerçekleşmişti. Yaklaşık 40 delegenin katıldığı bu kongrede iki farklı görüş olan "askeri kuvvetlerden faydalanılması" ve "yabancı müdahalesinin gerekliliği" fikirleri tartışılmıştı. Jön Türklerin önde gelenlerinden Ahmed Rıza, Dr. Nazım ve Yusuf Akçura yabancı müdahalesi fikrine şiddetle karşı çıkmışlardır. Anlaşmazlığın giderek büyümesi üzerine Jön Türk hareketi, Ahmed Rıza ve Prens Sabahattin grubu olarak ikiye bölünmüştür. Avrupa'daki Jön Türk hareketine, 1905 yılından itibaren Osmanlı ordularındaki pek çok genç subay da katılmıştır. Önceleri propaganda yoluyla hedeflerine ulaşmaya çalışan Jön Türkler, harekete katılan yeni üyelerle daha da güçlenmiş ve II. Abdülhamid'in saltanatını tehdit eder duruma gelmişlerdir. (Behar, 1992)

"1908 yılında iktidara gelen Jön Türkler, hanedanı muhafaza ettiler ve onun mirasını radikal bir reform ve yapısal değişim programını gerçekleştirmek için manüple etmeye çalıştılar" (Ahmad, 2014 , s. 25). Dönemin sert sosyal ve yönetimsel koşulları bu anlamda kendilerine gerekli verileri vermekteydi. Sıkı yönetim tedbirleri, uygulanan sansür ve cezalar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin seçimlerden başarı ile çıkmasına zemin hazırladı.

1908 yılında Sultan 2.Abdülhamid Meclisi yeniden toplamaya ve Anayasayı geri getirmeye mecbur bırakıldı. Mecbur bırakılma kavramı burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin[*] yönetim alanındaki gücünü göstermek adına önemlidir.

[*] İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında çok detaylı bilgi edinmek için bakınız: Ahmet Feroz: İttihat ve Terakki (1908-1914), Ali Birinci: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kuruluşu ve İlk Nizamnamesi, İlhan Tekeli: İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği,

Bu örgütlenmenin siyasal alanda her daim olacağı gibi karşıtlarının var olduğunu Osmanlı siyasal hayatı incelendiğinde görmemiz mümkündür. Bahsettiğimiz yıllarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı Prens Sabahattin taraftarlarınca örgütlenen Ahrar Fıkrası kendileri için bir tehdit kabul ediliyordu. Reform yanlısı olan Prens Sabahattin'in görüşleri ve fırkanın liberal özelliklerinin toplumu kendileri etrafında toparlama olasılığı mevcut olabilirdi. Bir diğer muhalefet unsuru ise etkisiz bırakılan ulema ve tarikatlerdi. Yenilik çalışmalarına baştan beri karşı olan bu kitlenin sultanın yetkilerinin kısıtlanmasına sessiz kalmayacağı gözlemleniyordu. 1909 yılındaki 31 Mart Vakası[*] bu hava etrafında ortaya çıktı. Tahttan indirilen Sultan saraydan uzaklaştırıldı ve yönetim tamamiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eline geçti. [*]

Bu noktaya kadar ifade ettiğimiz bölüm Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme süreci ile başlayan ve yönetiminin bir parti tarafından ele geçirilmesine kadar olan dönemi kapsamaktaydı. Bu dönemin ana hatlarıyla en önemli özelliklerinden biri Tanzimat ile birlikte başlayan ve Jön Türklerle devam eden toplum mühendisliği yapmak heyecanıydı. Jön Türkler, Genç Osmanlılar'a göre daha az entellektüeldi (Mardin, 2012). Fakat yegane amaçları siyaset yapmaktı ve bu nedenle bu süreç içerisinde devlet kurumlarıyla birlikte toplumu da şekillendirilmeye çalışmışlardı. Samiha Ayverdi böyle bir dönemin içine doğmuş oldu. Yetiştiği konakta kendisine öğretilen ve anlatılan şanlı bir mazi ile reformların gerçekleştirilmeye çalışıldığı, isyanların ve savaşların çıktığı, parçalanan ve kademe kademe küçülen bir imparatorlukta büyümeye başladı.

Bu noktada Samiha Ayverdi'nin bu döneme dair görüş ve hatıralarına bakmamız gerekirse yukarıda belirttiğimiz dönem İstanbul'da doğan ve hatıralarını yazdığı esnada iki yönetim şeklini de yaşamış olan bir kadın gözünden belirli şekillerde tanımlanmaktadır.

Ayverdi ilk basımı 1974 yılında gerçekleşen *Bir Dünyadan Bir Dünyaya* isimli eserinde çocukluk yıllarından bahsetmektedir. İstanbul'da Şehzadebaşı'nda bir konakta doğan Ayverdi, beş yaşında mahalle mektebine gitmiş, 1921'de ise

---

Mehmet Ö. Alkan: Bir İttihat ve Terakki Muhalifi Olarak Liberal-Sosyalist Hilmi, Ziya Gökalp: İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi.

[*] II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan askerî isyan.

Süleymaniye İnas Nümûne Mekte- bi'ni bitirdikten sonra eğitimini evinde sürdürmeye devam etmiş. "Fransızca öğrenmiş ve keman dersleri almıştır. Böylece hem mûsikîmizi hem Batı'yı tanıma imkânına kavuşmuştur" (Yetiş, 1988, s. 11). Çocukluk yıllarında gelenek olduğu üzere yazlık ve kışlık evlerde hayatını sürdürmüştür. Konaklarında yer alan haremlik ve selamlık bölümlerinde farklı iki dünya görüşünü gözlemleyerek büyüyen Ayverdi, hatıralarında babasının arkadaşlarının İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni savunduklarını ve cemiyet yanlısı olduklarını ifade etmektedir ve bu görüşe olan mesafesini ve hatta kızgınlığını da açıkça belirtmektedir. (Ayverdi, Bir Dünyadan Bir Dünyaya, 2012) [*]

O yılları anlattığı hatıralarına dönmek gerekirse, Ayverdi topluluk mevsimi olarak adlandırdığı kış mevsiminde selamlık sohbetlerinde yer almakta ve 31 Mart Vakasını bir gece annesi ile babası konuşurken: "Asmaya götürüyorlar!" cümlesi ile hatırlatığını ifade etmektedir. (Ayverdi, 2012 , s. 36) Bu kendisi için önemli bir hatıradır çünkü o gün itibariyle selamlık sohbetlerinin konusu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkaracağı faaliyetler olacaktır. Kendisi 31 Mart Vakası hakkında: " O zamandan bu zamana altmış şu kadar sene geçtiği halde tarihin dudağı, o tertibin iç yüzünü söylememekte hala inat ediyor. Böylece de 31 Martın iktidara göz dikmiş kötü bir İttihatçı oyunu olduğunu, kumanda köprüsünden bu gafil Meşrutiyetçiler'e emir veren patronun ise, bir masonik menfaat bulunduğunu itiraf edemiyor" (Ayverdi, 2012).

Bu noktada kendisinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarına karşı durduğu noktayı belirterek, evin ve ailenin haremlik kısmını da incelemekte fayda var. Haremlik kısmında annesi ve anne tarafının içerisinde bulunduğu sosyal ve ruhi durum farklıdır. Annesinin iç dünyasını babasından farklı olarak tanımlar. Aslında vurguladığı nokta annesinin siyasal ve sosyal olaylar peşine gitmemiş olup, Ken'an Rifai ve annesi Hatice Canan Hatun'un etrafında yer alıyor olmasıdır. O bunu: "Onların, kendi kendilerini tanımayan, tanımadığı için de hayvani iştihalarının ihtiras ve iptilalarının uçurumlarına, girdaplarına düşmekten kurtardığı kimseler arasında annem de vardı" (Ayverdi, 2012 , s. 90). şeklinde ifade etmektedir.

---

[*] 31 Mart Vak'ası hakkında derinlemesine bilgi için bakınız: (Özcan, 2017, s. 10)

[*] Bu noktada eserin 1974 yılında yani Ayverdi'nin siyasal olaylar hakkında görüşlerini açıkladığı ve önceki dönemlere göre sosyal ve siyasal konularda daha çok fikir belirttiği ve aktif olduğu bir

Hatıraları incelendiğinde Ayverdi, babası ve arkadaşlarını Tanzimat zihniyeti ile birlikte maddeci ve gerçekleri göremeyenler olarak kabul eder. "Tanzimat materyalizm kapısının kilidini açmış, Meşrutiyet ise tokmağı çevirip kapıyı aralamıştır." (Ayverdi, 1998, s. 48) Bu nedenle de hem babasının fikirlerine hem de selamlık sohbetlerinde konuşulanlara mesafe koyarak anlatılarına devam eder.

1909 sonrasının siyasal akışına yeniden bakmamız gerekirse: 31 Mart Vakası'nın neden ortaya çıktığı çeşitli düşüncelerle ifade edilmektedir. Genel olarak ayaklanmanın sebebinin aşırı siyasallaşma, subaylar arasında yaşanan alaylı-mektepli çatışması ve alaylıların tasfiye edilmesi, II. Abdülhamid döneminin kadrolarının eski imtiyaz ve itibarlarını kaybetmeleri, bürokraside geniş çaplı bir tensîkat ve tasfiyeye gidilerek İttihatçılar'ın kendi kadrolarını iş başına getirmeleri, ilmiye mensuplarının tayin ve terfilerinde imtihan usulünün gündeme getirilmesi, İttihat ve Terakkî ile Ahrar Fırkası mensuplarının iktidarı ele geçirme mücadeleleri, İttihatçılar'ın, muhaliflerine hayat hakkı tanımayan baskıcı davranışları ve suikastlar, İttihatçılar'ın kozmopolit yapıları, masonlukla suçlanmaları ve dine ve dinî geleneğe karşı tavırlarından duyulan rahatsızlıklar gibi gelişmeler olduğu ifade edilir. Elmalılı Muhammed Hamdi, Şehbenderzade Ahmed Hilmi, Manastırlı İsmâil Hakkı, Tâhirülmevlevî, Mehmed Âkif gibi dönemin önde gelen "İslâmcı" ilim ve fikir adamları, yaşananların İslâm açısından kabul edilmesinin mümkün olmadığını ve meşrutiyetten vazgeçilemeyeceğini açıkça ilân ederken İttihat ve Terakkî mensupları bunun irticaî bir ayaklanma olduğunu söyleyerek sorumluluğu doğrudan II. Abdülhamid'e ve İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ne yüklemişlerdir. Genel kanaat, İttihatçılar'ın iktidara mutlak hâkim olma ve daha önce başaramadıkları II. Abdülhamid'den kurtulma arzularının tahakkuku için böyle bir siyaset benimsedikleri şeklindedir. Olaya damgasını vuran irticaî ayaklanma nitelemesi ise zamanın gerek İttihatçı gerekse İslâmcı literatüründe istibdat devrini geri getirme arzusunun bir aracı olarak görülmüştür. (Özcan, 2017, s. 11)

Bunların yanı sıra vakanın cemiyet için de sarsıcı yönlerinin bulunduğunu belirtmemiz yanlış olmayacaktır. "Karşıdevrim, İttihatçıların da 1918'den sonraki ardıllarının da unutmayacakları sarsıcı bir deneyim ve ders olmuştu" (Zürcher E. J.,

---

dönemde bu gözle yazıldığı da belirtilmelidir. Bu noktalar ileriki bölümlerde örneklerle açıklanacaktır.

2015, s. 146). Bu nedenle anayasal düzeni korumak ve pekiştirmek için bir dizi çalışma gerçekleştirdiler. Bu çalışmaları iç siyasetteki çalkantılı dönem izledi. Baskı arttı ve muhalefet çoğaldı. Bu havada adım adım gidilen Balkan Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve toplum için önemli bir travma yarattı.

Ayverdi, Balkan Savaşı ile ilgili hatıralarında babasının cepheye gönderildiğini ifade etmektedir. (Ayverdi, 2012 , s. 87). Savaştan bir yıl evvel kaybedilen Trablusgarp'tan evlerinde oldukça fazla söz edilmiştir. Şimdi bu büyük savaşta yalnızca evleri değil tüm İstanbul bazı etkilerle yüzyüze gelmiştir. Gerek devri farklı anlatan kaynaklar gerek kendi hatıralarında gördüğümüz üzere İstanbul büyük bir göçe tanık olmuştur. Balkanların her bir noktasından gelen yüzlerce göçmen İstanbul sokaklarında görünmeye başlamıştır. Hatıralarından Şehzade Camii'nin muhacirlere açıldığını öğreniyoruz (Ayverdi, 2012). Yine İstanbul'da sosyal hayatın durma noktasına geldiğini, komşuların yada bir başkasının ziyarete gelmediğini ifade eden Ayverdi, babasının cepheden gelişini de hatırlayarak tarif etmektedir. Daha önceki yıllarda babasını böyle görmediğini ifade ederken bu gelişi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun da yeni vaziyetinin bir göstergesi kabul edilmektedir. Eserlerinde bu yılları anlatırken daima imparatorluğun önceki dönem ve zaferleri ile karşılaştırmalar yapmaktadır. (Ayverdi, 2012)

Balkan Savaşlarının sosyal, ekonomik, siyasal alanlarda etkisi çok büyük ve travmatiktir. Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli toprakları kabul edilen ve Avrupa'nın kapılarını açan bu toprakların elden çıkması ile büyük bir toprak kaybına uğranılmıştır. Bunun yanısıra ekonomik anlamda karşılanması güç bir zarar söz konusudur. Balkanların kaybı ile Osmanlıcılık ideolojisi tamamen etkisini kaybetmiştir. Farklı ulusların bağımsızlıklarını ilan etmesi ve gerçekleşen göçlerle birlikte Türkçülük akımının etkisi ve başarılı olabileceği düşüncesi de savunulmuştur.

Tanzimat döneminde Türkçülük[*], "millet" ve Osmanlı İmparatorluğu "milliyetçilik"i tarumları içinde henüz ciddi bir anlam kazanmamıştı. Genç Osmanlılar daha ziyade Avrupa devrimlerinin pratik ve maddi sonuçlarını Osmanlı

[*] Türkçülük detaylı bilgi için bakınız: Yusuf Akçura, "Türkçülüğün Tarihi", Türk Yılı, İstanbul:1928

Devletini yeniden düzenlemenin esas etkinlikleri olarak görüyor lardı. Türkler ve Türk dili üzerine yapılan çalışmalar ise kültürel düzey deydi. Buna karşılık, siyaset ve sosyoloji Osmanlıların geçmişteki iktidarı m korumak için önemli görülmüyordu. Tanzimattan sonra İmparatorluğun Türk olmayan kesimlerinin elden çıkması Osmanlılığın bir siyasal se ferberlik slogam olarak eski gücünü kaybettiği görüşünü kuvvetlendirmişti. Kayıplardan arda kalan topraklarda çoğunlukla Müslüman/Türk nüfu sunun yaşadığı gerçekliği Türkçülüğü çağdaş ulusal hedefler için esas slogan haline getiriyordu. (Behar, 1992, s. 63)

Balkan Savaşları'nın da büyük etkisi ile "Türkçülüğün İttihat ve Terakki iktidan yıllarında önem kazanmaya başlayan ikinci akımı, düşlenen daha geniş topraklar üzerinde yaşanan Türkiye arasında bir köprü kurmak, yani Turan ile Osmanlı topraklarının çekirdeğini oluşturan Anadolu arasında bir bağlantı yaratmaktı." (Behar, 1992, s. 65)

Bu etki kendisini çeşitli milliyetçilik tartışmalarının ortaya çıkması ile daha da belirgin kıldı. İmparatorluğun bekasının Osmanlı- Türk milliyetçiliğinden geçtiğine inan Ahmet Vefik Paşa, Şemsettin Sami gibi isimler bu yönde söylemler gerçekleştirmeye başladılar. Namık Kemal'de bir Osmanlı milliyetçisi olarak devlete olan inancını korumakla birlikte dilin Türkçeleştirilmesini, eğitimde laikleşmeyi ve reformları savunmaya devam etti. Bu gelişmeleri izleyen tarihlerde İsmail Gaspıralı modern ulusçuluk akımları ile tanıştı ve Türk ulusçuluğunun temellerini Yusuf Akçura ve Ahmed Ağaoğlu gibi isimlerle attı. Bununla birlikte Pozitivizmin Osmanlı'da okunmaya ve incelenmeye başlaması Ziya Gökalp'in pozitivist Türk ulusçuluğunu geliştirmesine yol açtı dememiz yanlış olmayacaktır. (Behar, 1992, s. 65-70)

Bu fikri akımlar tartışılırken bahsetmeden geçmemek gerekir ki savaşta alınan başarısızlığın en önemli nedenlerinden biri olarak ordunun içerisindeki siyasal bölünmeler kabul edilmiştir. Bu bölünmeler eski ve yeni rejim destekçileri olarak ayrılsa da mektepli subayların alaylara olan baskısı ve partili subayların ve askerlerin emir komuta zinciri dışında davranmaları da bu bölünmeler arasında kabul edilmektedir. Bu nedenlerle ortaya çıkan yeni durumda merkezleri konumunda olan Selanik'i de kaybeden İttihat ve Terakki Cemiyeti tüm gücü kendisinde toplamayı

başarmıştır. Bunun neticesinde yeni bir savaş olan Cihan Harbi yani Birinci Dünya Savaşı koşulları ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu yıllarda uyguladığı baskı ve tek yönetim olabilme koşullarına Ayverdi hatıralarında öfke ile yer vermektedir. Harp yıllarında vurgu yaptığı önemli bir nokta harp zenginlerinin ortaya çıkışıdır (Ayverdi, 2012). O güne dek savaşlarda evlerinin pek etkilenmediğini anlatan Ayverdi, bu savaşla birlikte kendilerinin de yokluk çektiğini ifade etmektedir. Burada genel değerlendirmede ele alınacak olsa da belirtmemizde faydalı olan kısım şudur ki: Ayverdi konaklarını anlatırken aynı zamanda başkenti ve ülkenin durumunu da bu eksen de ifade etmektedir. Bu sebeple Cihan Harbi hem evlerini hem de fikri dünyalarını maddi ve manevi anlamda etkilemiştir.

Burada düşünce dünyası hakkında fikir yürütmemize yardımcı olacak bir anıdan da söz eder: "Gene muharebenin en kanlı ve hezimetlerin artık saklanamaz hale geldiği günlerden bir gün, İstanbul, muhteşem bir düğün sefasının haberi ile çalkalanır oldu. Almanların sahte putu ve Cermen menfaatlerinin sahte kuklası Enver Paşa, kızkardeşlerinden Mediha Hanım'ı Kazım Bey isminde genç bir zabitle evlendiriyordu. Düğün Büyükada'nın Yat Kulübünde yapılacaktı. ... Tatlısı ile şerbetleri, dondurmaları ile Tokatlıyan'da hazırlanan düğün yemekleri, sallarla Ada'ya taşınmış ve eğlencelerin dedikodusu yalnız Büyükadayı değil, İstanbul'u yerinden oynatmıştır" (Ayverdi, 2012 , s. 143). Bu hatıralar göz önüne alındığında ve incelendiğinde siyasal anlamda bir öfkesinin mevcut olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Burada savaş sonrası döneme bakmadan eklenilmesi gereken birkaç ayrıntı daha söz konusudur. Ayverdi yaşanılan tüm bu süreçler içerisinde hayatının ilk yıllarında farklı etnik kökenlerden birçok kişi ile aynı evde yaşamıştır ve ahbaplık etmiştir. Bu Osmanlı olma fikrinin tohumlarını bize göstermektedir. 31 Vakası ile yalnızca bir rejim değişikliğine tanık olmamış, komşularının çocuklarının asıldığını da öğrenmiştir ve hatıralarında sokaklarda asılarak cezalandırılmış olan insanlardan söz etmektedir. Ayrıca yine Mehmed Reşad'ın kılıç törenini izlediği arkadaşlarının 1914 harbinde şehit olduklarını da söylemiştir (Göze H. , 2005, s. 30).

Bu atmosferde mahalle mektebine giden Ayverdi, kendisini etkileyen olaylar içerisinde mektepteki hocasının şu sözlerinin de varlığını ifade eder: "Akrabanız

olmayabilir ama devlet var! Yarın öbür gün sizi kolu kanadı altına almış devletin bir köşesinde yer bulduğunuz zaman onu incitmeyin" (Göze H. , 2005, s. 39).

Dönem İstanbul'un işgal yıllarıdır. Bu ortamda Ayverdi İstanbul'da yaşayan 15 yaşında bir kız çocuğudur. Sultanahmet Mitingi'nde abisi ile birlikte alandadır. Babaları ise Kuva-yi Milliye'ye malzeme sevk eden örgütlenmeler içerisinde çalışmaktadır. İşgal yıllarında bir Türk karakolunun basılarak askerlerin öldürülmesi onu derinden etkilemiştir. Bununla birlikte bu döneme dair anıları bu noktada silikleşmektedir. Bu yıllarda Ayverdi'nin tahsiline devam ettiğini, erken yaşlarda (16) bir evlilik gerçekleştirdiğini ve bu evlilikten Nadide isimli bir kızı olduğunu bilmekteyiz.

21 yaşında evliliğini bitirerek ailesinin yanına geri dönen Ayverdi'nin geçirdiği bu yıllar hakkında herhangi bir bilgi ve hatırası mevcut değildir. "Bir Türk kadınının evliliği, kendisinden başka herkes için son derece ilginç bir konudur" (Hanım & Uzuner , 2016, s. 29). Hem bu geleneksel yaşantı içerisinde hem de toplum hafızasını canlı tutma ve bir anlamda toplum mühendisliği yapma rolünü benimsemesi nedeniyle bu yıllardan ve yaşanılanlardan bahsetmemiştir. O hatıralarında ve eserlerinde bir kadın olarak konuşmamış daima toplumsal bir karakterin dilinden anlatılar da bulunmuştur. İleride bahsedeceğimiz kadın çalışmalarında görünürlüğünün az olmasının başlıca nedenlerinden biri de budur.

Bu yıllar Milli Mücadelenin neticelendiği ve Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan devrimlerin gerçekleştirildiği yıllardır. Sırasıyla 1 Kasım 1922'de Saltanat, 3 Mart 1924'de Hilafet kaldırılmıştır. 1924 yılında din eğitimi veren medreselerin ve 30 Kasım 1925'te tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına karar verilmiştir. 1925 Kürt İsyanı kontrolün ve sıkı denetimin daha kolay gerçekleşmesini sağladı. (Mardin, 2012) Ayrıca yeni rejim sınıf çatışmasına karşı olduğu ve burjuvaziye ihtiyaç duyduğu için yerli komünizmin oluşmasına izin vermedi. (Ahmad, 2014)

İmparatorluğun ulus devlete evrildiği bu dönemde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşam hızla değişmiştir. İstanbul ve Ankara başka dünyaları içerisinde barındırmaya başlamıştır. Bir yanda yeni kurulan Cumhuriyet ve kurucuları mevcut iken diğer tarafta Osmanlı İmparatorluğu'nun elitleri yaşamlarını yeni düzene göre

düzenlemeye çalışmaktadırlar. Bir anlamda 18.yüzyılın soylu ulusu, halkçı ulusa evrilmişti (Habermas, 2012).

Laikleşme süreci yine bu dönemde önemli bir adımı oluşturmaktaydı. Devlet toplumsal yapının kökenini oluşturan ve siyasal düzenin temel direklerinden biri olan şeriat yerine sivil bir din koymaya çalışmıştır (Habermas, 2012). Bunun yoluda geçmişe ait izlerin silinmesinden ve yapılan hataların altlarını çize çize gösterilmesinden geçmekteydi. Yeni rejim, ulus devlet dinamiklerini kurmak için bu yolu izledi. Dönemin bu gelişmelerini belirtmemizin nedeni Ayverdi'nin bu dönemde tasavvuf yolunda ilerlemeye başlaması ve eserlerinde bu dini ve ahlaki yapının çözülmesine vurgu yapmasıdır.

Bu dönemde Ayverdi Fatih'teki Ümm-i Ken'an Dergah'ının Şeyhi Kenan Rifai'nin yolundan ilerlemeye başlamıştır. 1927 yılında başlayan bu yolculuk onun hayatının sonrasını şekillendirecek önemli bir adımı temsil etmektedir. Bu aynı zamanda bize onun hayatında iki sembol olan haremlik ve selamlığı hatırlatmaktadır.

Hatıralarında vurguladığı *Bir Dünyadan Bir Dünyaya* düşüncesi tam da bunu ifade etmektedir. Haremlik: annesinin ve dayılarının, Ken'an Rifai yolunda ilerlediği, musiki ve ruhani sohbetlerin gerçekleştirildiği sakin bir dünyayı ifade etmekteydi. Selamlık ise: Tanzimat'tan itibaren ortaya çıkan maddeci, İttihatçıların özelliklerini taşıyan maddeci bir dünyayı ifade etmekteydi. Ayverdi bu iki dünya arasında bir bakıma birçok Osmanlı aydının yaşamış olduğu ikili düşünceyi yaşamış ve sonuç olarak bu sancılardan annesinin yolundan gitmeye karar vererek ayrılmıştır. Bu durumda babası için ve onun yolu hakkında üzüntü duyduğunu birçok eserinde belirten Ayverdi bu yıllarını tasavvuf yolunda ilerleyerek sürdürmüştür.

Bu ilk bölümümüzde imparatorluktan cumhuriyete evrilen bir sistemin genel hatlarını çizmeye gayret gösterdik. 19. Ve 20. Yüzyıl dini fikir ve esaslara dayalı olarak kurulmuş olan iki imparatorluğun sonunun gelmesi ile sonlanmıştır (Osmanlı İmparatorluğu ve Ortodoks Rusya) (Değirmencioğlu, 2014). Otoriter bir imparatorluktan cumhuriyete geçiş süreci herkes için zorlu olmaktadır.

Özellikle otoriter modernizasyonun etkili olduğu durumlarda, geçmişten ve gelenekten kopuş daha da radikal olmaktadır. Türkiye ve Çin, gönüllü gelenekselliksizleşmenin örnekleri olarak alına bilir. Geçmişin radikal biçimde reddi,

her iki devrimde de "yenilik" adında bir ideoloji haline gelmektedir. Gelenekler modernliğe engel teşkil ettiği gerekçesiyle ya göz ardı edilmiş, kendiliğinden yok olmuş, ya da yok edilmiştir. Sonuç olarak da, modernliğin etkisi gelenek üzerinde dönüştürücü bir yapıya sahip olma mıştır. Gelenekler, değişimin dinamik kaynaklan olarak yeniden yorum lanıp dönüştürülerek modernliğin içerisine taşınmamış, bunun yerine dondurulmuştur. Eğer gelenekler varolmayı sürdürdüyse, bu ancak siste min kenarında kalmak ya da yeni modernlik biçimleriyle yan yana bulun mak şeklinde mümkün olmuştur. Batı-dışı ortamlarda, gelenekler ve mo dernlik arasında bir süreksizlik bulunmakta olup, bunlar birbirleriyle hiç örtüşmeyen ya da zayıf bir tekabüliyet gösteren uyumsuz parçacıklar olarak gözükmektedirler. (Göle, 1998, s. 70)

Bu dönüşümün içerisinde bir konakta doğan ve büyüyen Ayverdi bu dönüşümü iki ayrı pencereden gözlemlemiş ve bu noktada kendine yürümeye karar verdiği bir yol seçmiştir. Tasavvuf yolunda ilerleme kararı ile birlikte yaşamsal hedefleri ve vizyonu açısından farklı beklentiler içerisinde yürümeye başlamıştır. Ayverdi hayatının bahsetmiş olduğumuz ilk dönemine dair hatıralarını ileriki yıllarda vurgulu bir şekilde anlatmış ve hatıraları bir tarihi eğitimin parçası haline getirmeye çalışmıştır.

İlk bölümde gözlemlediğimiz bilgiler ışığında Ayverdi'nin imparatorluktan cumhuriyete geçişin sancılarını yaşadığını söylememiz yanlış olmayacaktır. Hayatının bu dönemlerinde var olmayı seçtiği bir dünya diğer dönemlerinin de şekillenmesini sağlayacaktır.

II.BÖLÜM: 1938 – 1960: "Sen Yazarsın!" Samiha Ayverdi'nin Yazın Hayatına Girişi

Cumhuriyetin ilk yılları devrimlerin gerçekleştirilmesi ve tek partili rejimin, ulus devlet dinamikleri ile ayakta tutulmaya çalışılması ile devam etmiştir. 1925 yılında ortaya çıkan Kürt isyanı ile birlikte her zamankinden sıkı bir hal alan yönetim radikal reformları da hayata geçirmeyi başarmıştır. Bu noktada önemli gelişmeler olan saltanatın ve hilafetin kaldırılması toplumsal açıdan önemli başlıkları oluşturmaktadır. Halkın ve Milli Mücadeleyi gerçekleştiren yönetim kademesinin bir kısmının tepkisini çeken bu devrimler neticesinde muhalif sesler görünür olmaya başlamıştır. Bir yandan devletin her yönleri ile inşaa süreci bir yandan gerici bir hareketin oluşumuna yönelik aşamaların engellenme çalışmaları esnasında çok partili hayat denemeleri de gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1924'te kurulan ve 1925 isyanı ile dikkatleri üzerine çekip kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ardından ortaya çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası da 1930 yılında kapatılmıştı. Böylelikle tek parti rejimi bir süre daha iktidardaki tek güç olarak hayatını sürdüreceğini göstermiş oldu. Bu bizlere aynı zamanda eski Osmanlı elitlerinden oluşan ve Milli Mücadele'ye destek olan paşaların bir yol ayrımına geldiğini göstermiş olur. Böylece ortaya çıkarılmaya çalışılan tek ulus ve bir bütün yönetimde ortaya çıkan bu ayrılığın günümüze dek ortaya çıkan farklı çekişmelerin de temelini oluşturduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır.

Bu noktada önemli bir diğer karar 30 Kasım 1925'te tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına ilişkin karardı.

Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile başlayan yenilikçi çalışmalar ulemanın etki alanında olumsuz etkiler yaratmıştı. Ulema artık eskisi kadar etki alanı yüksek kararlar alamamakta ve konumunu koruyamamaktaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'de imparatorluğun son yıllarında İslam unsurunu halkı yönetmek ve örgütlemek için bazı aşamalarda kullanmış olsa da ulemalık merciini eski konumuna getirmemişti.

Savaş yıllarında hilafetin toparlayıcı ve destekleyici gücünden faydalanılmaya çalışılmış olsa da kadim gelenekten gelen İslami yönetim anlayışı aşılarak kanun devletine dönüşüm tamamlanmaya başlamıştı. Yeni rejim ile birlikte laikleşme hareketleri kademe kademe gerçekleştirilmeye başlarken hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, medreselerin eğitim hayatına son verilmesi gibi hızlı adımlar atılmaya başlanılmıştı. Laikleşme hareketleri öncelikle devletin içerisinden dini öğeler çıkartılarak başladı. Yönetim, eğitim ve hukuk alanları laikleştirilerek dini denetimler devletin içerisinde bir kurum olan bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'na bırakıldı.

Ulus Devletin kurulmasıyla birlikte laikleşme, halkı bilinçli vatandaşlar haline getirerek eğitim ve kültürel standartiaşma üzerinde kurnlacak bir devlet tekelini amaçlamıştır. Aydınlanma çağını yaşayan Avrupa uluslarındaki gelişme bu doğrultuda olmuştur; bu uluslar dini değerlerin çoğu nu terk ederek dini olmayan çağdaş değerleri ve laikliği benimsemişler dir. Avrupa'daki ulus-devletler için laiklik, toplumsal hayatın her alamn da "yeni toplumsal ölçütler" olarak görülüyordu. Osmanlılar ise Aydınlan m a çağının laiklik anlayışını "Hristiyanlann" kliseye ve onunla özdeşleşen her şeye karşı gelmesi olarak algılıyorlardı. Başka bil' deyişle, Osmanlılar için mesele hala Batılıiktı ve Batı ise, teknolojik üstünluğe sahip, değişik bir din demekti. Bu nedenle Batıya doğru yönelmenin itici gücü, laikleş me olmadan gerçekleştirilemezdi. Bu da Müslümanlıkla ilgili sembolleri değiştirmek, Müslünian kitaplar basmak, yasa ve yargı ile ilgili bazı ufak tefek değişiklikler yapmak, eğitimde reform gerçekleştirmekle sınırlı görülüyordu. (Behar, 1992) Bununla birlikte yeni cumhuriyetin kurulması ile bu değişim çok daha hızlı gerçekleştirilmeye başlandı.

Ardından toplumun o güne dek yaşantısının içerisinde barındırdığı muhafazakar yaşam tarzının yerini Avrupai bir yaşamın almasını sağlamak ile devam edildi. Böylelikle sivil bir din yaratılarak onun toplumun içerisine girmesine müsade edilmiş oldu. Tabi tüm bu gelişmeler yaşanırken Türk dili ve tarihi alanlarında büyük çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanıldı. Latin harflerine geçiş ile birlikte ortaya çıkan eğitim durumunun giderilmesi için halk eğitim çalışmaları, dil kongreleri, tarih çalışma ve kongreleri gerçekleştirilmeye başlanıldı. Böylelikle ulus devletin temellerini sağlamlaştıracak bir dil ve tarih birliği kurulmaya çalışılmıştı.

“Tanımları gereği geçmişle bağlarını koparan devrimler ve ilerici hareketler, kendilerine özgü bir geçmişe sahiptirler” (Hobsbawm & Ranger , 2006). Bu noktadan hareketle gelişmeleri değerlendirdiğimizde geçmişten koparılmaya çalışılan ve yeniden farklı dinamikler üzerinde inşa edilen bir rejim ve kültür görmekteyiz. Tüm bunlar gerçekleştirilirken eski rejimin hataları ve yanlışları vurgulanarak gösterilmeye devam edilmiştir. Böylelikle günümüze dek devam eden bazı siyasal çekişmelerin zemini de oluşmaya başlamaştı.

1919-1932 yılları arasında sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlardan kaynaklanan muhalif gruplar bazı örgütlenmelere gittiler fakat hiç biri uzun yaşayamadı ve dolayısıyla halkın çeşitli görüşlerinin temsilciliğini yapamadı. İlk ciddi muhalefet Birinci Millet Meclisinde oluşan "ikinci grup" adı verilen bir hizip hareketiydi. Eleştirdikleri konular esas olarak "şahsi diktatörlük ve siyasal hegemonyacılık" eğimleriydi. Bu grup içinde bulunan bazı kişiler laikliğe karşıydılar; diğerleri ise kısmi bir liberalizmi savunuyorlardı. Daha sonra 1920'lerin başlarında, bazı siyasal partiler kuruldu: Türkiye Cumhuriyeti Arnele ve Çiftçi Partisi ve Terakkiperver Cumhu riyeti Fırkası (1924). Bunlar kısa bir süre içinde kapatıldı ve bazı üyeleri cezalandırıldı. Bazı sosyalist ve komünist parti denemeleri de oldu. Bunlardan Halk İştirakiyun Fırkası bir yıl yaşamayı başardı. Fakat sonra üyeleri İstiklal Mahkemeleri'nde mahkum oldu. Liberal görüşleriyle bilinen Terakkiperver Cumhuıiyet Fırkası üyeleri de partilerinin kuruluşundan yedi ay sonra aynı akıbete uğradı. (Tunçay, 2015, s. 245-282)*

İkinci Dünya Savaşı’nın etkisini gösterdiği yıllarda toplumda yer alan farklı eğilimler gözlemlenmeye başlamıştır. Farklı siyasal ideolojiler ve felsefi akımlar önceki dönemlerde toplumun yaşamında önemli bir yer tutan dini figürlerin yerini almaya başlamıştır. Aynı zamanda bu yeni savaş psikolojisi tasavvuf ile ilgili arayış ve gelişmeleri de tetiklemeye başlamıştır. Böyle bir zaman diliminde Ken’an Rifai’nin eğitiminden geçen Ayverdi, yaşamının bu dönemlerinde manevi arayışını sürdürmeye devam etmiştir.

Bu yıllarda kendisi için önemli olanın *dost* olarak adlandırdığı Ken’an Rifai’nin öğretilerine uygun yaşamak ve tasavvuf yolunda ilerlemek olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bahsettiğimiz yıllarda kendisi için çok önemli bir

konumda olan Semiha Cemal ile birlikte Ken'an Rifai'nin sohbetlerine katılarak bu sohbetleri yazmaktaydılar. Semiha Cemal'in ansızın ölümü ile hem kendisi hem Ken'an Rifai büyük bir üzüntü duyarak yaşantılarında yeni bir adımı atmışlardır. Bu güne dek sohbetleri yazan ve not alan Semiha Cemal yerine artık sohbetleri Samiha Ayverdi yazmaya başlayacaktı. Ayverdi'nin yazı ve yayın hayatına girişi üstadı kabul ettiği Ken'an Rifai'nin: "Semiha yoksa bundan sonra sen yazarsın!" cümlesi ile gerçekleşmiştir (Göze H. , 2005, s. 110). Ayverdi o günden itibaren hem hocasının sohbetlerine katılmış ve notlar almış hem de kendi eserlerini yazmaya başlamıştır. Bu sohbetlerin bir kısmında Ken'an Rifai'nin kendisine gelen ve yeni uygulanmaya başlanılan devrimlerle ilgili yakınan kişilere verdiği cevaplardan kendilerinin Cumhuriyet ile ilişkisi hakkında kısaca bilgi sahibi olmamız söz konusudur. Bu detayları vermeden hemen önce kısaca Ayverdi'yi böylesine etkileyen hocasının hayatına bakmamız çalışmanın gidişatı açısından verimli olacaktır.

II.I. Ken'an Rifai'nin Samiha Ayverdi'nin Hayatındaki Yeri ve Etkileri

1980 yılında ilk baskısı yapılan Dost kitabında Ken'an Rifai'[*]nin hayatı bizlere Ayverdi tarafından aktarılmıştır. Bu eserde ve diğer kaynaklarda belirtildiği üzere Ken'an Rifai 1867 Filibe doğumludur. Kendisi Filibe Hanedanı'ndan Hacı Hasan Bey'in oğlu Abdülhalim Bey ile Canan Hanım'ın oğludur. Balkanlarda yaşanılan huzursuzluğun artması ile birlikte İstanbul'a taşındıktan sonra öğrencilik hayatına burada devam etmiştir. Tüm bunlar içerisinde Ken'an Rifai babasını dünyası, annesini ise hem dünyası hem ukbası olarak tanımlamıştır (Ayverdi, 1980). Bunun nedeni veliliğini annesinin müridi olduğu Filibeli Edhem Şah'tan alıyor olmasıydı. Bu nedenle annesi ve kendisi aynı zamanda Ayverdi ailesi için de büyük önem arz etmektedir.

Mezun olduktan sonra Posta Telgraf Nezaretine, Babıali Hariciye Kalemine ve Alman Müşavir Groll'un muavinliğine atanan Ken'an Rifai, aynı zamanda hukuk

[*] Konu ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Tarık Zafer Tunaya: Türkiye'de Siyasal Partiler.

[*] Rifaiyye: Rifâiyye'nin XII. yüzyılda teşekkül eden tarikatlar arasında kuruluşunu tamamlayıp teşkilâtlanan ilk tarikat olduğunu söylemek mümkündür. Ahmed er-Rifâî'nin genç yaşta devrin

öğrenimine de devam etmekteydi. Ardından çıkan tayinleri ile önce Balıkesir'e gidiyor ve burada Edhem Şah'ın bir ziyareti ile kendisine riyazat kapısı açılıyor ve kendisinin ney üflemeyi öğrenmesi Şah tarafından öğütleniyor.

Bu nokta Rifailiğin[*] kökenleri açısından da önemli bir noktayı oluşturmaktadır. " Sünni eğilimlerine rağmen bunlardan Rifailik gibi bazılarının dini bir vecd unsuru olarak, musiki ve raksın yanı sıra, bir görüşe göre geleneksel Türk dininin etkisine bağlanan ateşe girme, vahşi hayvanlara binme, yılanlarla oynama gibi hususlara bünyesinde yer vermekte oluşuna işaret etmeliyiz" (Günay & Ecer, 1999, s. 34). Diğer aşamalar bir yana musiki Ken'an Rifai ve onu takip edenler için önemli bir unsur olarak günümüze dek özelliğini korumayı sürdürmüştür. Ayverdi'nin de annesinin ud çaldığını ve sanatın bu dalını ailecek önemsediklerini eserlerinde görmekteyiz. Ayrıca kurmuş oldukları Kubbealtı Vakfı tam da bu öğreti doğrultusunda musikiye özel bir önem göstermiş ve günümüze dek bu çalışmaların devam etmesini sağlamıştır.

Balıkesir'in ardından Adana'ya tayin edilen Ken'an Rifai burada Muktezayı Hayat'ı yazar ve Camille Flammorian'ın Dünyanın İnkılabı kitabını Türkçe'ye çevirir. Manastıra tayin edildiğinde ise şeyhi Edhem Şah vefat ederek yerini kendisine bırakır.

Dost isimli eserde Ayverdi, Ken'an Rifai ile ilgili tayinler esnasında yaşamış olduğu olağanüstü olayları anlatarak kendisinin hikmeti hakkında okuyucuda bir çerçeve oluşturmayı hedefler. Buraya kadar Ken'an Rifai'nin hayatı hakkında edindiğimiz bilgiler böyle devam etmektedir. Bunun dışında sohbetlerde kendisinin inanç yolu ve öğretilerinin hangi doğrultuda olduğuna dair de anlatılara yer verir. Bu noktada Ken'an Rifai'nin bir Balkan göçmeni olması ve tayinlerle birçok farklı bölgede görev yapması Ayverdi için önemli bir çerçeveyi oluşturuyor. Semboller dünyasında hocası hem kaybedilen vatan topraklarından bir parça halini alırken hem de Anadolu'yu karış karış dolaşan gazi, alp ve erenlerden biri haline geliyor.

---

meşhur sûfîlerinden olan dayısı Mansûr el-Batâihî'den kalabalık bir mürid topluluğu devralmış olması bu teşkilâtlanmanın en önemli sebebi olarak görülebilir. (Tahralı, 2017, s. 100)

[*] Rifailik ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Hür Mahmut Yücer, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl), İstanbul 2003, s. 114, 390-424; Necdet Okumuş, Manisa Rifâî Dergâhı Entekkeliler: Bir Tekkenin Tasavvufî ve Sosyal Tarihi, Manisa 2003; Metin İzeti, Balkanlarda Tasavvuf, İstanbul 2003, s. 211-222; Ramazan Muslu, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl), İstanbul 2004, s. 547-556;

Eserlerinde sık sık bu makamlara ve onların özelliklerine vurgu yapan Ayverdi bu yolla hocasına Anadolu'nun Türk ve İslamlaşmasını sağlayan gazilerin özelliklerini atfederek onu bir fetihçi olarak betimlemektedir.

Yine burada kendisinin çocukluk yıllarında gerçekleştirmiş olduğu seçimine vurgu yapmadan geçmemiz doğru olmayacaktır. Haremlik ve selamlık olarak ayrılan ve kendisinin iki ayrı dünya olarak tasvir ettiği bu iki ayrı anlamda hocası kaybedilen vatan toprağı ve eksikliğinin tüm toplumu etkilediğini düşündüğü manevi ruhu temsil ediyor. O annesinin yolunu seçerek, babasının dünyasındaki maddecilik ve reformların ortaya çıkardığı yeni düzen yerine manevi tatmini yüksek olan dünyayı seçiyor. Bundan sonraki hayatını da bu yolculuğu anlatmaya ve bu yolculuktan ortaya çıkan yeni bir misyonu gerçekleştirmeye adıyor.

Hocasının sözleri ile başlamış olduğu yazın hayatında öncelikle onunla gerçekleştirilen sohbetleri not alarak başlıyor. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu sohbetler bizim için Rifai'lerin yeni rejim ile olan ilişkileri hakkında bazı fikirleri ve yaşantıları hakkında birer kaynak olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle birkaç tanesini açıklamamız gerekirse örneğin kendisine gelerek şapka giymeyi istemediğini ve bu inkılaba karşı olduğunu ifade eden Bahaettin Efendi'ye şu şekilde cevap veriyor: "Sus. Bu gibi sözler bize yakışmaz, bunlar cahil laflarıdır. Allah kalbe ve niyete bakar, şapkaya ve kavuğa değil" (Göze H. , 2005, s. 108).

Bunun gibi kendisine gelerek tekkelerin kapatılmasından ve statülerini kaybetmekten yakınanlara da karşı çıkarak önemli olanın kendi meclislerinde var olan insanların bundan zevk alması olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca tekkelerin kapatılmasına karşı çıkmamışlar ve buna yönelik konuşmalarda daima yasağın haklı sebepleri olabileceğinden yada bunun Allah tarafından ortaya çıkarılan bir durum olduğundan ve tam da böyle olduğu için saygı ile kabul edilmesi gerektiğinden bahsetmişlerdir.

Bu noktada yeni rejimle bu noktada ters düşmediklerini ve herhangi bir sürtüşme içine girmediklerini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Nurhan Atasoy, Derviş Çeyizi: Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi, Ankara 2005, s. 136-145; Selami Şimşek, Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi, Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri.

Bunlar göz önüne alındığında Ken'an Rifai'nin bir hoca olarak Ayverdi'nin hayatında oynadığı rolü görmemiz mümkün olacaktır. Hocasının kendisine yazmasını söylediği günden itibaren çalışmalara başlayan Ayverdi, 1938 yılı itibariyle eserlerini kaleme almaya başlamıştır.

Kronolojik olarak bahsetmemiz gerekirse ilk yıllarında roman ve hikayeler kaleme alan Ayverdi, 1938 yılında Aşk Budur isimli ilk romanını yazmış bulunmaktadır. Bu romandan Ken'an Rifai'ye "sizin yeni çocuğunuzdur" şeklinde bahsetmiştir (Aytürk & Mignon, 2013). Ardından Batmayan Gün 1939, Mabedde Bir Gece 1940, Ateş Ağacı 1941, Yaşayan Ölü, İnsan ve Şeytan 1942, Son Menzil 1943, Yolcu Nereye Gidiyorsun 1944, Yusufcuk 1946, Mesih Paşa İmamı 1948 peşpeşe yayınlanmıştır. Bu roman ve hikayeler bir birikimin ard arda ortaya çıkışıdır. Yazmak hocasının sözleri ile birlikte kendisi için bir misyon bir görev halini almıştır.

Tüm bu yıllar hem dünyanın savaş içerisinde olduğu hem de ülkede önemli siyasal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı yıllardı. Savaş döneminin etkileri ve tek parti rejiminin etkisi altında olan halk bazı değişim rüzgarlarını alevlendirmiş ve Demokrat Parti kurucularını bu yeni yolda desteklemeye başlamıştı. 1946 seçimlerinde yaşanan durumlar neticesinde daha çok tepki çeken Cumhuriyet Halk Partisi bir sonraki seçimlerde iktidarı Demokrat Parti'ye devretmek durumunda kalmıştır. Tüm bu gelişmeler Ayverdi'nin gözlemlediği gelişmeler olsa da bu yıllar kendisinin manevi cevaplar ve yaşayış peşinden gittiği yıllar olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle eserlerinin genel anlamda konuları manevi arayışlar, eski hayatının ayrıntıları ve cevabını arayan sorulardan oluşmaktaydı.

Bu noktada yukarıda bahsettiğimiz eserlerin birinden detaylıca bahsetmek daha açıklayıcı olacaktır.

II. II. Ateş Ağacı – 1941

Ayverdi'nin 1941 yılında basılmış olan eser Ateş Ağacı, Cemil isimli ana karakterinin hayatını anlatan bir romandır. Kısaca konusundan bahsetmek gerekirse: Cemil ailesini kaybeden ve amcası tarafından yetiştirilen ve kendini aramak adına bir ilkokulda hocalık yapmak için Bursa'ya taşınan bir gençtir. Ayverdi eserde Cemil'in gözünden ve sesinden konuşmaktadır. Romanın tamamını incelediğimizde Cemil'in

verdiği mesajlardan yola çıkarak anlatılan bir "kadın tipolojisi" dikkat çekmektedir. Buna gelmeden önce amcasından bahsedersek, amcası kendisini iyi yetiştirmek isteyen ve iyi konumlara getirmeye çalışan bir kimliktir. Öyleki kendisini yurt dışında yetiştirerek bir gazetenin patronunun kızıyla evlendirip, siyasete atılmasını dilemektedir. Ayverdi'nin eserinde önemle vurguladığı bu ikinci nokta medya ve siyaset ilişkisidir. Dönemin ve her dönemin ruhu olan medyanın siyasi desteği eserde kendini gösteren ilk sembollerdendir.

Cemil'in bu yolculukta kendine devamlı hayatını nasıl yaşaması gerektiği ve neye ihtiyacı olduğuna dair sorular sormaktadır. Bu sorular farklı şekillerde karşımıza çıkarken romanda yer alan bir diğer kahraman evin yardımcısı Salih, bir başka mesajı okuyucuya aktarmaktadır. Salih varlıklı bir aileden gelen dedesinin iflası ile yaşadığı hayatı terketmek zorunda kalan bir karakterdir. Salih'in her bir tavrı ve sözü ile Ayverdi kuşakların birbirine karşı olan sorumluluklarına vurgu yapmaktadır. Bu vurgularda yalnızca aile bireylerinin sorumluluklarını aramak dar bir bakış açısı olacaktır. Bu sorumluluk aynı zamanda yöneticilerin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını ve bireylerin tarihlerine karşı sorumluluklarına da atıf yapmaktadır. Cemil, Salih'in karakteri üzerinden kendine sorduğu sorular ve cevaplar noktasında neden sorusunun konuları neticelendirmek yerine çıkmaza soktuğu noktasına gelmektedir. Burada çıkmazdan yola çıkarak Eflatun'a atıf yapan Ayverdi, bunun dışında birçok eserde de yine Eflatun'dan ve Proclus'ten alıntılar yapmaktadır.

Dikkatimizi çeken bu noktada küçük bir tarama yaptığımızda "İslam felsefesi üzerinde en çok tesiri olan akımlardan biri de Yeni Eflatunculuktur" bilgisine rastlamaktayız (Şahin & Macic, 2014). Ayverdi burada varlığın kademeleri ve birlik bilincine vurgu yapmaktadır. Kendini arayan ve kendini bulma yolunda cemiyetin tüm süslü unsurlarına savaş açan Cemil, teyzesinin kızı taşralı Kadriye ile evlenerek tüm ailesini şaşırtmıştır.

Kadriye karakteri burada temiz, saf, kirlenmemiş ve cehaletin içinde olan kadını temsil etmektedir. Burada Cemil'in kendini arama yolculuğu bir noktada Ayverdi'nin tasavvuf yolculuğu ile de yoldaşlık etmektedir. Cemil nefsi ile çıktığı bu yolda mevkii, para, kadın gibi onu "kirleten" her şeyden uzaklaşarak özünü aramak, sahip olduğunu hatırlamak ve bulmak amacındadır. Ayverdi tamda bu eserlerini

yazdığı dönemlerde çevresinin "inziva" ismini verdiği bir dönem yaşamaktadır. Eserleri piyasaya bir bir çıksa da kendisi cemiyet içerisine bir süre çıkmamıştır. Cemil'in hayatına dönecek olursak, Bursa onun için inzivaya çekildiği gizli yerdir ve fakat burada da Vali ve cemiyeti tarafından rahat bırakılmamaktadır.

Yazarımız burada Cemil'in eski bir çalışanı ile karşılaşma sahnesini kullanarak: "Gel dostum, bana gel... Eskisi gibi gel, menfaat ve garez lekesi olmayan bir safvetle gel..." diyerek Gel Ne Olursan Ol Gel şiirine atıfta bulunmuştur (Ayverdi, 1993, s. 20).

Hayatında anlam arama yolculuğunda Cemil'in ve dahi Ayverdi'nin önemli sorularından biri aşktır. Kocaman evren içerisinde aşkı bir vücutta bulmak mümkünlüğünü sorguladığı kadar evrenin temel yaratılış dinamiği olan aşkın bir vücuttan kaçmasının da mümkün olup olmayacağı onun problemlerindendir. İnsan olmanın gereklerinden birini aşkı aramak ve bulmak olarak hissettirse de bu aşk bireyi çokluktan birliğe götürmelidir. Tabi ki bu noktada insanın içinde yer alan hayvani duygu ve dürtülerin dizginlenmesinin başlıca kural olduğunu bize hatırlatmaktadır.

Hikayenin ilerleyişi ile karşımıza çıkan rolü önemsiz gibi duran bununla birlikte yazarın bir hesaplaşmasının ana karakteri olan İzzet Efendi önemli bir karakterdir. Bir kitapçı olan İzzet Efendi'nin en büyük buhranı bilgi üzerinedir. Bilgiyi arar ve bulduğu hiçbir bilgi onu tatmin etmez. Her daim kuşku içinde azaplarını Cemil ile paylaşır. Burada Ayverdi şüphecilik yani septisizme atıf yaparak Protogaras'ın: "Her şey için birbirine tümüyle karşıt iki söz söylenebilir" (Ayverdi, 1993, s. 34) fikrini İzzet Efendi ve Cemil arasındaki konuşmalarda ortaya koyar. Aynı zamanda bir bardak örneği ile İzzet Efendi gibilerin her şeyi anlamaya kadir olup olmadığını da sorgular. Ona göre insan bir bardak gibidir. Hacmi olduğunca alır ve hacmi yetmediğinde taşar. Yahut bir cehalet içerisinde boş kalır.

Yine bir İzzet Efendi ile geçen konuşmada yazarımız toplumun eğitimi ile ilgili de toplumun tohumunun doğru ekilmesi gerektiğini İzzet Efendi'ye karşı savunur. İzzet Efendi'nin ağzından ise her bir bireyin incelenip eğitilmesi gerektiğini ifade eder. Sonuç olarak dünyanın içinde bulunduğu sosyal hastalığın toplumun

eğitimi ile düzeltilebileceğini savunur Ayverdi. Bu savunu sonraki yıllarda üstleneceği bir diğer misyonun da izlerini taşımaktadır.

Öykünün önemli ve son kahramanlarından olan Mademe Maurain Fransız bir antropologdur. Türkiye'ye birçok tavsiyelerden ve ressam Decamps'ın yazdıklarının da etkisiyle bir gezi planlamıştır ve Bursa'da Cemil ile yolları kesişir. İkilinin sohbetleri hayat, aşk, ilim üzerinedir. Ecdadın geçmişte ve gelecekte olduğunu da bu konuşmada savunur Cemil ve dolayısıyla Ayverdi. Yine bu diyalog geleceğin şekillenmesi için geçmişin izlerinin ne denli önemli olduğunu bizlere ifade eder.

Bir yasak aşkın birbirlerinden uzaklaşması ile sona erdiği ama daima hayatlarında olduğunu gördüğümüz bu hikayede genel anlamda yazarın gerçekleştirmek istediği ideal bireyi arayışını görürüz. Özellikle kadınlar ve toplum hakkındaki savunuları ve bireyin içsel yolculuğunu farklı semboller üzerinden ele alan Ayverdi anlam arayışını eserleri üzerinden devam ettirmiştir.

Ayverdi'nin eserlerinde bir kadın olarak konuşmadığını ve özel yaşamından bahsetmediğini yukarıdaki ifadelerimizde belirtmiştik. Burada kadın çalışmalarında kendisinin görünürlüğünü etkileyen önemli bir neden olan bu unsurun sebeplerini incelediğimizde karşımıza Ayverdi'nin tasavvuf yolculuğu çıkmaktadır. "Kulluk, eşitlik makamıdır. O makamda bireysel, ekonomik, sosyal üstünlük ve yoksunlukların tamamı ortadan kalktığı gibi; toplum bazında kadın yada erkek olmanın getirdiği eşitsizlikler de ortadan kalkmaktadır" (Özgürel, 2009, s. 73). Belirttiğimiz çalışmada vurgulanan noktalardan biri tasavvufi anlamda eşit olan kadın ve erkeğin romanlarda da kendini gösteriyor olmasıdır. Bu romanlarda yer alan kadınların her biri sanatla ilgili, okumuş, çalışan ve sosyal hayatın içerisinde yer alan kadınlardır. Aslında yine bu kahramanlar üzerinden Ayverdi'nin ideal tip kadın modelinin sanatla ilgilenen, okumuş, erdem sahibi ve çalışan kadınlar olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır.

Yukarıda belirttiğimiz romanlardan olan Batmayan Gün romanında Aliye Avrupa'da eğitim gören ve Türk müsikisini batılı müziklerin önünde tutan genç bir kadındır. Yaşayan Ölü'de ise Ayşe, dedesinden hat sanatını öğrenen ve önemli bir hattat olan başarılı bir kadındır (Özgürel, 2009).

Yine bir başka eseri olan İnsan ve Şeytan'da evin anne karakteri iç dünyası ile meşgul, dış güzelliği önemsemeyen bir karakteri canlandırmaktadır. Roman karakteri Şevket Bey karısını tanımlarken: "Karım, fikirlerini hazır elbise gibi muhitinden alan bir insan değildir; düşüncelerini kendi dokuyan ve iradesini oyuncak gibi kullanan bu cesur ve mert seciyede, manevi bir veche olması belki de gıpta edilecek bir mazhariyettedir" der (Ayverdi, 2001, s. 13).

Eserin devamında ise bu karakter işleriyle meşgul olan ve mana dünyası ile hiç ilgilenmeyen kocasını şu sözler ile uyarır: "sen dümensiz, küreksiz bir kayık gibi başı boş yelken açmış gidiyorsun. Halbuki hayat yolu, bir yarış ihtirasiyle koşularak geçilmez. Menzilin neresi? Dur biraz, dinlen, pusulanı aç bak, gittiğin yeri gör! Herkes bir teknenin sahibidir ve hayat seferi esnasında onu idareden mesuldür. Sana, dur biraz, etrafını araştır ve teknene, görülmesi, bilinmesi icap eden kıymetleri bul ve yerleştir!" (Ayverdi, 2001, s. 15).

Eserler bu açıdan incelendiğinde romandaki kadın karakterlere yüklenen tasavvufi anlamlar farkedilmektedir. Bu karakterler ayrıca milli ve manevi değelerine bağlı ve Batının kendilerine sunmuş olduğu tüm imkan ve fırsatlara taviz vermeyen birer nitelikte taşımaktadır. Bu şekilde Ayverdi ideal tipi hakkında bizlere milliyetçi bir fikir de vermiş olmaktadır.

Ayverdi eserlerini hızla yayınlamaya devam ederken Ken'an Rifai ve öğrencileri bir sebepten ilgi çekmektedir. Öğrencilerinin birçoğunun kadın olması ve her birinin aktif rollerinin var olması dikkatleri çekmektedir. Dönemin ilgi çekici konularından olan tekkeler ve kadın müridler meselesi romanlara dahi konu olur hale gelmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Nur Baba'sı ve Refik Halit Karay'ın Kadınlar Tekkesi bu romanlara verilebilecek önemli iki örnektir.

Yukarıda bu tasavvuf yolculuğunda ve yazma hayatının bir kısmında Ayverdi'nin cemiyet içerisine çıkmadığını ve adeta bir inziva halinde olduğunu belirtmiştik. Bu esnada Ayverdi evinde misafir kabul etmeyi ve onlarla olan sohbetlerinden notlar almayı sürdürmüştür. Özellikle Ken'an Rifai'nin eşi Güzide Hanım'ın isteği üzerine tutmuş olduğu bu notlar vefatının ardından Mülakatlar ismi ile yayınlanmıştır.

1945 itibariyle başlayan bu notlar bizim için inziva dönemine dair birtakım bilgilere ulaşmamızı ve bu yıllardaki fikri hayatının izlerini sürmemizi sağlamaktadır. Eseri incelediğimizde Ayverdi'nin yayınlanan eserleri neticesinde kendisini görmeye gelen dostları ve misafirleri ile konuşmalarını kendi kaleminden görmekteyiz.

1945 yılında gelişen bu süreçte kendisi ilk olarak gençliğin yaşadığı kimlik ve buhranı hakkında yakınmaktadır ve gençliğin bir aynaya sahip olmadığını ifade etmektedir (Ayverdi, 2005). 1945 yılında yazdığı bir diğer notta kendisini bu yola çıkması için destekleyen Güzide Hanım'a: "benim bir şey olmamı engelle" şeklinde gerçekleştirmiş olduğu yakınmasından yola çıkarak yazın hayatında olan varlığını ve kendisine gelen iltifatları sadelik içerisinde karşılamak istediğini gözlemlemiş bulunmaktayız. Eserin çoğunda hem Kur'an'dan hem de Hz.Ali'nin yaşantısı ve sözlerinden alıntılar yapan Ayverdi sık sık tasavvuftaki anlam ve manalara göndermeler yapmaktadır. Yine konuşmalarında dinin temelinin ahlak ve vicdan olduğunu sık sık ifade etmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Ayverdi konuşmalarında sık sık Eflatun'dan örnekler de vermektedir. Mehmet Ali Ayni ile gerçekleştirdiği mülakatta: " dünyanın düzelmesi için ya filozoflar kral yada krallar filozof olmalıdır" (Ayverdi, 2005 , s. 58) demiştir. Aynı mülakatta dünyanın ilacının tasavvuf olunabileceğine dair konuşmalar gerçekleşirken konu tekkelerin kapatılması gelmiştir. Bu konuda Ayverdi: " Bugün tekkeler tarihe mal olmuştur. Ve onlara "yeter!" emri de pek isabetli olarak verilmiştir. Zira hakiki manalarından ayrılmış, içleri boşalmış, kupkuru bir şekilden ibaret kalmışlardı" (Ayverdi, 2005 , s. 78). Burada dikkat çeken husus Ayverdi tıpkı hocası gibi tekkelerin kapatılmasına dair kötü bir yorumda bulunmamıştır. Bu tarihe kadar yayınladığı ve incelediğimiz eserlerinde İslamın ve yaşam içerisindeki yerinin kendisi için ne denli önemli olduğu kısmını gözönünde bulundurduğumuzda bu nokta önemli bir özellik taşımaktadır.

Ömer Rıza Doğrul ile gerçekleştirdikleri mülakatta önemli bir noktanın altını çizmektedir Ayverdi. Onun anlatımında Bektaşi Babası ile Rifai Şeyhi kavga etse de anlam birdir. Bu tasavvuf yolculuğunda önemli bir aşamayı göstermektedir. Hangi yoldan gidilirse gidilsin aşkı yani Allah'ı bulacak olma aşamasına atıfta bulunan Ayverdi, hoşgörü alanında önemli bir mesajı taşımaktadır.

Ayverdi kimi zaman bazı konuklarının yeniden gelmelerini kibarca reddetmekte kimisinin ise Ken'an Rifai'nin ismini öğrenme çabalarını sonuçsuz bırakmaktadır. Kimi zaman ise hocası ile görüşmek isteyen konuklarına bu görüşmeleri ayarlamaktadır. Mülakatların bir diğerinde Ayverdi insanların beşeriyet ihtiraslarından tamamen sıyrılmasının doğasına aykırı olacağını ifade etmiştir.

1944 yılında gerçekleştirdiği bir mülakatta yeniden Eflatun'a atıfta bulunan Ayverdi şunları söylemiştir: "Çık, üç yüz, beş yüz metre yükseğe çık, senin dünyada iken büyük gördüğün her şey, bu uzak mesafeden birer zerre gibi görülür" (Ayverdi, 2005 , s. 92). Tüm bu atıflar incelendiğinde Ayverdi'nin Eflatun'un görüşlerinden ve felsefesinden etkilendiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Kendisini ziyarete gelen önemli isimlerden biri Necip Fazıl Kısakürek'tir. Kısakürek kendisini evinde ziyaret ederek inzivadan çıkmasını rica etmiş ve cemiyetin buna ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Sonraki yıllarda bir alacak meselesi yüzünden araları açılacak olsa da bu dönem de Kısakürek, Ayverdi'ye övgü dolu sözler söylemiş ve dergisinde kendisine yer vermiştir. Ayrıca kendisinden hocasının ismini öğrenmek için de girişimde bulunmuştur. Mülakatlar boyunca tekkelerin kapatılmasına yönelik olarak birçok yakınan kişi gelse de Ayverdi bu konuda farklı bir fikir beyan etmemektedir.

Dönemin siyasal rüzgarı hakkında fikir alabileceğimiz bir mülakat Ayverdi'nin Garbis Fikri ile gerçekleştirdiği mülakatlardan biri olmaktadır. Burada Fikri, Necip Fazıl Kısakürek'in kitaplarını hükümetin baskı ve vergi politikaları nedeniyle basmak istemediğini ifade ediyor. Burada dönemin siyasal hayatına bir parantez açacak olursak henüz 1946 seçimleri gerçekleşmemiş fakat Cumhuriyet Halk Partisi ve rejime yönelik bir muhalif hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketler karşısında ve sosyalist – komünist hareketlere karşı oldukça sert önlemler alan yönetim alanının baskısı ve vergi politikası burada bahsedilen noktayı oluşturmaktadır.

Ayverdi, mülakatlarının birinde yazı hayatı ile ilgili kendine misyon edindiği şu noktayı vurgulamaktadır: "yazı bana değil de ben yazıya tabiyim" (Ayverdi, 2005). Hocasının bir cümlesi ile yazı hayatına başlayan Ayverdi, birkaç yıl içerisinde bunu bir yaşam amacı haline getirmiş ve yolculuğunda kendine yol arkadaşı olarak

yazmayı seçmiştir. Mülakatlara zaman zaman dahil olan Ken'an Riafi kısa sohbetlerle bu metinde var olmaktadır. O da dinin temelinin güzel ahlak olduğunu bulunduğu mülakatlar içerisinde sık sık tekrarlanmaktadır.
Ona göre din: "Ferdin diğer insanlarla ve ferdin vicdânı ile olan münâsebetlerini tanzim eden ve kontrol altına alan hayatî bir sistemdir" (Ayverdi, 1983, s. 34).

Yine aynı eserde konuşulan konularda iki önemli nokta bulunmaktadır. Gerçekleştirilen bir mülakatta camilere yapılan ziyaretlerden bahsederken görevli hocaların kılık ve kıyafet konusunda tavırlarının yanlış olduğu üzerine yorumlar yapılmıştır. Dinin direğinin ahlak olduğu ve imanın kılık kıyafet ile belirlenemeyeceğini de mülakatta özellikle vurgulamışlardır. Tabi bu noktada hocaların eğitimsizliği ve cehaleti üzerinde de bir fikir birliğine varılmıştır. Bahsettimiz dönemde dinin Türkçeleştirme çalışmaları neticesinde ezan Türkçe okunmaya başlamış ve imparatorluktan kalma medreselerin dini eğitim vermesi yasaklanmıştır ve medreseler kapatılmıştır. Bu çerçevede dini eğitimin sosyal ve eğitim alanlarından çekilmesinin bu gibi sonuçları doğuracağı yorumu yapılabileceği gibi hocaların yetiştirilmesi ve İslamın doğru yaşanılması konusunda eskiden gelme yanlışlıkların devam ettirildiği de yapılabilecek yorumlar arasında yer almaktadır. Bu dönemde Ayverdi sık sık misafir ağırladığı gibi manevi kızı olarak gördüğü Belkıs Dengız ile de sık sık mektuplaşmıştır.

II. III. Samiha Ayverdi & Belkıs Dengiz Mektupları

1950 yılında Ken'an Rifai'nin vefatı üzerine derin bir üzüntüye kapılmış olsa da Belkıs Hanım ile konuşmalarında hayatına ve çalışmalarına ait bazı ipuçlarına yer vermiştir. Giriş bölümünde bahsetmiş olduğumuz gibi mektuplar kadın tarihi çalışmalarında önemli bir alanı kapsamaktadır. Kadınların mahrem dünyalarına açılan mektupların varlığı kadar Ayverdi'nin kullandığı gibi mektupları bir eğitim ve gelişim aracı olarak kullanan kişiler de bulunmaktadır.

Ayverdi, kendisine babası tarafından emanet edilen Belkıs Hanım ile 1950 yılında başladığı mektuplaşmalarında bunun bir gelişim yolculuğu olduğunu kendisi de ifade etmiştir (Ayverdi, 2015). Bu mektuplar mülakatların son bulduğu döneme rastladığı ve 1960'lı yıllara kadar sık sık devam ettiği için önemli bir kaynak niteliği

taşımaktadır. Eser incelendiğinde Ayverdi'nin sık sık üstadından alıntılar gerçekleştirdiğini görmekteyiz. İslamiyet ile ilgili de yine 1950'li yıllarda şu sözlere mektubunda yer vermiştir: "Eğer insan hakiki ve samimi bir Müslüman olabilse, bu gökkubenin altında başka hiçbir ideolojiye ihtiyaç duymaz" (Ayverdi, 2015, s. 19). Bu cümle kendisinin gelişim yolculuğu açısından bize önemli birer noktayı oluşturmaktadır. Çıkmış olduğu tasavvuf yolculuğunda 1950 yılına gelindiğinde İslam'ın ideolojiler üstü ve kapsayıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu yıllarda devam eden mektuplara paralel olarak siyasal hayattan da söz etmek gerekmektedir. Ayverdi tüm bu yolculuğu yaşarken ülkede değişim rüzgarları esmekteydi. 1946 seçimleri ile tepki çeken Cumhuriyet Halk Partisi bir sonraki seçimlerde iktidarı Demokrat Parti'ye devretmek durumunda kalmıştır. Demokrat Parti kuruluşunda Cumhuriyet Halk Partisi ile aralarında bir ideolojik farklılık bulunmadığını iddia ederek kendilerini milletin temsilcisi ve devrimlerin devamını sağlayacak güç olarak tanımlamıştır. Her ne kadar bu görüşler çerçevesinde gelişen seçimleri kazanmış olsa da Demokrat Parti ordu ile kutuplaşmaktan kaçamamıştır. Ortaya çıkan birçok siyasal ve sosyal olay neticesinde Demokrat Parti ilk yıllarını muhafazakar vurgular ile sürdürmüştür. İktidara gelir gelmez ezanın yeniden Arapça okunmasını sağlamakla işe başlayan Demokrat Parti birçok ekonomik ve sosyal faaliyette de bulunmuştur.

Bu dönemde Ayverdi'nin hayatına ve mektuplarına dönecek olursak kendisi sık sık Belkıs Hanım'a öğütlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri Belkıs Hanım'ın babasının Abdülkadir Geylani'yi ziyaretini anlatması sonrasında bunların birer saygı ziyareti olduğunu, lazım olanın onları kalbimizde bulmak olduğunu belirtmesidir. Bu Ayverdi açısından önemli bir fikir vermektedir. Bu tarz şeyh ve türbe ziyaretlerinin aslında birer sembol olduğunu ve asıl mananın kalplerde yer alması gerektiğine yaptığı vurgu ile önceki mülakatlarda bahsetmiş olduğu imanın kalp ve ahlakla ilgili olduğu fikri ile örtüşmektedir. Bu Rifailik ile ilgili de bizlere önemli bir veri oluşturmaktadır.

Ayverdi bu dönemde mektuplarında sık sık Türkçe'nin öneminden söz etmektedir. Türkçe'yi iyi öğrenmenin öneminden bahsederken aynı zamanda eski yazıyı bilmenin de önemli olduğundan bahsetmekte ve Belkıs Hanım'ı bu yazıyı öğrenmek için teşvik etmektedir. Burada Ayverdi'nin dil konusundaki hassasiyetine

vurgu yapmak çalışma açısından faydalı olacaktır. Ayverdi yazın ve fikir hayatında dil çalışmaları konusuna büyük önem atfetmektedir. Hatta yeni rejim ile en büyük ortak noktalarının Türk diline verdikleri önem ve çalışmalar yapmak olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır.

Yine mektuplarda Ayverdi, Belkıs Hanım'ın soruları doğrultusunda öğrencilerini nasıl yetiştireceğini cevaplarken onları hataları ile yüzlememesi gerektiği ve onların kendi kararlarını vermelerini sağlama gerekliliğinden bahsetmiştir (Ayverdi, 2015).

Sokrat'tan ve Mesnevi'den sık sık alıntı yapan Ayverdi mektupların devamında da Türkçe'nin önemine önemle vurgu yapmaktadır. Burada aklımıza bir ulus devlet kurulumu aşamasında dilin ne denli önemli rol üstlendiği gelmektedir. Tıpkı ulus devletlerin oluşumu gibi fikri ve siyasi ideolojilerin oluşumunda da dil önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayverdi kendine oluşturmaya başladığı misyonunda dilin yerini en başlarda belirleyerek bu yıllarda ona vurgu yapmaya başlamaktadır.

Mektupların birinde Ayverdi şöyle ilginç bir fikirden bahsetmiştir: ona göre bir köy çocuğunun mektebe gitmesi yada okumayı öğrenmesinden daha önemli olan şey ahlaklı olmayı öğrenmesidir. Buna örnek olarak tren yolculuklarında karşılaştığı satıcı çocukları göstererek çocukların külahlarının içini taş ve kumla doldurmasını vermiştir.

Bu mektuplarda zaman zaman Belkıs Hanım'ın hayatına dair konular konuşulsa da Ayverdi zaman zaman kendi ekonomik koşullarından, kitap çalışmalarından bahsetmektedir. Kimi zamansa Belkıs Hanım'ın bulunduğu bölgede bazı isimleri ve kişileri kendisine sorarak malumat istemektedir.

1953 yılına gelindiğinde Ayverdi'nin Tevfik İleri ile birlikte Şeb-i Aruz törenlerinin yapılması için çalışmalar yaptığını ve başarılı olduklarını hem kendisinin hatıralarında hem de incelediğimiz diğer kaynaklarda görmekteyiz. Bu yıllar Konya'da gerçekleştirilmeye başlanılan törenlerin başlangıç çalışmalarında Ayverdi bilfiil yer almıştır. Belkıs Hanım ile yazışmalarında da bu törenlere her yıl katıldığını ve çeşitli yıllarda törenin düzenlenişine dair olumlu ve olumsuz görüşlerinin var olduğunu görmekteyiz.

Ayverdi'nin mektuplarında vermiş olduğu tavsiyelerden biri de musikiye yönelinmesi gerekliliğidir. Eski zamanlarda her evde musiki ile ilgilenildiğini belirterek bunun insan doğasına olan katkısından bahseder ki bu kendilerinin önemle korudukları geleneklerinden biridir.

Mektuplarında Ayverdi'nin 1957 yılında Maarif Şurası'na Havadis gazetesini temsîlen katılmak için birtakım hazırlıklar yaptığını ve fakat bunların ancak bir kısmını ilgililerle paylaşabildiğini, kalan kısmının Celal Bayar'a baskı yapılarak engellendiğini öğrenmekteyiz (Ayverdi, 2015). 1950'lerin son yılları artık inzivasını sonlandırdığı ve siyasal konular hakkında da fikirlerini belirttiği ve milliyetçi söylemlerinin arttığı yıllar olarak tarif edebiliriz.

1957 tarihli anektotlarının birinde kendisi: "Artık Moskof tehlikesi, bir Türk veya Macar Mukadderatının heyulası değil, bütün dünyanın el ve iş birliği ile mücadele etmesi gereken yedi başlı bir ejderhasıdır" yazmaktadır (Ayverdi, 1998). Bu nokta önemlidir ki bize Ayverdi'nin fikri dünyasının gelişimi hakkında önemli bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır.Bu dönem itibariyle kendisi daima bu düşünce çerçevesinde çalışmalar yapmaya ve fikirler üretmeye devam edecektir.

Yine bu dönemde kendisi tarihi olaylara anektot ve anlatılarında sık sık yer vererek büyük Osmanlı fikri ile Batı fikrini karşılaştırmıştır.

Tarihi olaylara eserlerinde bu yıllardan itibaren çokça yer veren Ayverdi sol fikir akımına karşı milliyetçi düşünceyi bu anektot ve yazılarla canlı tutma misyonunu kendisine yüklemiştir. "Eğer bugün de Müslüman-Şark, kendi değerleri içinde bir şahlanma tasavvur ediyorsa, tarihi gerçeklere gözünü dikerek uyanmalı, teşkilatlanmalı ve birleşmelidir" (Ayverdi, 1998, s. 79).

II. IV.İstanbul'un Fethi'nin 100.Yıldönümünde Samiha Ayverdi'nin Kitabı

Tam bu noktada kendisinin yazmış olduğu bir diğer eserden daha bahsetmek çalışmamıza katkıda bulunacaktır. 1953 yılında yayınlanan "Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih" (Ayverdi, 1990) isimli eseri İstanbul'un fethinin 100. yılında yayınlanmıştır. Çalışmamızın ileriki kısımlarında da bahsedeceğimiz gibi Ayverdi

tarihi ve siyasal alanlardaki önemli kabul ettiği zamanlarda, önemli kabul ettiği başlıklarda çalışmalar yapmayı kendisine bir misyon olarak kabul etmiştir.

Bu eserde Fatih'in gerçekleştirmiş olduklarının yanısıra onun fikri ve manevi dünyasına vurgu yapma gereği duymuştur. Eserinde Fatih ile hocası Akşemseddin arasındaki ilişkiye önemle vurgu yapmıştır. Bu noktada kendisinin hocasıyla kurmuş olduğu bağı hatırlatmamızda fayda olacaktır.

Akşemseddin dışında, Fatih'in farklı ilim adamları ile olan ilişkisi üzerinde durmuş kitabın bölümlerinde Molla Gurani, Molla Hüsrev ve Hocazade'den bahsetmiştir. Burada kendisinin eğitim konusundaki hassasiyetini gözlemlememizi sağlayacak ölçüde bilgiler vererek hükümdarın eğitim ve ilim hayatı üzerinde önemle durmuştur. Bir diğer bölüm başlığı olan "Hükümdar ve Mutasavvıf Fatih" (Ayverdi, 1990) bölümünde kendisinin mana dünyasına eğilmeye çalışmıştır. Çadır Gecesi ismini vermiş olduğu bölümde ise Akşemseddin ve Fatih'in birarada geçirdikleri kabul edilen geceyi anlatmıştır. Bu bölüm kimi çevrelerce farklı anlamlarda yorumlansa da kendisi bunun bir tasavvuf yolculuğu olduğunu ifade etmiştir.

Bunun dışında diğer bölümlerde Fatih'in ilim ve sanat dünyasına da değinen Ayverdi'nin, Fatih'e kendi dünya algısından bakmış olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Tasavvuf yolculuğu, ilim ve sanat dünyasına eğilen Ayverdi bir başka hükümdar portresi çizmeye çalışmıştır. Onun dünyasında yer alan eğitimde tasavvufun önemi, ilimle ve sanatla uğraşmanının gerekliliği gibi konular burada bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

"O halde, bir fikir adamının şahsiyet yapısını tanımak istiyorsak şüphesiz içinde yaşadığı zamânın ve mekânın şartlarını objektif veriler halinde elde etmiş olmamız önemlidir. Ancak, en az bunun kadar önemli olan bir husus, bu verileri kendisinin nasıl yorumladığı husûsudur ki, bu da o mütefekkirin bizzat kendi hedefini gözönüne almakla teşhis edilebilir" (Yetiş, 1988).

Ayverdi'nin gözlerinden bakıldığında Fatih'te öne çıkan özellikler tasavvuf yolculuğu, hocası ile kurmuş olduğu bağ, ilim ve irfana duyduğu saygı ve sanata olan ilgisidir. Bu özelliklerin neticesi olarak bir büyük hükümdar olduğu vurgusu bu özellikleri taşıyan bireylerin ideal bireyler ve hatta kendi dünyalarında birer Fatih olduğu algısı gözlemlenmektedir. "Eğer Fâtih, fikirde ve fiilde tasavvuf şuuru ile çift

olmasaydı, yine de dünyânın sayılı cihangirleriyle boy ölçüşebilir, fakat bu Fâtih olamazdı. Bu Fâtih ki, tasavvuf motifi etrâfmda örgüleştirdiği zihnî ve rûhî faaliyetlerindeki vezin ve âhenkle yeryüzüne örnek insan tipini ve örnek çağı getirdi. Eğer Fâtih tasavvuf terbiyesiyle beşerî ihtiras ve îcablarma hükmetmeyi öğrenmemiş olsaydı, otuz yıl dünyâyı titreten isminin yambaşma yüz kızartıcı nice sıfatlar eklenecekti" (Ayverdi, 1990, s. 80)

"Ulus hayal edilmiş bir topluluktur" der Benedict Anderson. Ayverdi, geleceği şekillendireceğini düşündüğü nesilleri yazın hayatının ilk kısmında tasavvufi bir çerçevede şekillendirmeye çalışırken İslam'ın en geçerli ideoloji olduğundan bahsetmiştir. Yıllar geçtikçe ve siyasal hayat farklı bir akış içerisine girdikçe toplumun dinamiklerinde yaşanan değişimler Ayverdi'de de gözlemlenmeye başlamıştır. Ayverdi bu yıllarda dil çalışmalarına önem vermiş ve Türk dilinin geliştirilmesi ile ilgili adımlar atmıştır.

Dilini doğrusu ile bilmeyen kişilerin münevver olamayacağından bahseden Ayverdi öğütlerinde de sık sık bu konudaki çalışmaların desteklenmesi yolunda fikir beyan etmiştir. Yeni rejim ile ortak noktaları olan bu dil çalışmalarında aralarında bir fark bulunmaktaydı ki Ayverdi eski yazının da güzel bir şekilde bilinmesi gerektiğini savunuyordu. Bir başka ortak nokta ise tarihe yönelme konusundaki fikirleriydi. Yeni rejim ulus devlet yapısı pekiştirebilmek için bir milli tarih çerçevesi çizmenin çalışmalarını önemle gerçekleştirmiştir. Bu paralellikte Ayverdi de ortaya çıkan siyasal durumda milli bir ideal tipin yaratılması için tarihi öğeleri ve anlatıları bir araç olarak kullanmıştır.

Örneğin eserlerinden birinde yer verdiği şu anektota bakacak olursak: "Öyle ki yeni bir oluşun eşiğinde bulunan Türkiye Türklüğü, geleceğin hayat ve devam planını gerçekleştirirken, kıyas malzemesi olarak bu milli değerlere sarılıp, şuruna varılmış bir mes'uliyetin olgunluğu içinde mes'elelerini ciddiye almalıdır. .... Mesela Kanuni devrinde Türk askerine verilen çizmeler bir seneden fazla giydirilmezdi. Muayyen zamanlarda her yılın yeni çizmeleri orduya tevzi olunca, eskiler toptan Avrupa'ya ihraç edilir ve o devrin Garplılar'ı ise, bugün bizim yabancıların kirli çamaşırlarına hücum edişimiz gibi, Türkler'in eski papuçlarını kapışarak alırlardı" (Ayverdi, 1998) bir milli büyüklük şuurunu oluşturmayı amaçladığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Türk siyasal hayatının 1960 yılına kadar olan bu dönemi gözönünde bulundurulduğunda, tek parti yönetiminin 2. Dünya Savaşı şartlarında gerçekleştirmiş olduğu baskıcılı politikalar ile karşılaşmaktayız. Aynı zamanda savaş döneminin ekonomik şartlarının da devleti ve halkı zorladığını söylememiz mümkündür. Böyle bir çerçevede oluşan siyasal ve toplumsal muhalefet iktidarı rahatsız etmiş olsa da 1946 seçimlerinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi iktidarını Demokrat Parti'ye devretmek durumunda kalmıştır.

Bu dönemin en önemli sosyal olaylarından biri Demokrat Parti'nin kendilerinden önceki iktidarla aynı ideolojide olduklarını ifade etmekle birlikte ibadet dilinin yeniden Arapça'ya çevrilmesi ve dini duygulara hitap edilmesi olmuştur. Celal Bayar ve Adnan Menderes'in önderliğinde gerçekleşen bu muhalif hareket bir sonraki on yıl içerisinde ülkedeki tek iktdar ve hakim güç haline gelmiştir.

Bu yıllarda Ayverdi'nin günün siyasal koşulları ile ilgili yorumlarda bulunmadığını ve eserlerini bu doğrultuda vermediğini gözlemlemekteyiz. Bunun başlıca sebeplerinden biri bu yılların yazarın hocası tarafından kendisine yüklenilen misyonu olan yazma misyonunu hızla gerçekleştirdiği bir anlamda yazma inzivasında olmasıdır. 1938 yılı itibariyle peş peşe çıkarmış olduğu roman ve hikayelerinde bir benlik arayışından, anlam arayışından ve bireyin yaşantısını nasıl yaşaması gerektiğinden bahsetmiş ve bu yolculuğunu roman karakterleri üzerinden gerçekleştirmiştir.

Yukarıda önemle bahsettiğimiz gibi Ayverdi'nin kadın çalışmaları alanında ilgi görmemesinin nedenlerinden biri olan eserlerinde ve hatıralarında bir kadın olarak konuşmayışı, feminist çizgi ile aynı yerde durmayışı ve eserlerinde özel hayatından ve kendisinin "kadınlık" hallerinden bahsetmiyor oluşu çalışmamız açısından önemli bir noktadır. Ayverdi birinci dalga feminist kadın kuşağının bir devamı olarak dünyaya gelmiş, kadınların yazın hayatında haklarını savunduğu, kadın birliklerinin kurulduğu ve kadınların siyasal hakları için mücadele verdiği bu dönemde gençlik dönemlerini geçirmiş olsa da hayata feminist bir bakış açısı ile yaklaşmamıştır. Bunda etkili olan en önemli özellik tasavvufta kadın ve erkek ayrımının bulunmaması tüm bu cinsiyetlerin bir olma yolunda eşit kabul edilmesiydi. Ayverdi bu yolda yürürken konuşmalarında ve eserlerinde daima bu düstur ile hareket etmiş

ve bir cinsiyet başlığını kendisine konu edinmemiştir. Kendisini ziyarete gelen konuklarından birinin dönemin kadınlarının durumu hakkında kötü sözlerle yakınması üzerine ise: "kadınlar öyle de erkekler daha mı iyi bir haldedir" (Ayverdi, 2005) şeklinde yanıt vererek bu konudaki düşüncelerini yine bir olma hali üzerinden değerlendirmiştir.

Kendisi ve tabi olduğu manevi yol açısından önemli olanın daima kalp ve ahlak olduğunu bu dönemdeki eserlerinde önemle vurgulayan Ayverdi yine dini yaşantıda şekilciliğe karşı olduğunu ve olduklarını mülakatlarda örnekler üzerinden ifade etmiştir.

Ken'an Rifai ve öğrencilerinin yada başka bir deyişle müridlerinin dini meselelere bu açıdan yaklaşması, kendi çevresinde bulunan kadın müridlerinin aktif sosyal ve kültürel hayatın içerisinde yer alıyor olması ilgi çekici bir hal almış ve 1940'lı yıllar boyunca Ayverdi'ye hocası ile ilgili birçok soru sorulmuştur. Burada kendilerinin tekke ve zaviyelerin kapatılması, şapka kanunun çıkarılması gibi konularda mülakatlar herhangi bir kötü yorum yapmadığını ve devletin koymuş olduğu yasaklara uymak gerektiğini belirttiklerini ifade etmiştik. Bu tutum 1960'lı yıllara kadar eser ve yazışmalarda devam etmiş ve iktidar ile herhangi bir olumsuz ilişki içerisine girilmemiştir.

1950 yılında hocasını kaybetmesi ve 1950'li yılların sonunda ortaya çıkan solcu fikir akımlarının güçlenmesi gibi etkilerle Ayverdi'nin son yıllarda tasavvuf konu başlıklarından siyasal ve tarihi konulara doğru evrildiğini eserlerinde görmekteyiz. Mektuplarında da bu solcu fikir akımlarının millet ve devlet için zararlı olabileceğinden bahsetmeye başlayan Ayverdi bu dönem yazmış olduğu anektotlarında da Osmanlı Tarihi'nin zaferleri, Batı ile olan ilişkileri ve Rus İmparatorluğu ile olan ilişkilerine değinmeye başlamıştır.

1960 darbesinde Ayverdi'nin darbe ile ilgili düşüncelerini Belkıs Dengiz ile mektuplarında diyaloglarından gözlemlememiz mümkün olmuştur.

Belkıs Dengiz 13 Haziran 1960 tarihli mektubunda: " Son hadiseler hepimize çok heyecanlı ve tatlı günler yaşattı. Hala o heyecan içindeyiz. Beyşehir'deki zümre saltanatının bir anda yok oluvermesi çok hoş, hele bu Türkiye çapında oluşu hakikaten çok şahane oldu" yazmıştır (Ayverdi, 2015, s. 199). Bundan yaklaşık 8

gün sonra yazılmış olan cevap mektubunda Ayverdi Belkıs Hanım'a karşılık olarak darbeye dair düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: " Güzel yavrum, mektubunun son kısmı beni bir hayli düşündürdü. Senden çok yaşlı ve çok da tecrübeli olmaklığım, beni öyle geniş geniş sevindirmedi" (Ayverdi, 2015, s. 200). Mektubun devamında Belkıs Hanım'ın zümre saltanatından yakınmasına yönelik olarak manevi değerlerini kaybetmiş bir toplum hangi yönetim ve zümrenin başa gelirse gelsin bir saltanata dönüşeceğinden ve asıl önemli olan konunun manevi değerleri muhafaza etmek olduğundan bahsetmiştir.

Bu mektup doğrultusunda Ayverdi'nin günün politik unsurları ile ilgili genel fikirlerini yansıttığını ve problemi siyasal aktörlerden ziyade manevi unsurlarda gördüğünü söyleyebiliriz. Yazmış olduğu diğer hatıraları ve notlarında da toplumun manevi değerlere ihtiyaç duyduğunu ve bu değerlerin toplumu birarada tutan unsurlar olduğunu sık sık ifade etmiştir. 1960 darbesi ile toplumsal tarafların kısa süreli durgunluğu yeni anayasa ve siyasal düzenle bir başka hal almaya başlamıştı. Bu dönem Ayverdi'nin siyasal hava çerçevesinde dönüşmeye başladığı ve eserlerinin niteliklerinin değiştiği yıllar olarak çalışmamızda incelenmeye başlanacaktır.

III. BÖLÜM: 1960 – 1980: Siyasal Dönüşümün Samiha Ayverdi'nin Fikri Hayatına Yansımaları ve Eserlerinde Siyasal Unsurlar

1960 darbesi Türk siyasal hayatı açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri darbeyi gerçekleştirmekteki amaçlarının son yıllarda meydana gelen sosyal ve siyasal olaylar çerçevesinde "kardeş kavgasını engellemek " ve "demokratik hayatı içerisine düştüğü çıkmazdan kurtarmak" olduğunu belirtmişlerdir. (Erdem , Duman, & Pehlivan, 2014) Bir süredir Demokrat Parti yönetiminin sıkı politikaları altında yaşayan halk bu darbeyi olumlu karşılamış ve dava sürecinde darbe karşıtı oluşumlar içerisine girmeye çalışmamıştır. Büyük bir destekle iktidara gelen Demokrat Parti ve yöneticileri siyaset sahnesinden çekilirken halk bu konuda herhangi bir örgütlenme içerisine girmemiş ve buna karşı çıkmamıştır.

Darbe sonrasında askeri yönetim kendi içerisinde bir takım hareketlenmeleri durdurmaya yönelik çalışmalarda bulunmuş aynı zamanda profesörlerden oluşan bir kurulla yeni Anayasa çalışmalarına başlamıştır. Bir yandan devam eden siyasal yargılamalarda sona yaklaşırken askeri yönetim yeniden siyasetin sivilleştirilmesi adına seçimlerin organize edilmesini sağlamıştır.

1961 yılı seçim sonuçları ordu açısından beklenmedik ve hayal kırıklığı olarak tarif edilse de Adalet Partisi'nin önemli ölçüde kuvvet kazanarak seçime girmesine

sahne olmuştur. Böyle bir duruma izin vermeyi reddeden silahlı kuvvetler İsmet İnönü önderliğinde bir koalisyonun kurulmasını teşvik etmiş bir anlamda bunu zorunlu kılmıştır. Bu durum fazla devam etmeyerek 1965 seçimlerinde Adalet Partisi ve Süleyman Demirel oyların % 52,9 'unu alarak iktidara gelmiştir.[†] Bu dönem askeri müdahalenin tedirginlikleri ve Yassıada duruşmalarının toplum üzerindeki etkisi ile birlikte dünyayı saran ve sarsan ideolojilerin de siyasal hayata girdiği bir dönem olma özelliği taşımaktadır. Adalet Partisi'nin iktidar olduğu bu seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi'nin "ortanın solu" rüzgarı ile katılmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iki siyasetçisi olan Bülent Ecevit ve Turhan Feyzioğlu seçimlere sosyalist vurguların bulunduğu, sosyal adelet ve güvenlik başlıklarının yer aldığı bir bildiri ile katılmışlardı.

Tek parti yönetiminin ardından Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nin seçim sonuçları ile ard arda yenilgiye uğrayan Cumhuriyet Halk Partisi için bu yeni bir rüzgarın esmesini ifade edebilirdi. Dönemin sosyal ruhu ile paralel olan bu düşünce sağ partiler ve görüşler tarafından manüple edilmeye de açıktı aynı zamanda. Bu sosyal ruhu yaymaya çalışan ve devletin kurucu partisinden ortanın solunda yer alan sosyal bir parti olmaya evrilmeye çalıştığı dönemde sık sık, "Ortanın solu, Moskof yolu" gibi bir karşı propaganda ile de mücadele etmeye çalışmıştır. (Zürcher E. J., 2015)

Dönemin ruhunu belirleyen en önemli olaylar bu yıllarda sol ve sağ ideolojilerin siyasal hayatta olduğu kadar sosyal, kültürel, eğitim alanlarında da aktif olarak kendilerine bir gelişim alanı açmaya çalışmalarıydı. Bu ülkenin her yerinde büyük olayların başlangıcı olduğu kadar Ayverdi'nin yaşantısında da bir dönüşümün başlangıcı olmaktaydı.

1960 Anayasası'nın ortaya çıkarmış olduğu serbest yayın ve örgütlenme hayatı sol ideolojinin yayın hayatında etkili bir rol almasını sağlamıştı. Yön Dergisi, Devrim ve Aydınlık gibi dergiler serbestçe yayın hayatlarını sürdürerek ideolojilerini anlatmaya ve yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Basında yer alan bu hareketlenme partisel ve örgütsel anlamda da gelişmiş bir süre içerisinde bir çok sol fraksiyon örgütlenerek kendi yaşam alanlarını ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalar toplumda bir karşılık bularak sol ideolojinin taraftar toplamasını sağlamıştır.

[*] http://www.secimsonucu.com/GenelSecimSonuclari.asp?SY=1965

Sendikalar aracılığı ile işçi dünyasında, öğrenci örgütleri sayesinde okullarda hızla örgütlenen sol, ülke meseleleri hakkında görüşlerini Marksist, Leninst, Maocu gibi görüşler çerçevesinde söylemeye ve çözümler üretmeye çalışmışlardır. Siyasal hareketlenme zamanla kendini eyleme dönüştürdükçe siyasal gerilim artmaya başlamış ve eylemlerin nitelikleri değişiklik göstermeye başlamıştır.

Bu nokta sağ ideolojinin durumuna da kısaca değinmemiz gerekirse 1965 seçimlerinde başarısız olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Alparslan Türkeş'in partinin başına geçmesi ile bie dönüşüm yaşayacaktır. Milliyetçi ideoloji tarafından bu yıllarda tıpkı Komünist Manifesto gibi başucu eseri kabul edilen Dokuz Işık'da bu yıllarda kendisi tarafından parti programı olması amacıyla yazılmıştır. Ülkedeki sağ ideoloji Milliyetçiler ve İslamcılar kategorilerinde ayrılmakla birlikte sokaklarda var olan milliyetçi ideoloji parti bazında Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkü Ocakları etrafında kendilerine yaşam alanı bulmuşlardır. Onlar da sol ideolojinin karşıtı olarak sokaklarda, işçi topluluklarında, okullarda ve yönetim kademelerinde kendilerine bir yer belirlemiş ve karşılık bulmuşlardır. Bu atmosferde karşıt görüşlerin gittikçe sertleşmeye başladığı ve söylemlerin uç noktalara ulaştığı yıllar dememiz yanlış olmayacaktır.

Bu hava içerisinde Ayverdi artık manaya olan hasretinden sıyrılmış (Göze H. , 2005) milli ve siyasal konularda aktif fikir beyan etme yolunu seçmiştir. Bu kendisinin yaşamı incelendiğinde önemli bir basamaktır. Mana ve anlam yolculuğundan siyasal ve ideolojik bir hal almaya başlayan eser içerikleri kendisinin bazı aktivist hareketleri ile birleşerek farklı bir Ayverdi portresi oluşturmaya başlamıştır. O güne dek inancın doğru yaşanılması, yaşam amacının bulunması ve hayatın manası gibi naif konularda düşüncelerine yer veren Ayverdi, bu dönemle birlikte sert siyasal fikirlerini ifade eden, inzivadan çıkarak toplantı ve konuşmalara katılan, milli meseleler konusunda fikirlerini kitapları aracılığıyla ifade eden bir portreye bürünmüştür. Çalışmamızın bu kısmında Ayverdi'nin yukarıda bahsetmiş olduğumuz siyasal hayatın ruhundan ne denli etkilendiğini ve nasıl dönüşümler yaşadığını kendi hatıraları ve eserleri çerçevesinde incelemeye çalışıyor olacağız.

Başlangıç olarak 1960'lı yıllarda basılan ilk eseri İbrahim Efendi Konağı'nı detaylıca ele almak bizim için faydalı olacaktır.

III. I. İbrahim Efendi Konağı ve Samiha Ayverdi'nin Semboller Dünyası

1960 yılında basılan İbrahim Efendi Konağı, hatıra tarzında ve roman üslubu ile yazılmış, Ayverdi'nin çocukluk yıllarını geçirmiş olduğu kendi evi ve dedesinin kardeşi olan Meclis-i Maliye Reisi İbrahim Efendi'nin konağı arasında geçmektedir (Ayverdi, 2017).

Eserin takdim kısmı çalışmamız açısından iki önemli anahtarı içerisinde barındırmaktadır. Ayverdi'nin bu kısımda kullandığı "İmparatorluk Türkiyesi" kavramı kendisinin fikri hayatı açısından önemli bir noktadır. Ayverdi daima siyasal mazi ile bağlarını korumuş ve bu bağları yeni bir fikri oluşum yaratmak için eserlerinde canlı tutmayı kendine misyon edinmiştir. Misyonun 1960 sonrasında kendini sert bir şekilde belli ettiğini eserlerinin içeri incelendiğinde görmemiz mümkündür. Bir diğer önemli nokta şu cümlelerde yer almaktadır: " Asıl biz; efsane zannedilecek kadar muhteşem ve refahlı geçmiş o devrin son yıllarını idrak etmiş olanlar, bu yaşadığımız zamanların arkasından hayret ve ibretle bakıp rüya mı idi acaba, desek revadır" (Ayverdi, 2017, s. 7).

Çalışmamızın birkaç noktasında ifade ettiğimiz gibi Ayverdi Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında zaferlerle dolu bir geçmişe ve ard arda alınan yenilgilere gözlerini açan ve imparatorluktan ulus devlete geçiş sancılarını yaşayan bir kadındır. Bu sancı onun fikri hayatına büyük bir etki ile yansımakta ve dönemde yazacağı eserlerinin ana temasını oluşturmuş olacaktır.

Eseri incelemeye geri dönecek olursak; Ayverdi ilk sayfalarda İbrahim Efendi'yi tanıtmış ve özelliklerini belirtmiştir. Eserin tamamında göreceğimiz gibi kendi konakları ve İbrahim Efendi'nin konağı iki farklı dünyayı ifade etmektedir. Bu nedenle burada yer verdiği her bir detay kendi semboller dünyasında bir başka anlamla karşılaşmakta ve yerine oturmaktadır. İbrahim Efendi'yi satırlarda kendisinin kadınlarla olan ilişkisini detaylıca anlatmıştır. Gördüğümüz üzere İbrahim Efendi odalıklarına yalnızca kadınlık alanlarında yaklaşmakta bunun dışında herhangi bir ilişki kurmaktan kaçınmaktaydı. Mizaç olarak kendi dışında şahsiyetli ve güçlü karakterlere tahammül edemeyen bu karakter bu nedenle daima bu tür ilişkiler kurmuş ve odalıkları ile bu çerçevede diyalog kurmuştur. Bu bize

Ayverdi'nin diğer dünya olarak kabul ettiği yozlaşmaya başlayan ve sığlaşan bir dünyada kadına yalnızca kadınlık ekseninde yaklaşıldığını ve kadının şahsiyet kazanması konusunda engellerle karşılaştığını söyleyebiliriz. Buna nazaran Hilmi Bey yani İbrahim Efendi'nin kardeşi ve kendisinin dedesi hem rütbe olarak düşük bir mevkide çalışmakta, hem maddi anlamda daha küçük bir ekonomik dünyaya sahip olmakta hem de mana anlamında daha anlamlı bir mertebeye sahip olmaktadır. Bu Ayverdi'nin diğer dünya tanımı ile ilgili bir başlangıç fikri edinmemizi kolaylaştırır. Bu iki zıt kardeşten İbrahim Efendi hatıraların başında devlet içerisinde çok güçlü bir konuma sahiptir. Hatta devlette maliye demek İbrahim Efendi demek olarak da tanımlanabilir. (Ayverdi, İbrahim Efendi Konağı, 2017) Bu iki dünya arasında Halet Hanım bir aracı konumundadır ve iki konağın çekip çevrilmesi kendisinin sorumluluğundadır.

Tanzimat ruhu ile arasında olan mesafe bu eserde de dikkat çekmektedir. Komşularından biri olan Hüsrev Paşa'yı tanıtırken kendisinin Tanzimat ruhuna meydan okumasından övgü ile bahsetmektedir ve fakat Paşa'nın şöyle bir kusuru vardır ki "kendini devlete değil, devleti kendine harcamaktadır" (Ayverdi, 2017, s. 21).

Bu eserin ilk sayfalarından itibaren önemli bir unsur dikkatimizi çekmektedir. Ayverdi eserde dönemin yaşamsal unsurlarını detay detay anlatmaktadır. Bu tanımları yaparken de "şifahi yani geleneksel kültüre sahip bir kadın nasıl cahil olabilir" diyerek geleneksel kültüre duymuş olduğu saygı ve önemi de ifade etmiştir. Eskiyle olan bağlarını bu şekilde sıkı tutan Ayverdi'nin yukarıda bahsetmiş olduğumuz Belkıs Dengiz ile mektuplaşmalarında da kendisi Anadolu'dan geleneksel eserlerin toplanması yolunda Belkıs Hanım'a tavsiyelerde ve önerilerde bulunmuştur.

Eserin devamında örneğin kahve ikramı ve kahvenin sosyal hayattaki yerine dair uzun uzun anlatılan üç sayfalık bir bilgiye yer verilmektedir. Bu bilgilerin böylesine detaylı anlatılmasının sosyal dönüşümü farkettirmek olabileceğini söyleyebiliriz. İbrahim Efendi Konağı'nın tanımlanacağı bölüme geldiğimizde ise bir paragraflık bir Türk tarihi bilgisine rastlamaktayız. Eserlerinde tarihi anektotlara daha çok yer vermeye başlayacağı bu dönemin önemli ibarelerinden olan bu paragrafta Türk tarihi boyunca kuvvetli bir komutan altında biraraya gelen Türklerin

fethetme özellikleri övülerek bölümün başlangıcı yapılmıştır. 1965 yılının genel havası gözönünde bulundurulduğunda Osmanlı vurgusuna eklenen Türklük vurgusunun dikkate değer olduğunu söyleyebiliriz.

"O devirlerde herkes mutlaka kendi evinde doğar; bazan da ölünceye kadar bu doğduğu evde yaşardı. Onun için de doğduğu ev, yaşadığı mahalle hususi bir vatan, hayalinin ve hatırasının beşikten mezara kadar itina ile üstüne titrediği bir alaka ve rabıta merkezi olurdu" (Ayverdi, 2017, s. 38).

Buradan yola çıktığımızda Ayverdi için doğduğu evin mana dünyasında özel bir yeri vardır. Bu ev hem iki dünya arasında anlam arayışını sürdürdüğü bir sembol hem de kaybedilen manevi değerlerin bir temsilidir. İnsanın evinin aslında kendi dünyasını oluşturduğunu gözönünde bulunduracak olursak bu konak ve büyüdüğü semt Ayverdi'nin hayatı boyunca içinde yaşamış olacağı bir dünyanın da sembolü olmaktadır. Ayrıca imparatorluğun eski günleri ve zaferlerinin de bu mana dünyasında konak ile bütünleştiğini söylememiz doğru olacaktır.

Eserin akışında bu anlatımın hemen ardından Ermeni komitacıların gerçekleştirdiği eylemlerden bahsedilmeye başlamıştır. Milliyetçiliğin böylesine yaşam alanı aradığı yıllarda bu anektotların paralel bir ruh oluşturduğu ifade edilebilir. Kitapta gördüğümüz üzere; Osmanlı Bankası'nın bu komitacılar tarafından basılması konakta büyük bir şaşkınlık yaratacaktır. Çünkü bu dönemde konağa gelen sanatkarlardan Zaruhi Usta bu olayla birlikte görünmez olmuştur. Bunun üzerine anlaşılmıştır ki Usta yıllardır konaktan aldığı paraları bu komitacılara aktarark oğlunu onların arasında yetiştirmiştir. Baskında ölen oğlunun idealini devam ettireceğini de yasıyla birlikte belirtmiştir. Bu köşk halkı ve Ayverdi'nin zihin dünyası için olağanüstü bir durumdur. Yıllardır birlikte yaşanılan ve millet-i sadıka kabul edilen Ermenilerin kalkıştığı bu ayaklanmalar fikir dünyasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi dönemin ruhuyla paralel olarak bu anektotların eserlerde giderek kendine daha çok yer bulmuş olduğunu da yeniden belirmemiz gerekmektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte Osmanlı yönetimi ve dolayısıyla İbrahim Efendi'nin hayatı değişmektedir. Aynı zamanda bu değişim diplomasiye de yansımış ve Avrupa Devletleri aldıkları ortak kararları tüm dünyaya duyurmaya

başlamışlardır. Devir Abdülhamid devridir ve Ayverdi kendisinden övgüyle söz etmektedir. Burada her ne kadar Abdülhamid'den bu şekilde bahsetse de İbrahim Efendi, Sultan'a mesafeli yaklaşmaktadır. Çünkü devir güçlü olanların yanında olmayı gerektiren bir devirdir ve bu hareketi ile İbrahim Efendi yozlaşmış bir dünya algısının bir parçası olarak kabul edilmekteydi.

Konak hayatından detaylıca bahsedilirken, konağa gizli gizli gelen Olga ve Raşel semboller dünyasında aynı zamanda ekonomik hayata girerek Osmanlı ekonomisini olumsuz etkileyen yabancı tüccarları, sosyal hayatta Osmanlı geleneklerini olumsuz etkileyen Beyoğlu modasını temsil etmekteydi. Batılıların konağa gizlice girişi Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisine sızan yabancı unsurları ve bunun farkedilmeyişini de temsil edebilmektedir.

İbrahim Efendi Konağı'nın içinde yer alan aile hayatına dair uzun uzun anlatılar eserin içerisinde yer almaktadır. Özellikle İbrahim Efendi'nin kızları ve onların evliliklerine dair detayları verir bizlere Ayverdi. Bu detaylar şu açıdan önemlidir ki İbrahim Efendi'nin bir kızı sevgi dolu, yakın bir karaktere sahipken diğeri uzak ve para düşkünüdür. Bu iki zıt dünya Ayverdi'nin eserlerinde daima kendini göstermektedir. Aslında Batılılaşmaya dair yazılmış olan roman ve hikayelerde kullanılan bu yöntem Ayverdi'de kendini göstermektedir. Bu iki zıt dünyanın ileriki safhalarına bakıldığında birinin sakin ve uyumlu bir aile hayatı söz konusuyken para düşkünü ve uzak olan kızının ise evliliğinde büyük problemler bulunmaktaydı ve hatta eserin ortalarında bu evliliğin bir başka kadın yüzünden sona erdiğini bizlere göstererek ahlaki değerler doğrultusunda zıtlıkların kaderlerine göndermeler gerçekleştirmiştir Ayverdi.

Yine eserin 102 – 104'üncü sayfalarında bolluk ve bereket içerisinde gerçekleştirilen Ramazan hazırlıkları detaylıca aktarılmaktadır. Ayverdi'nin geçmiş ile olan bağı düşünüldüğünde bu anlatımların bir tesadüf olmadığı anlaşılmaktadır. Kendisi Ramazan aylarında eski bir gelenek olan çocuk iftarlarını hayata geçirerek bir gelenek haline getirmeye çalışmıştır. Buna önce evde yapılan iftarlar ile başlanıp ardından salonlarda gerçekleşecek kadar büyük iftarlar takip etmiştir. Bir kültür mirasını yaşatmayı kendine misyon edinen Ayverdi bu anlamda eski geleneklere eserlerinde oldukça fazla yer vermiştir.

Ramazan ayları detaylıca anlatılırken din hakkında eserinde: “Dinin cemiyet içindeki terkipçi rolü, akıl ve ilmin tespit ve tayin ettiği gerçeklerle kıyaslanınca vahiy ve ilhamın yarattığı iman ve yakin heyecanını getirmeye muktedir olmadığı görülür. Onun için dünyanın her çağında akıl, insanlara çok az tesir etmiş, buna mukabil din, cemiyetleri topyekun yükseltip değiştirerek, kurduğu hayat sisteminden, iradeli, seciyeli, feragatli kütleler meydana çıkarmıştır” (Ayverdi, 2017, s. 138). Bunları ifade ederken imparatorluğun içerisinde bulunduğu halden de bahsetmektedir. Bahsettiği ifadelerle akıl ile dinin birarada idare edildiği “eski” günlerde büyük zaferlerin kazanıldığı, devletin düzenli bir şekilde yönetildiği refah günlerini kastetmektedir. Kendisi her daim kadim geleneklerle yönetilen imparatorluğun yönetim sisteminden övgü ile bahsederek bozulmuş olan manevi dünyanın bu yönetim sistemini olumsuz etkilediğini, bunun da bir imparatorluğun ve milletin gerilemesine neden olduğunu ifade etmektedir.

Yine eserde dini yaşamdan bahsedilirken gün geçtikçe manevi düşüncenin azaldığını İbrahim Efendi Konağı üzerinden anlatmaktadır. Oruçların tutulduğunu, namazların kılındığını fakat bunların hepsinin birer alışkanlık olarak gerçekleştirildiğini belirtmiştir. İki dünya arasında İbrahim Efendi Konağı, Osmanlı’nın son dönemlerini simgelemektedir. Gerçekleştirilen tüm bu hazırlık ve ibadetler birer alışkanlık ürünü, gerçek manadan uzakta birer dönemdi. Bunun nedenini yine eserin içerisinde aradığımızda gerçek dini hayatın akıl ve ilim adamlarının çalışmaları ve gayretleri sonucunda yaşanıldığını görmekteyiz.

İlerleyen bölümlerde Ayverdi uzun uzun hat sanatının özelliklerinden bahsetmiştir. Bu sanatta kullanılması gereken kağıtlar ve özelliklerinden tutun da hat sanatçısının özelliklerine kadar uzun uzun yaptığı tanımlamaların burada bir sebebi bulunmaktadır: hattat Şeyh Aziz Efendi. Bu kişi Aziz Rifai olarak hayatına devam ederken sanat ve Rifailik ilişkisini bir kez daha bizlere göstermektedir. Aziz Rifai, Ken’an Rifai, Ayverdi’nin annesi hepsinin sahip oldukları sanat merakı ve sanatçı özellikleri bir geleneğin de işaretidir aynı zamanda.

Kendisi zaferler tarihi ile dolu bir mazinin içine doğmuş olsa da yaşadığı yıllar savaş ve ekonomik zorlukların yaşandığı yıllardır. İmparatorluktaki bu dönüşümü eser çerçevesinde anlatırken esnaf ve loncaların durumunu 93 Harbi ile açıklamıştır: “Gene eskilerin ifadelerine göre, ne yazık ki kah Moskof Muharebesi

kah 93 Harbi dedikleri o felaketli tarihten sonra, gerek mahallelerdeki gerek esnaf loncalarındaki Avarız Sandıkları kaldırılarak sermayeleri hazineye devr olmuş bu suretle de mahalleler olsun, loncalar olsun, sırtlarını dayadıkları bu iktisadi payandayı kaybederek kudret ve garanti kaynaklarından mahrum bırakılmışlardır" (Ayverdi, 2017, s. 123). Lonca sistemi, Osmanlı'nın ekonomik hayatında önemli bir yeri oluşturmaktadır. Mesleki kurumların bu birlikteliği hem esnafı korurken hem de tüketicinin haklarının korunmasını bir birlik çerçevesinde sağlamaktaydı. Aynı zamanda lonca sistemi ve ahilik sayesinde usta, çırak ilişkileri bir düzen çerçevesinde yürütülmekteydi.

Bu sistemin bozulmuş olması Osmanlı ekonomisine ve ticaret hayatına büyük zarar vermişti. Ekonominin bozulması ile birlikte sosyal hayat içerisinde de olumsuzluklar görülmeye başlanmış ve bir düzen çerçevesinde yürütülen hayatın her bir alanı bundan etkilenir olmuştu. Sosyal adaletsizliğin bu noktada arttığını söylememiz mümkün olacaktır. Ve tabi bu bozulmayı Moskof Harbi ile 93 Harbi'ne bağlamak 1960'lı yıllar için önemli bir adımdır. Ülkenin içerisinde bulunduğu sol ve sağ karşıtlığı sırasında yayınlanan bu eserde, imparatorluğun ekonomik hayatının Ruslar ile olan askeri ilişkiler nedeniyle olduğunu nesillere anlatıyor olmak yeni dönemde de onlarla ilgili olan konularda dikkat edilmesi gerektiğini söylemenin bir başka yolu olarak karşımıza çıkmadır.

Eserde ekonomik durumun bozulması ile birlikte hem sosyal düzen hem de İbrahim Efendi Konağı'nın düzeni bozulmaya başlamıştır. "Yeni düzen içeri girerken, can çekişen eski nizam da işte tarih sandukasına gömülmek üzere azar azar yol almaktaydı" (Ayverdi, 2017, s. 162). Loncalar hususu sistemin bozulmalarını anlamak adına önemli bir örnek olarak karşımıza uzunca çıkarılmaktadır. Loncaların sisteminin bozulmuş olması Türk – İslam medeniyetinin bir töresinin de bozulmuş olduğunu anlamını ifade etmektedir. Bu da bölgelerde yaşanılan kayıpların nedenleri arasında gösterilebilmektedir.

Eser baştan sonra devrin özelliklerini, iyi ve kötü işleyen kurumları, bu kurumların tarihi özellik ve önemlerini detaylıca anlatmaktadır. Fakat bunların dışında Ayverdi'nin ısrarla vurguladığı bir nokta vardır ki: ev!

"O devirlerde hayatın merkezi ev idi. Doğumlar, ölümler, evlenmeler hep orada olur; imkan el verdiği ölçüde ev, eğlenceleri de gene içine alırdı. Zira insanlar henüz yerlerinden yurtlarından soğumamış ve aile müesseseleri kapalı sınıf şuurunu kaybederek durağını sokağa, kendini dışına nakletmemişti" (Ayverdi, 2017, s. 188). Ev, bireyin ve devletlerin dünyası içerisinde önemli bir vurgudur. Birey açısından bakıldığında evin eski anlamını yitirmesi demek bu mananın dışarıya yani yabancıya açılması anlamını taşımaktadır. Bu eski huzurlu günlerin kaybolmasına işaret etmektedir. Devlet açısından ise kendisini oluşturan bu en küçük birimin değişimleri kendisini önem ile etkilemiştir. İbrahim Efendi Konağı'na gelince onda olan değişmeler bir anlamda Osmanlı'nın çöken aile yapısını da simgelemektedir.

Bu yapı eski geniş ailelerin ve konak yaşantısının gün geçtikçe küçülmesi ve çekirdek ailelere dönüşmesi anlamına geliyordu. Ayverdi için bu çocukluk ve gençliğinin aile yapısının da bir anlamda geride kalmasıydı.

Bu ev ve esnaf hayatının detayları eserde anlatılırken iş veren ve iş alan arasındaki ilişkinin dengesinin bozulması da cemiyetin bozulmasının nedenleri arasında gösterilmektedir. "Aslında bir medeniyet şartı ve medeni bir cemiyetin irfan, bilgi, sanat zarureti olan sınıf şuuru, yalnız beşer nevi arasında değil, tabiatın kendinde dahi mevcuttu. Bir topraktan beslenen, bir güneşten ısınan iki ayrı ottan birinin latif kokusuna karşılık, öteki yanaşılmaz derecede pis kokuluydu" (Ayverdi, 2017, s. 208).

Ayverdi'nin hem İbrahim Efendi Konağı'nda hem Bir Dünyadan Bir Dünyaya'da anlattığı önemli tarihi bir nokta vardır. Kendisinin Dadı'mız olarak anlattığı ve hürmet ettiği annesinin dadısı vefat ettiğinde bir cenaze töreni düzenlenir ve cenaze evin köşesine çıkarılır, tam bu sırada Harbiye Nezareti'nden dönen Mahmud Şevket Paşa'nın arabası ile cenaze arabası karşılaşır ve bu duraklamayı fırsat bilen suikastçiler Mahmud Şevket Paşa'yı orada öldürürler. Bu olaydan sonra cenaze töreninde bulunanlardan bir kısmı sürgüne gönderilir ve cenaze alayının bir düzmece olduğu ifade edilir. Ayverdi bu anlatıya ısrarla karşı çıkarak dönemin yönetimini adaletsizlik ile suçlamaktadır. Yönetimin temelinin adalet olduğu düşüncesinden yola çıkarsak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne olan mesafesini bir kere daha bizlere hatırlatmış olur.

İbrahim Efendi Konağı ile Hilmi Bey'in konağı arasında bir fark daha vardır ki biri tüm servetine rağmen cimridir diğeri ise eli açık ve yardımsever. Bu nedenle hatıraların sonunda İbrahim Efendi Konağı bir dizi sorun ile uğraşmakta ve gün geçtikçe farklı yollardan kazanılmış olan servet dağılmaya başlamaktadır.

Bir sembol olarak İbrahim Efendi hastalandığında 2.Abdülhamid'in de tahtan indirildiği günler gelmiştir. 31 Mart Vak'ası İbrahim Efendi'nin tüm şaşkınlığına rağmen devam etmekte, kendisinin değeri ve yeri hükmünü kaybetmektedir. İbrahim Efendi burada eski düzeni, eskiyi temsil etmektedir. Eski düzen bir hastalık ile birlikte yerini yenilere devretmek durumunda kalmıştır. Bu konağın kaderinde yok oluşu simgelemektedir. İbrahim Efendi vefat eder, ekonomi Duyunu Umumiye'ye bağlanır. Konakta ve devlette yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemi Ayverdi daima İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gerçekleştirmiş olduğu baskı ve haksızlıklarla anlatmayı tercih etmiştir.

Balkan Harbi anlatılırken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ordunun içerisinde ortaya çıkarmış olduğu siyasal durumu temel sebep göstermesi ile birlikte konağın çöküşü ile devletin çöküşünü paralel bir eksene oturtmuştur. İlim ve irfandan, manevi hayattan uzak kalan İbrahim Efendi Konağı gün geçtikçe fakirlik içerisinde yitip gitmektedir. 1930'lara gelindiğinde konak elden çıkmış, aile bireyleri yalnız başlarına yaşamaya mahkum olmuşlardır. Yitip giden konak kaybedilen toprakları ve bir imparatorluğu simgelerken bir başına yaşayan millet Anadolu'da bulunan ve kendine yeni bir devlet kuran Türklerdir. Maddi ve manevi kayıpları ile birlikte değerlerinden ve geçmişinden uzakta kalan millet bu yeni döneminde yeni tehlikeler ile karşılaşmaktadır.

Genel olarak eser ile ilgili anlatımızı toparlamamız gerekirse, efsanelerle anlatılan bir mazinin tüm detayları eser içerisinde yer almaktadır. Bu imparatorluk bir ev ile temsil edilirken eskiyen yönetim anlayışı ve parçalanma dönemi İbrahim Efendi Konağı ile simgelenmekteydi. İbrahim Efendi Konağı ve kendisi maddiyata boğulmuş manadan uzak bir dünyayı ifade etmekteydi. Bu dünya içerisinde tüm anlamlar kaybolmaya başlamış ve değerlerden uzaktaydı.

Öyle ki kadınların bu dünya içerisinde "kadınlık" sıfatları dışında herhangi bir şahsiyet kazanmaları mümkün değildi. Bu maddi cemiyetin içerisinde kadının

yerine dair önemli bir göndermeyi ifade ediyordu. İbrahim Efendi Konağı eski ekonominin yönetiminin temeli idi. Bu temel gün geçtikçe sarsıldı ve bir imparatorluğun ekonomisinin çöküşünü simgeledi. Bunun özel nedenleri arasında konağa gizlice girip çıkmaya başlayan yabancılar ve işleyen düzenin bozulması da vardı. Bu yabancılar Osmanlı ekonomisini ele geçiren Batılı ve azınlık sermayeyi temsil ederken bozulan lonca ve ahilik teşkilatının aslında bir evin temel işleyişini ifade ettiğini de bizlere göstermekteydi Ayverdi.

İbrahim Efendi Konağı'nda dini hayatın artık yalnızca bir alışkanlık haline gelmesi ve manasını kaybetmiş olması aslında imparatorluğun dini kurumlarının yaşamış olduğu değişimi de simgelemekteydi. Ekonomi ve adaletin de sarsılması ile İbrahim Efendi Konağı kaybedilmişti.

Yeni dönemde tek başına bir millet mazisinden uzakta ve geleneklerinden ayrı bir şekilde ilerlemekteydi. Bu yıllarda karşılaşılan sol – sağ karşıtlığında eserin yazılmış olması bir tesadüften ziyade bir hatırlatıcı özellik taşımaktadır.

Ayverdi toplumun hafızası olma misyonuna 1960'lı yılların başında ilk kez bu eserle başlamıştır. Eser, Ayverdi'nin İslami vurguların yanı sıra milliyetçi vurgulara eserlerinde yer vermeye başlamıştı. Türk olmanın manasından başlayarak kurulan büyük imparatorluğun almış olduğu zaferler ve çöküş dönemindeki etkiler bu eser ile hatırlatılmaya çalışılmıştı.

III. II. Aktif Mücadele İçerisinde Samiha Ayverdi

İbrahim Efendi Konağı'nın yayınlamasını takip eden yıllar ideoloji kavgalarının artmış olduğu, sokakların hareketlendiği yıllardı. Samiha Ayverdi bu yıllarda inzivada bulunduğu dönemi arkasında bırakarak aktif bir misyonu yürütmeyi seçmiştir.

Bunu öncelikle yayınlamış olduğu eserlerin içeriklerinin değişmesi ve kendisinin cemiyet içerisine sık sık çıkması ile görmekteyiz.

"Türk tarihinin ilk yıllarından itibaren, Selçuklu ve Osmanlı'dan beri eğitim kurumları çok değerlidir" (Gezer & Ortak, 2015, s. 81). Seçuklu döneminde medreseler Sünni İslamın Anadolu'da yerleşmesi ve devletin Anadolu'yu düzen

içerisinde yönetmesi için birer araç olarak kullanılmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu da bu geleneğe ve sisteme devam etmiş ek olarak Bizans'ta yer alan ekümenik pozisyonlardan esinlenerek Şeyhülislamlık müessesesini oluşturmuştur. Böylelikle dini yönetimi her daim kontrol altında tutan devlet düzeni sağlamaktadır.

Bu eğitim düzeni Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında aksamaya başlamış ve gerekliliklerini yerine getiremez hale gelmiştir. Oysa ki Platon'un da bahsettiği gibi: "Kusursuz bir eğitim ve öğretimden değerli varlıklar çıkar. Bu varlıklar da o eğitimle yoğrularak eskilerden daha iyide olurlar her bakımdan; hayvanlarda olduğu gibi, üreme bakımından bile" (Platon, 2012). Bunu gözönünde bulunduran ve böyle bir misyonu kendine yükleyen Ayverdi bu yıllarda eğitim alanında çalışmaları incelemeye, gördüğü aksaklık ve eksiklikleri belirtmeye ve bunlara çözümler aramaya başlamıştı. Bunu da eserlerinde açıkça belirtmekteydi.

Bu yılların ortasında 1965 yılında Belkıs Dengiz'in eşi Haldun Bey ile olan yazışmasında öğretmen olan Haldun Bey'i ilk kez Moskof tehlikesine karşı ikaz ederek, öğrencilerinin yetişmesinde bu durumu önemsemesini dile getirmiştir (Ayverdi, 2015).

Bu dönemde ard arda yayınladığı eserleri sırasıyla; Boğaziçinde Tarih 1966, Misyonerlik Karşısında Türkiye 1969, Gençlik Mes'eleleri ve Mes'ulleri 1969, Rahmetli Ayasluğ 1969, Milli Kültürümüzde Gaflet Mihrakları 1969, Türk – Rus Münasebetleri ve Muharebeleri 1970, Maarif Davamız 1970, Maarifimiz 1970' dir (Binark, 2007). Bu eserlerden bir kısmı broşür halinde basılmış olan eserlerdir. Bu bize Ayverdi'nin aktif mücadelede rol almaya başladığının bir göstergesi olmaktaydı. 1970 yılına dek bu milli meseleler hakkında çeşitli yayınlar yapan Ayverdi'nin Misyonerlik Karşısında Türkiye isimli eseri aslında misyoner dernekleri ile gerçekleştirdiği mektuplaşmalardan meydana gelmiştir.

Bundan Belkıs Dengiz ile yazışmalarında da bahsetmiştir.

1969 yılında basılan lakin içerisinde yer alan mektuplaşmalar 1965 yılında başlamıştır. Raymond Kern'e gönderilen ilk mektupta misyoner faaliyetlere Müslüman camianın ihtiyacı olmadığını uzunca anlattıktan sonra şunları ekler: "Ey Hıristiyan Kardeşlerimiz!

Size bir tavsiyemiz var: Mademki propaganda yapacak bu kadar çok paranız ve etrafa dal budak salmış teşkilatınız var, şu halde bu parayı ve emeği, sizin peygamberinizi tasdik etmiş müslümanları rahatsız etmeye değil, müslümanların da, hıristiyanların da hatta bütün dinlerin de düşmanı olan komünizmi ezmeye sarfedin!. Bizden size bir zarar gelmez. Fakat komünizm denen afet dünyaya biraz daha dişini tırnağını geçirecek olursa hıristiyanlığın uğrayacağı büyük tehlikeyi işte o zaman anlamış olursunuz" (Ayverdi, 1990, s. 20).

Bu satırlar çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Tasavvuf yolculuğu esnasında hoşgörünün önemini eserlerinde ifade etse de 1969 yılına geldiğimizde hem misyonerlik faaliyetlerine karşı durmayı kendine bir misyon olarak belirlemiş hem de komünizme karşı onları da örgütlemeye çalışmıştır.

Eserin devamında Papa 6.Paul'e yazmış olduğu misyonerleri şikayet eden bir mektuptan bahseder. Bu mektupta misyonerlik faaliyerlerini şikayet etmiş ve: Papa hazretleri! Şunu lütfen Hıristiyanlık alemine bildiriniz ki biz müslüman olmakla, esasen hidayete ermiş ve kurtulmuş bir ümmetiz. Onun için de durup dinlenmeden, türlü namlar altında ve çeşitli teşebbüsler arkasında silahlanarak imanımıza hücum edilmesine göz yumamayız" (Ayverdi, 1990) demiştir. Devamında ise Papa'yı tıpkı yukarıda olduğu gibi komünizm tehlikesine karşı uyarmış ve Komünist emperyalizmin dünyanın ve dünyadaki tüm dinlerin birer sorunu olduğunu mektubunda önemle belirtmiştir. Bu mektuplar ve eser 1969 yılında kendisinin durmuş olduğu noktayı çalışmamız açısından önemli kılmaktadır.

Bunların yanısıra kimi mercilere göndermiş olduğu mektuplar da elimizde bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi 1971 yılında Turizm Bakanına, Milliyet gazetesinde yayınlanan bir fotoğraf ile ilgili yazmış olduğu mektubunda (Ek 1) ve yine 1970'li yıllarda muhtelif devlet büyüklerine başlığı ile yazmış olduğu askeri liserdeki eğitim değişikliklerine dair düşünce ve fikirlerini içeren mektupları (Ek2) incelendiğinde, Ayverdi'nin her ikisinde de Moskof tehlikesi tanımına vurgu yaptığını ve bu tehlikeye dair yetkili gördüğü kişileri uyardığını görmekteyiz. Ayrıca askeri okullarda gerçekleştirilecek yabancı dilde eğitim, felsefe dersi gibi konularda farklı düşüncelerinin olduğunu, eğitim alanına yaptığı vurguyu yinelediğini ve eleştirilerini incelemekteyiz.

Bu doğrultuda Ayverdi'nin hem Hıristiyanlığın ülkemizde yayılıyor oluşu yada bu yönde gerçekleştirilmeye çalışan her bir harekete karşı hem de komünizmin yayılmasına karşı keskin bir noktada olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bunun bir başka göstergesi 1970 yılında basılan bir diğer eseridir.

1970 yılında basılmış olan Türk – Rus Münasebetleri ve Muharebeleri isimli eseri tamamen dönemin siyasal hayatı paralelinde yazılmış olan bir hatırlatıcı eserdir. 2004 yılındaki baskısının önsözünü Prof. Dr. Turan Yazgan'ın yazmış olduğu bu eserde kendisinin ifadesiyle: "Bir kere daha tekrarlamak yerinde olur ki mühim olan, Türk-Rus muharebelerinin kılıç ve süngü muhasebesini çıkarmak, onları tarihleriyle sayıp sıralamak değildir. Esas gayemiz, Türklere nefes aldırmamayı siyasetlerinin ve ideolojilerinin temel unsuru sayan Rusların, kendilerini yetiştirmiyormuş gibi, başları sıkıştıkça Avrupa devletlerini de kışkırtarak üstümüze saldırmış veya onlarla birleşip beraberce kanımızı içmiş olmasının bir nevi manevi bilançosunu vermektir" (Ayverdi, 2004, s. 99).

Gençliğin eğitim alanında Moskof tehlikesi altında bırakıldığını eserlerinde önemle vurgulayan Ayverdi bu tehlikeye dikkat çekebilmek adına bu eseri yazarak hatırlatıcı misyonunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle yanlış din, dil ve tarih bilgisi ile yetiştirilmiş gençlerin, Moskof emperyalizmi tabir ettiği eki altına gireceğini ifade eden Ayverdi, bunun yalnızca bir siyasal mesele olmadığını tüm dünyayı alakadar eden önemli bir tehlike olduğunu altını çizerek vurgulamıştır.

Öyle ki bu görüşlerini kanıtlamak adına tarihi olarak ifade ettiği anektotlara eserlerinde yer vermiştir. Bunlardan bir örnek olarak Milli Mücadele döneminde Rusların savaşa maddi destek verdiği anlatısına Osman Koçak'tan aldığı bilgiler ışığında Rus yönetimi altında bulunan Türklerden toplanan paralarla yapıldığı tezi ile karşı çıkmaktaydı.

Yine Milli Mücadele döneminde Ruslarla kurulan ilişkiler ile ilgili şunları ifade etmiştir: "Rus politik menfaatlerinin o zamanlar Türkiye'ye yanaşmasının bir sebebi de, kundakçılık yoluyla rejimlerini kabul ettirecek bir hücumdan başka bir şey değildi. Amma bu sempati gösterileri, tarihi düşmanlıklarını affettirip üç yüz senelik o korkunç o vahşi hesabı kapatacak bir samimi jest olmaktan çok uzak, yeni bir hücumun yepyeni bir taktiği idi. Şöyle ki bu, topun ve tüfengin yapamadığını, iç

planda Türkü Türke düşürmek suretiyle başarı kazanmak kararından ileri geliyordu. Nitekim Türk aydınlarından seçilmiş bir kütle Rusya'ya davet edilerek komünist metot ve menfaatleri gereğince hazırlandı. Memleket içinde de Rus ajanlarının ektikleri tohum semere vermeye başlayı cahil ve gafil bir münevverler zümresi, komünist sempatizanı olarak ortada görünmeye başladı" (Ayverdi, 2004, s. 87). Anlaşılacağı üzerine Ayverdi hem Türk – Rus münasebetlerine tarihi açıdan yaklaştığını göstererek nesnel bir pozisyonda durma görüntüsü sergiliyor hem de dönemin koşullarında savunmuş olduğu Moskof emperyalizmi tehlikesinin sinyallerini eserinde de vurgulamış oluyordu. Böylece hem eğitim alanında sol görüşün ağırlık kazandığını ve bunun gençler için bir tehlike arz ettiği fikirlerini de desteklemiş oluyordu.

Eserinde Sovyetlerin Kitleleri Komünistleştirme Siyaseti isimli bölümünde bu ideolojisnin bireyi tanımadığını ve yalnızca cemiyeti önemsediğini ifade etmektedir. Bu kendisinin bakış açısında insanı yok eden ve önemsiz kılan görüşlerin kabul edilmesinin mümkün olmadığının anlatıldığı bir bölümdür ve Ayverdi'nin komünist ideoloji ile olan ilişkisini çalışmamız açısından gözler önüne sermektedir. Yine eserde üzerinde en önemle durduğu başlık eğitimdeki yerleridir. Ona göre komünistlerin eğitim kurumlarında, müfredatlarda yada okullarda yer alıyor olması büyük bir sorun olmaktadır. Ve kendisine bu sorunla mücadele etmeyi bir misyon olarak belirlemiş, buna yönelik olarak eserler yazmış ve kendisine aktivist bir misyon belirlemeye çalışmıştır.

Bu misyonlarının yanında "1969-1980 yılları arasında tedkik ve sıhhî sebepler dolayısı ile Fransa, İtalya, İsviçre, Macaristan, Avusturya, Yugoslavya, Bulgaristan, İngiltere ve Ispanya'ya seyahatleri olmuştur. Bunlardan sonuncusuna, Libya'nın 1980 de İspanya'nın Sevil şehrinde düzenlediği: A Communication Prepared for the İslamic Conference (İslâm Konferansı İçin Bir Hazırlık Toplantısı) na katılmak üzere, konferansı tertib eden devletin davetlisi olarak gitmiştir. Bu seyahatlerinde müşahedelerini not etmiş ve nevinin farklı bir örneği olan Yeryüzünde Birkaç Adım adı ile neşretmiştir." (Yetiş, 1988)

III. III. 1970 – 1980: Eserlerinde Tarih ve Eğitim Vurgusu

1970 yılında Maarifimiz isimli broşürün yayınının ardından 1974 yılında Bir Dünyadan Bir Dünyaya'yı yayınlamıştır.

Bu kitap hatıra özelliği taşırken tıpkı İbrahim Efendi Konağı gibi çocukluk ve gençlik yıllarının detaylarından bahsetmiştir. Bu eserin bir diğer özelliği ise kendisinin içine düşmüş olduğu iki dünya görüşü arasındaki kararsızlığını ve tarihi olaylar çerçevesinde şu an yürümekte olan yolu nasıl seçtiğini bu kitabında anlatmıştır. Çalışmamızın ilk bölümünde bu eserden detaylıca bahsetmiş olmamızla birlikte genel hatlarıyla eklememiz gerekirse kendisinin çocukluğunun eski zamanlarına uzanan bir hafızası olduğunu belirterek başlamıştır. Yine büyüdüğü konaktan ve buradaki hayatının detaylarından bahsederken yukarıda yer vermemiş olduğumuz şu bilgiyi aktarmamız 1974 yılında yazılmış olan bu eserin ruhunu ve amacını anlamak adına faydalı olacaktır. Ayverdi konaklarında bulunan babasının emir eri Süleyman Ağa'dan bahseder eserinde. Onunla olan diyaloglarını heyecanla anlatır ve bir insanın nasıl olurda gaza ve şehadet fikirleri ile ölüme razı geldiğini Süleyman Ağa portresi açısından anlamaya çalışır. Bu konuşmalarda artık kendisi de şehit olmak ile ilgili heyecan ve istek duymaktadır ve tam da bu noktada Kızıl Elma ülküsünden bahseder (Ayverdi, 2012).

Ayverdi eserlerinde bu yöntemi sık sık kullanmıştır. Kendisi soruları sorar ve cevapları aramaya başlar. Bu diyaloglar neticesinde aradığı manayı bulmaya çalışır tıpkı etkilenmiş olduğu Platon gibi.

Bu anlatım 1970'li yılların milliyetçi görüşü için önemli bir kaynaktır. Bu nedenle Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kabaklı, Yavuz Bülent Bakiler gibi sağ ideolojinin önemli isimleri Ayverdi ve eserlerine dikkat çekmeye başlamışlardır.

Ayverdi eserinin devamında milliyetçiler kadar İslami unsurlara da vurgu yaparak, insanlığa leke süren sıfatlardan arınmak istediğini ifade ederken Mekke'ye kaçan ve öldürülmesş emredilmişken tövbe ederek affedilen Abdullah Bin İbn Serh olmaktan korunmayı diler (Ayverdi, 2012). Özellikle neden bu ismi seçtiğine bakacak olursak Abdullah Bin İbn Serh'in bizzat Hz. Muhammed tarafından hain kabul edildiğini ve Hz. Osman'ın ısrarı neticesinde affedildiğini görmekteyiz. Bu yanlış yolda olan tüm gençliği yollarından döndürmeye dair verilen bir mesaj ve gençliğin bulunduğu konuma bir atıf olarak kabul edilebilir.

Hatıraların bu noktasından sonra Ayverdi haremlik ve selamlıktan oluşan iki dünyadan bahsetmeye başlar ve bir Osmanlı yakın tarihinin kronolojisini çıkarır. Tüm bu siyasal olaylar gerçekleşirken evin içerisindeki iki dünyadan biri manevi dünya yolunu tutarak hayatına devam ederken diğer maddi dünyaya ve yanlış siyasal politikalara doğru yönelmektedir. Ayverdi bu iki dünyayı annesi ve babası üzerinden konumlandırarak kendi seçim yolculuğunu aktarmaya çalışmıştır.

Bu iki dünyanın özelliklerinden bahsederken İslamiyet'in Arap geleneği ve hükümdarlığından Türkler'e geçişini de detaylıca anlatmıştır. Osmanlı'nın İslam ruhunun dinamizmi ile ayakta kaldığını ifade ederken, Ken'an Rifai'nin fikirlerinden de yararlanmıştır: "Ne ki bir Rumeli çocuğu olan o ustaların ustası üstadım, o insanların ulusu da böyle idi. İmanla vatanı, etle tırnak gibi birbirinden ayırmıyordu" (Ayverdi, 2012 , s. 53).

Böylece Birinci Cihan Harbi'nin sonlandığı yıllarda kendi kararını ve yürüyeceği yolu seçtiğini ifade ederek, annesinin yolundan gitmeyi seçtiğini belirtiyor. Bu dönemin gençlerini eğitmeyi kendine misyon edinen kendisi için önemli bir kaynak olarak elimizde bulunmaktadır.

Bu eserin hemen akabinde 1975 ve 1976 yılları arasında yayınlanan Türk Tarihinde Osmanlı Asırları isimli eseri önemli bir özellik taşımaktadır. Bu eserde dikkat çeken ilk unsur Osmanlı'nın mazisine bağlı olan Ayverdi'nin Türk Tarihi isimli başlığı kullanmış olmasıydı. Milliyetçi havanın tıpkı sol ideoloji gibi etkisini arttırtığı bu dönemde başlık dikkat çekiciydi. Buna ek olarak Osmanlı döneminin tarihi özelliklerini yine gündeme taşımaktadır. Ayverdi bu dönemlerde tarihi anektotları birer araç olarak ideal tipini yaratma yolunda kullanmaktadır.

Onun gözünde ideal tip bir genç yetiştirmek için milli ve manevi değerlerin eğitimin her safhasında yer alması gerektiğini ısrarla belirtmiştir. Bu ideal tip tarihi bir bilinç ile yetiştirilirken aynı zamanda Türk dilinin tüm özellikleri kendisine öğretilmeli ve vatan sevgisi kendisine birebir aşılanmalıdır. Bu ideal tip tüm bunların yanı sıra musiki ve sanatla ilgilenmeli kendini arama yolculuğunda maddi dünyadan uzaklaşmalıdır. Romanlarından başlayarak bu yıllarda yayınlamış olduğu broşür ve eserlerinde bahsetmiş olduğumuz bu tipoloji üzerinde çalışmaya başlamıştır.

1976 yılında yayınlanan Milli Kültür Mes'eleleri ve Maarif Davamız isimli eseri yayınlamıştır. Bu eserin önemli bir özelliği kitabın ilk baskısı Kültür Bakanlığı tarafından yapılmış olsa da bakanlığın bunu gizlice yaptırmış olmasıdır. Bu eser birçok makale, röportaj ve yayınlanan yazıların biraraya getirilmesi ile oluşturulmuş bir propaganda özelliği taşımaktadır.

Kitabın başlangıcında yer alan İnsan başlıklı bölümde: "Şark milletlerinde, hatta garp derebeyliklerinde hüküm süren ve adeta militan bir karakter taşıyan hiyerarşi, Türklerde mutedil ve mantıki bir çeşni taşırdı. Onun için gerek Avrupa derebeyliklerindeki diktatörlük, gerek Uzak ve Orta Şark'ta hüküm süren gözü kapalı itaat ruhu ile, Türk cemiyetinin sınıf ve ahlak şuuru, birbirinden çok farklı, hatta çok ayrıdır" (Ayverdi, 2014). Bu başlangıç ile başlayan eser bir milleti diğerlerinden üstün özellikler atfederek farklı bir konuma oturtma amacı taşımaktadır. Bakanlığın eserin basımını gizli olarak kabul etmesinde bu milliyetçi dilin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Bu eserin oluştuğu 5 ana başlık ve konu söz konusudur. Bunlardan ikincisi maarifin o dönemdeki durumu ve hatalarıdır. Gençlerin eğitim durumunun kendisinin bakış açısından ne denli kötü bir halde olduğunu, çocukların ne denli milli ve manevi değerlerden uzak yetiştirildiğini ilk bölümde hikaye ve anektotlarla anlatır Ayverdi.

Üçüncü bölüm Türkçenin Çilesi başlığı ile başlar. İncelediğimiz tüm eserlerinde dilin öneminden bahseden Ayverdi, bu bölümde Osmanlı'dan günümüze dilin yaşamış olduğu dönüşümün üzerinde bıraktığı olumsuzluklardan ve dil öğretiminin ne denli aksaklıklar içinde olduğundan bahseder.

Dördüncü bölüm Milli Kültür Meseleleri başlığı ile başlar. Kitabın en uzun bölümü olan bu bölümde kültürün değişim ve dönüşümleri tarihten örnekler, hikayeler ve çeşitli örneklerle aktarılmaya çalışılmıştır. Burada temel amaç sahip olunan kültürün ne denli önemli olduğunu ve ne tür tehlikelerden geçerek şimdi içerisinde bulunduğu konuma geldiğini örneklerle göstermektir.

Son bölüm Ayverdi'nin muhtelif yazılarından oluşur.

Eserinin temel amaçlarından birini metnin içerisinde şu şekilde ifade eder: "Fakat geleneklerini, yaşadıkları devrin ihtiyaç ve icaplarına göre geliştiren milletler ise, yaşamakta devam etmiş, hem de beşeriyete ışık saçmışlardır" (Ayverdi, 2014).

Bu yıllarda Ayverdi'nin en önemli amacı eserlerinde milli ve manevi değerleri hatırlatarak bir "Moskof" tehlikesi içerisinde sürüklendiğini düşündüğü gençlere ulaşabilmektir. Çoğunlukla gençlerin bu durumda olmasını da devletin eğitim ve öğretim alanlarını komünist kadrolara bırakmış olması olarak göstermektedir. Bu yıllara kadar devletin politikalarına karşı herhangi bir muhalefetin içerisinde yer almamış olan Ayverdi, bu dönemde devletin izlemiş olduğu eğitim politikalarına karşı şiddetle hatalardan dönülmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu durum bize siyasal hayatın bir bireyi devlete karşı muhalif bir konuma nasıl taşıdığını da göstermektedir. Muhalefetten kastımız dönemin sol ideolojisi gibi bir konum değildir elbette. Bu muhalefet yapılan yanlışlardan nasıl dönüleceğine dair bilgilere yer verilen bir muhalefettir.

III. IV.Bir Aktivizm Örneği: Samiha Ayverdi'nin Şehit Annesinin İsmi ile Çıkardığı Kitap

1976 yılında basılan Bir Şehid Anasına Tarihin Söyledikleri: Türkiye'nin Ermeni Meseleri isimli kitabın bir hikayesi söz konusudur. Bu eserle ilgili bilgilere Ergun Göze'nin 2005 tarihli gazete yazısından ulaşabiliyoruz. "Amerika'da Ermeniler Türk diplomatlarına ilk kurşunu sıktıkları vakit sanırım kurşunu bağrına yemişçesine sadece o sarsıldı… Bütün hariciyemiz uyurken ve sıkılan kurşuna rağmen uyanmamak için başını kuma gömerken o, şunu düşünüyordu: Buna karşı ne yapılmalı? Ne yapabiliriz?" (Göze E. , 2005) Böylece Ayverdi mesele üzerinde düşünmeye başlıyor. İslam'da intikam gözetmenin olmadığını düşünerek bu meseleyi bir kitap ile anlatmaya ve kitabı da Los Angeles'da Ermeni örgütü tarafından şehit edilen Bahadır Demir'in annesinin ismi ile çıkarmaya karar verir.

Bu mesele ile ilgili şehit annesi ile görüştüğünde anne bu konuyu kabul eder ve kitap yazılmaya başlar.

Bunun dışında kitap farklı dillere çevrilerek konsolosluklara ve çeşitli devlet kuruluşlarına gönderilmiştir. Böylece Ayverdi yaşantısının ilk siyasal eylemini de gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu eylem bir anlamda sivil bir aktivizm örneği taşımaktadır.

Devletin ilgilenmesi gereken böyle bir mesele karşısında bireysel sorumluluğunun olduğuna inanan Ayverdi bu kitabı yayınlayarak yalnızca Ermeni meselesine dair olayları dünya ile paylaşmayı hedeflememiş aynı zamanda gençliğe ve millete de neler olup bittiğini anlatmayı bir misyon olarak üstlenmiştir.

Ergun Göze bu eseri farklı yazılarında birçok kez gündeme getirmiştir. Ermeni çalışmalarında Ayverdi'nin isminin geçme nedeni olan bu eser aynı zamanda yazarı görünür kılan eserlerden biri olma özelliği de taşımaktadır. Bununla birlikte tüm bunların yanısıra kadın çalışmalarında Ayverdi'nin görünürlüğünü azaltan bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni gerçekleştirilen popüler kadın çalışmalarının feminist eksen üzerinde olması ve Ayverdi'nin durmuş olduğu milliyetçi – muhafazakar çizginin bu eksene oturmaması gösterilebilir.

Bu eserin akabindeki yıl olan 1977 yılında Hatıralarla Başbaşa isimli eseri yayınlanmıştır.

Bu eser tıpkı Bir Dünyadan Bir Dünyaya ve İbrahim Efendi Konağı gibi hatıra türünde olmasına rağmen hatıra olarak kabul edilen anlatılan tarihi birer anektot olma özelliği taşımaktadırlar. Yıl 1977'dir ve ideolojiler arası kavga sokaklara yayılmıştır. Hem siyasal düzensizlik hem bu kavga içerisinde komünist ve milliyetçi görüşler birbirleri her alanda çatışmaktadır.

Bu eser bir anlamda gençleri düşünmeye sevk etmeyi amaçlayan sorularla doludur. Hatıra olarak bahsedilen maziye dikkat çekmek eserin temel amacıdır.

"Acaba bizim Garplılaşmaya mı, yoksa oluş ve yükseliş devirlerimizin zihni ve ruhi dinamizmini dil tabiat bilgileriyle takviye edip milli bir kalıp içinde ihya etmeye mi ihtiyacımız vardı?" (Ayverdi, 1998) bu soru ile Ayverdi yaşanılan bu dönemin nedenlerini tarihin arasında aramaya başlamıştır. Burada gençlere altını çize çize kendilerini aramaları gerektiği belirtilir. Kendilerini tanımayı öğütler.

Ardından Rus Emperyalizmi'ne dair tarihi anektotlara yönelir: "Macar Kral'ının anektodunu anlattığı bölümden: Böylece de Kırım, hem Rus birliğinin teşekkülüne mani olan müdahaleci bir kuvvet, hem de Moskof tehlikesine karşı duran bir set idi. İşte onun için Yavuz, oğlunu karşısına alıp: "Tatar askerlerini kırdırma!" demişti..... kırıla kırıla kuvvetten düşen Kırım Hanlığı, Rus Emperyalizminin ağzına yağlı bir lokma olarak düşmüştü" (Ayverdi, 1998).

Tıpkı Edward Hallett Carr'ın söylediği gibi amaca uygun bilgi ve tarih üretimi bu noktada devreye girmektedir.

Milliyetçiliğin ihtiyaç duymuş olduğu tarihi anektotlar Ayverdi'nin eserinde birçok alanda belirtilmiştir.

Mazide yer alan güçlü geçmişi sağlamlaştırmak adına eserinde 3.Ahmet'in şehzadelerinin sünnet töreninde bir Türk denizaltısının törene getirildiğini ve eğlencelerde kullanıldığını detaylıca anlatmıştı. Bu denizaltı bir semboldü. Tıpkı bu denizaltı gibi Osmanlı elinde bulunan birçok bilgi birikimini doğru teknik ve amaçlarla kullanamamış ve Batılıların bu gelişmeleri kendi yararlarına geliştirdiklerini belirtmiştir. Bu gençler için bir uyarı niteliği taşımaktadır aynı zamanda.

"Öyle ki yeni bir oluşun eşiğinde bulunan Türkiye Türklüğü, geleceğin hayat ve devam planını gerçekleştirirken, kıyas malzemesi olarak bu milli değerlere sarılıp, şuruna varılmış bir mes'uliyetin olgunluğu içinde mes'elelerini ciddiye almalıdır. .... Mesela Kanuni devrinde Türk askerine verilen çizmeler bir seneden fazla giydirilmezdi. Muayyen zamanlarda her yılın yeni çizmeleri orduya tevzi olunca, eskiler toptan Avrupa'ya ihraç edilir ve o devrin Garplılar'ı ise, bugün bizim yabancıların kirli çamaşırlarına hücum edişimiz gibi, Türkler'in eski papuçlarını kapışarak alırlardı" (Ayverdi, 1998).

Tüm bu tarihi bilgiler kaynak belirtilerek yazılmamış, bir genel bilgi olarak eserlere aktarılmıştır. Ayrıca bu anektotun yazım tarihi 1957 yılı olup ihtiyaç duyulan 70'li yıllarda esere dahil edilerek siyasal yazın hayatının içerisinde kendine bir yer edinmiştir. Burada yalnızca bilginin amaç için kullanılması değil tarihin de bir

araç olarak kullanılması durumu söz konusudur. Yani 1977 yılına gelindiğinde Ayverdi tarihi ideal tip milleti yaratmak için bir araç olarak kullanmaya başlamıştır.

"Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmeyen bir diyalog" (Carr E. H., 2015) olarak tanımlandığında Ayverdi'nin bir tarihçi gözünden konuşmanın sebebi geçmişi ile bu bitmeyen ve geleceği şekillendireceğini ifade ettiği diyalogdur.

Yine bu eserinde çocuk yetiştirmeye dair de fikirlerine yer verir çünkü mesele yetiştirilen ve yetiştirilmekte olan gençlerdir. O çocuğun anne ve babaya bir emanet olduğunu ve baskı altında bırakılmadan yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

"Berraklık ne kastediliyorsa onun söylenmesi ve kastedilen şeyin de müphem olmaması anlamına gelir. Kesinlikse sadece söylenmek istenilen şeyin söylenmesi demektir, başka bir şeyin değil" (Lewis & Churchill, Tarih Notları: Bir Orta Doğu Tarihçisinin Notları, 2014). Bu nedenle Ayverdi'nin bu anlatımının saf bir tarihsel berraklık ve özellik taşıdığını söylememiz doğru olmayacaktır. Ayverdi'nin yazın dünyasında semboller ve anlamlar vardır. Bir köşkü anlatırken bir imparatorluktan bir savaşı anlatırken o savaştan bir yüzyıl sonra gerçekleştiriliyor olan ideolojik kavgalardan bahsetmektedir.

Bu nedenle bu eserlerde akademik bir tarihçinin kaygılarını gütmekten uzakta kendi ideolojisi doğrultusunda bilgilere yer vermektedir.

Ayverdi bu yıllarda oldukça sert bir söylemin savunucusudur. Kendisini arayan ve Aziz Nesin'in yıllığında yer almasını teklif edenlere: "Ben sizin anlayışınzdaki bir vakfın faaliyetine katılmam. Sizler bu memlekete hizmet etmiyor aleyhinde çalışıyorsunuz" (Göze H. , 2005, s. 88) şeklinde cevap vermiştir ve bu cevap yıllıkta aynen yer almıştır.

Ayverdi 1980 yılına dek bu milliyetçi ve sert söylemlerine, yazılarına ve eserlerine devam etmiştir. Bu yılların genel bir değerlendirmesini yapmamız gerekirse, 1960 darbesi sonrasında Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ortanın solu görüşüne yaklaşması ile siyasal çekişmelerin temeli atılmış olmuştu. Bunların yanısıra 1960 Anayasası'nın sağlamış olduğu özgürlükler

neticesinde çeşitli sendikalar örgütlenmeler gerçekleştirilmiş yazın hayatına sol yayınlar girmeye başlamıştır. Bu özgür hava içerisinde tüm dünyayı saran 1968 kuşağının etkileri karşı tepki olan milliyetçilik hareketleri işçiler, öğrenciler ve gençler arasında hızla yayılmaya başlamıştır.

Böylece gençler bir siyasal kavganın içerisinde varlıklarını kanıtlamaya çalışırken siyasal düzensizlik de devam etmiştir.

Tüm siyasal hava içerisinde 1950 yılında hocasını kaybeden Ayverdi, hayatının mana arayışı dönemi yerine siyasal konular hakkında fikir üretme dönemine girmiş bulunmaktadır. Milli meseleler olarak kabul ettiği bu meseleler hakkında fikir üretirken hem kendi hatıralarını hem de tarihi olaylar olarak kabul ettiği anektotlarını birer eğitim aracı olarak kullanmaya çalışmıştır.

Yine bu dönemde Ayverdi yaşamının önemli eylemlerinden birini gerçekleştirerek Bir Şehid Anasına Tarihin Söyledikleri: Türkiye'nin Ermeni Meseleri isimli eseri katledilen Türk diplomatın annesinin adıyla basmış ve farklı dillere çevirerek birçok siyasal ve diplomatik kuruma iletmiştir.

Siyasal alandaki bu gelişmelerin yanısıra İslam alanındaki çalışmalar da kendisinin incelemesi altındaydı. 1969 yılında yayınlanan ve 1965-1969 yılları arasında Misyonerlik Karşısında Türkiye isimli eserinden de anlaşılacağı üzere kendisi hem İslam ve tasavvuf konularındaki çalışmaları takip edip hem de misyoner faaliyetlerini mercek altına almaktaydı. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu faaliyetlerin bir devlet denetimi altında olmayışı ve devam edişi kendisinin hayatında dert edinmiş olduğu konu başlıklarından biridir.

"İslam aleminin özellikle son senelerdeki dağınıklığı, eldeki imkânların kullanılamayışı, onun üzerinde durduğu konulardan birisidir. Nitekim Hicret'in 1400. yıldönümü münâsebetiyle Kölelikten Efendiliğe adlı bir kitap yazmış, Arapça ve İngilizceye de tercüme ettirerek bütün müslüman ülkelerdeki devlet ve fikir adamlarına bu kitabı göndermiştir" (Yetiş, 1988, s. 315).

Tıpkı Türkiye'nin Ermeni Meselesi kitabının dağıtımında olduğu gibi bu kitabın dağıtımında da kendisini görevli kabul etmiş ve tüm bunları büyük destekler olmadan gerçekleştirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Samiha Ayverdi ile ilgili

söyleyebileceğimiz aktivist bir özellik bu iki kitapta karşımıza çıkmaktadır. Biri siyasal diğer dini ve siyasal özellik taşıyan bu iki konuda kendini sorumlu hissederek dikkat uyandıracak bir çalışma yapma gereği duyduğu gözlemlenmiştir. Bu iki kitabı yazıp, farklı dillere tercüme ettirerek dikkat çekeceği düşünülen kurumlara gönderimini yaptırmıştır.

Aktivizmin kelime tanımı itibariyle eylemcilik olduğunu göz önünde bulundurursak Ayverdi'nin bu noktada muhafazakar camiada bir aktivist olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte bu aktivist hareketlerin kadın tarihi alanında gerçekleştirilen çalışmalarda görünürlüğünün olmadığını da belirtmemiz gerekmektedir. Bunun başlıca sebeplerinin Ayverdi'nin feminist duruşa olan mesafesi ve muhafazakar tanımlanan alana ait oluşu olduğunu ifade edebiliriz. Siyasal ve edebi alanlarda ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalarda bir "tarafa" ait olma duygusu ve hükmünün görünürlüğü etkilediğini birçok örnek gibi Samiha Ayverdi özelinde de incelemiş olmaktayız.

Bu dönemin en önemli atılımlarından biri de Kubbealtı Vakfının faâliyetleri 1970 yılında kurulan Kubbealtı Cemiyeti ile ismi ile başlamasıdır.Bizzat Samiha Ayverdi'nin kurucusu olduğu bu cemiyet İstanbul 7. Asliye Hukuk Mahkemesinin 11 Ağustos 1978 gün ve E.1978/488, K.1998/424 sayılı karârı ile cemiyet "Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı" adını almıştır (Kubbealtı Vakfı , 2017).

Bu vakıf kendisinin ölümünden sonra da kendisi ve ailesinin hatırası ile çalışmalarına aynı düstur ve ilkelerle devam etmiştir.

Son olarak bu döneme söylememiz gerekir ki siyasal hayat bir bireyin fikir hayatında ve misyonunda değişikliklere neden olarak kendisini bir ideoloji çerçevesinde şekillendirmeye yöneltmiştir. Hatta bu çerçevede aktif rol oynama kararını da yine bu siyasal atmosfer altında almasını sağlamıştır.

III. V.1980 Sonrası Eserleri

1980 yılına gelindiğinde Dost isimli eseri yayınlanmıştır. Önceki yıllara nazaran Ayverdi yeniden tasavvuf yolunda yürümüş olduğu yıllara ve hocasının

hayatını anlatmaya dönmüştür. Bunda darbenin getirmiş olduğu siyasal sakinlik etkili midir bilinmez bununla birlikte bu eserde bizler Ken'an Rifai'nin hayatına dair önemli bilgilere ulaşmaktayız.

1984 yılında yayınlanan Yeryüzünde Birkaç Adım, Ayverdinin seyahat notlarıdır. Bu eserde de kendisi gördüğü yerleri kendi toprakları ile karşılaştırsa da genel anlamda önceki on yıldır içerisinde bulunduğu ideolojik ve milliyetçi dilden bir nebze uzaklaşmıştır.

Mektuplardan Gelen Ses, Rahmet Kapısı, Ne İdik Ne Olduk 1985, Kur'an Ahlakı Nedir? 1986, Bağ Bozumu , Kur'an Ahlakı ile Kölelikten Efendiliğe 1987, Hey Gidi Günler Hey ve Hancı 1988, Küplüce'de Köşk 1989, Ah Tuna Vah Tuna 1990, İstanbul Geceleri 1993 sırası ve tarihleri ile 1980 sonrası ve kendisi hayatta iken basılmış olan eserleridir.

Bu eserlerin ortak özelliği 1960-70 yılları arasında Ayverdi'nin hayatında bulunan ideolojik kavga ruhundan uzakta yeniden 1950'lerdeki çizgisine yakın ılımlı eserler olmalarıdır. Yeniden tasavvuf ve dini meselelerin eserlerin ana konusu olmaya başlaması da kendilerini incelediğimizde tespit ettiğimiz bir başka noktadır. 1980 darbesi ile siyasal kavgalar bir anda sonlandırılmış, ideolojilerin kendilerini var etmeye çalıştıkları alanlardan bazıları olan siyasal partiler, sendikalar ve dernekler kapatılmış, bunların yönetici ve liderleri tutuklanmış, grev hakkı gibi birçok sosyal hak yasaklanmıştır. 1980 darbesinin ortaya çıkardığı hava 1960'ın tam tersi bir hal almıştır.

Samiha Ayverdi'nin yukarıdaki üçüncü bölümde anlatılan çizgisine baktığımızda aslında yeniden kendi içerisinde ayrılmış olan iki farklı çizgiyi görebilmekteyiz.

Tüm bu siyasal mücadeleler içerisinde yer alan ve bir on yıllık yazın hayatını bu meselelere ayıran Ayverdi bu dönemde bir muhafazakar aktivist kadın olma özelliğini kazanmaya çalışmıştır.

Bu yolda attığı adımlarla birlikte birçok muhafazakar yazarın ilgisini çekmiş olsa da Ayverdi'nin kadın çalışmaları alanında görünürlüğü bulunmamaktadır.

SONUÇ

"Bir yerlerden gelmiş olduğumuz inancı, bir yerlere gitmekte olduğumuz inancıyla sıkı sıkıya bağlıdır" der Carr. 1908 yılında İstanbul'da doğmuş olan Samiha Ayverdi tam da bu düşünce çerçevesinde bir hayatın içerisine doğmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu hayatta kalma sancıları çektiği yıllarda Osmanlı'nın elit sayılabilecek bir zümresi içerisinde dünyaya gelmiş olup çocukluk yıllarını bu zümrenin içerisinde yaşayarak geçirmiştir. Bunu söylememizin nedeni Şehzadebaşında doğan Ayverdi'nin dedesinin kardeşi olan İbrahim Efendi'nin dönemin ekonomisi açısından en önemli devlet adamlarından biri olması ve evlerine ziyarete gelen aile dostlarının yine İstanbul'da bulunan önemli isimler olmasıdır.

Böyle bir eve doğan zihin dünyasının temelini de bu çerçevede kurmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu çocukluk yılları zaferlerin anlatıldığı, bolluk, bereket ve zenginliğin, gelişmişliğin övünülen bir geçmiş olarak anlatıldığı bir döneme denk düşmektedir. Anlatılanlar ve öğretilenler böyle iken yaşanılan dönemin isyanlar, savaşlar ve yokluk içerisinde geçiyor olması çalışmamızın öznesi olan Ayverdi'nin zihin dünyasında siyasal olayları ve kişileri bir noktaya oturtmasına neden olmuştur.

İleriki yıllarda ortaya çıkarmış olduğu eserlerde İstanbul'u ve burada yaşanılan hayatı her daim bu zihin çerçevesinde anlatmış ve detaylarına birçok eserinde yer vermiştir. Eserlerinde metaforlarla konuşan ve bir olaya birden çok anlam yükleyen Ayverdi için bu ev bir dünyayı, bir imparatorluğu ve derin bir manayı içerisinde barındırmaktaydı. Özellikle İbrahim Efendi'nin konağını incelediğimizde karşımıza yozlaşmakta ve tüm derin manaları kaybetmekte olan, içerisine yabancıların girip çıkmaya başladığı, kendi içinde çalışanlar tarafından ihanete uğratılan, dini değerlerini kaybetmiş olan bir sahne çizilmektedir. Bu sahnenin başrolü konak gibi görünse de derin olaylar ile anlatılan asıl özne Osmanlı İmparatorluğudur.

Büyüme çağındaki bu zor yıllarda kendisi yeni yönetimin imparatorluğu içine soktuğu durumları ve yönetimin göstermiş olduğu yönetim tavrını izleyerek her daim onlarla arasına mesafe sokmaya karar vermiştir. Bu kararda özellikle Balkan Savaşları sonrasında gördüğünü iddia ettiği adaletsiz uygulamalar, siyasal hatalar ve evlerinin içinde bulunan ve baba sembolü ile belirttiği maddeci hayat neden olmuştur.

Bu nedenle kendisi *"Bir Dünyadan Bir Dünyayı"* seçmiş ve annesi ile birlikte Rifailik yolundan gitmeye karar vermiştir.

İşgal yıllarında erken yaşta bir evlilik gerçekleştiren ve bu evlilikten bir kızı olan Ayverdi bu yıllardan eserlerinde ve mülakatlarında söz etmemektedir. Bir kadın olarak kendi problemleri ve kendi özel yaşantısı hiçbir eserinin asıl konusu haline gelememiştir. Bu kendisinin feminist kadın araştırmalarında görmezden gelinmesine neden olsa da kendisine belirlemiş olduğu misyonları neticesinde hayatının sonuna dek farklı bir yol izlememiştir.

1927 yılı ile birlite Ken'an Rifai'nin öğrencisi olarak tasavvuf yolculuğuna başlamış ve devam etmiştir. Bu dönemler ulus devletin kendisini var etmeye çalıştığı

ve bu amaçla geçmişle bağların koparılması için şiddetle çalışılmış olan yıllar olsa da Ayverdi bu yıllarda henüz yazın hayatına başlamamıştır. Onun için bu yıllar kendisi için bir mana ve anlam arayışı ile geçmiştir.

1938 yılına gelindiğinde Ayverdi'nin çok yakınlarından olan ve Ken'an Rifai'nin gözde öğrencilerinden olan Semiha Cemal'in vefatı ikisini de derinden sarsmıştır. Bu toplantıların, görüşmelerin notlarını tutan öğrencisini kaybetmiş olmak Ken'an Rifai açısından sarsıcı olsa da bu tarih itibari ile bu misyonu Samiha Ayverdi'ye yüklemiştir. Burada Rifailik ve Ken'an Rifai'nin öğrencilerinin birçoğunun kılık ve kıyafeti modern, eğitimli, sosyal ve kültürel alanda aktif kadınlar olması da dikkatleri üzerlerine çekmiştir. Bununla birlikte Ken'an Rifai ve Ayverdi bu dönemde yeni rejimin politikalarına dair herhangi bir muhalefet içerisinde yer almamıştır. Onlar için dinin temeli ahlaktır ve kalpte inanılan her güzel şey birlik yolunda bir adımı oluşturmaktadır.

1938 yılından 1950 yılına kadar Samiha Ayverdi birçok roman ve hikayeyi kaleme almıştır. Hocasının kendisine yüklemiş olduğu bu misyon çerçevesinde eserlerinde kendini arayan karakterler, hayatın gerçek anlamını sorgulamaktadırlar. Bu eserlerinde kadınların yukarıda bahsettiğimiz Ken'an Rifai öğrencileri gibi eğitimli, musiki ve sanata ilgili ve bu alanlarda başarılı, sosyal hayatın içerisinde yer alan kadın karakterler olmaları bir tesadüf değildir. Bu kadınlar aynı zamanda milli ve manevi değerlerine bağlı ülkeleri için çalışan kadınlar olma özelliklerini de taşımaktadırlar.

Roman karakterlerinin bu özellikleri taşıyor olmasının başlıca nedeni tasavvufta kadın ve erkek gibi kavramların bulunmaması önemli bir etkeni oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu kadınların hiçbiri eserlerde feminist bir dünya görüşü ile konuşmamaktadır.

1940 ve 1960 yılları arasında peş peşe eserler veren Samiha Ayverdi önemli isimlerin dikkatini çekmiştir. Örneğin Yavuz Bülent Bakiler "kültür ordularımızın başbuğlarındandır" (Binark, 2007) ifadeleri ile tanımlar Samiha Ayverdi'yi. Necip Fazıl Kısakürek dergisinde kendinden övgü ile söz ederken, Ahmet Kabaklı kendisinden şu şekilde bahsetmiştir: "Fakat, eserlerini okumak dahî bu kâmil insanı kavramaya yetmez. O, bugün, Türkiye'nin Samiha Annesidir. Sâmiha anneliği,

eserlerini ve sohbetlerini de aşan bir bütünlük ve sonsuza açık özleyiştir. Ondaki ulûhiyet, memleket, târih sevgisi, ondaki insan yetiştirme gayreti, ihâta gücü. bir hakkı tutup yükseltmek, bir haksızlıkla sonuna kadar didişmek, yücelttiği ideal kainatın inşası uğrunda zamanının kudretli adamlarını silkelercesine sorguya çekmek hasleti, bilmem bütün millî riiyâların toplandığı kaynaktan mı gelmektedir?" (Kabaklı, 1988)

Bunun dışında Cemil Meriç gibi isimler de kendisi hakkında övgü dolu eleştiriler kaleme almışlardır. Sonraki yıllarda Umut Azak kendisinden: "Batı hayranlığını aşabilmiş, kişiliğini kaybetmemiş gerçek Mülüman Türk aydını olmakla birlikte, bir İstanbul hanımefendisidir" (Azak, 2003). Enis Batur ise kendisinden: "Samiha Ayverdi'yi ne yazık ki solda oturan insanlarımız okumadılar, muhafazakarlığından tedirgin oldular. Has bir yazar oysa; yapıtlarında son derece sağlam bir yapı kurmuş, üslup renkleri hayli baskın bir yazı dili geliştirmiş. Belli ki yerine koyulması, Tanpınar ile Meriç arasında bir noktaya yerleştirilmesi daha vakit isteyecek" (Batur, 2001).

Geçmiş yıllara dönecek olursak böylesi isimlerin ilgi ile kendisinden bahsetmesine rağmen kendisi cemiyet içerisine çıkmamakta ve evinde bir hayat yaşamaktadır. Bu dönemde gerçekleştirdiği mülakatları incelediğimizde Ayverdi'nin dönemin siyasal hayatı konusunda yorumlarına rastlanmamaktadır. Bu mülakatlar genellikle İslam, tasavvuf ve inanç ekseninde gerçekleştirilen konuşmalar olma özelliği taşımaktadır. Tabi bunun başlıca nedeni olarak bu dönemde Ayverdi'nin eserlerinde bir tasavvuf ana fikrinin var olması söylenilebilir. Kendisinin vefatından sonra yayınlanmış olan Ezeli Dostlar isimli eserinde Ayverdi düşün dünyasını şu sözlerle ifade etmektedir: "Mühim olan, filan rejim, falan rejim diyerek, uydurdukları bu şablonun içinde beşeriyete bir refah, huzur ve selamet bulacakları ümidinin yatmakta oluşudur. Asırlar süren tecrübe ve türlü denemelerden de anlaşıldığına göre, insanoğlu, yaratılış hamurunda saklı bulunan beşeri ve hayvani zaaflarını bir terbiyecinin arıtıcılığı ile temizlemedikçe medeniyet öncülüğü eden batıda da, feri sönmüş doğuda da, şu veya bu rejimden beşeriyete nefes aldıracak bir selamet güneşi doğmaz" (Ayverdi, 2004 , s. 78).

1950'li yılların sonunda ise siyasal hayatın farklılaşması, milliyetçi hareketlerin ortaya çıkışı ve komünist bazı hareketlerin de yine bu dönemde görünür olması kendisini etkilemeye başlamıştır. Bu yılların sonuna gelindiğinde kendisi Moskof tehlikesi olarak ifade ettiği komünist ideolojinin tehlikelerinden bahsetmeye başlamıştır. Aynı zamanda Ayverdi Türkçe'yi Türklüğün sınır bekçisi kabul ederek dil alanında çalışmalar yapmaya özen göstermiştir (Binark, 2007, s. 123) .

1960 itibariyle hem ülkenin siyasal hayatı hem de Ayverdi'nin düşünce dünyası birçok değişikliğe uğramıştır. Yeni anayasının ortaya çıkarmış olduğu toplumsal boşluklar hızla siyasal ideolojiler tarafından doldurulmaya başlanılmıştır. Bu ideolojilerin her biri kendilerine bir konfor alanı ortaya çıkarmaya çalışırken Ayverdi'de hızla bu eksende bir misyon oluşturmaya başlamıştır.

Bu misyonun öncelikli adımı gençlere tarih bilinç ve şuurunu verebilmek üzerine kurulmuştur. Bu nedenle amaca uygun bilgi ve tarih kendisinin eserlerinde yaratılmaya ve yer bulmaya başlamıştır. İbrahim Efendi Konağı'nın yayınlanmasıyla başlamış olan bu süreç birçok tarihi anektotları içeren eserlerin ortaya çıkmasıyla devam edecektir. Bu noktada 1960 darbesine mesafeli duran Ayverdi sol ideolojinin ülke içerisinde böyle hızla yayılmasına mesafeli duramamıştır. Bu konuda oldukça sert bir muhalif kimliğe bürünmüş ve bu konu ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu dönemde kendisi artık yazma inzivasında değil sahadadır. Konuşmalar yapar, toplantılara katılır ve bir takım çalışmaları gerçekleştirmeye başlar.

Bu döneme gelene dek tasavvuf ve inanç ile ilgili konularda eserler veren, Şeb-i Aruz törenlerinin yapılmasına önayak olan, Türkçe ile ilgili çalışmalara zaman harcayan Ayverdi bu tarihle birlikte siyasal konularda eserler vermeye, fikir beyan etmeye ve aktif olarak mücadele içerisinde yer almaya başlamıştır.

Özellikle eğitim alanında görüş ve düşüncelerini aktardığı ölçüde eleştirilerine de yer vermiştir. Onun için cemiyetin temeli insandır ve bu insan en mükemmel şekilde yetiştiriliyor olması devletin gelişmesi ve sağlıklı bir şekilde hayatına devam etmesi için mutlak gerekliliktir.

1970'li yıllarda bu eksende gelişen eserleri sokakta kavganın kızışması ile bir kademe daha değişmeye başlamıştır. Bu dönemde eserlerinde Türklük ve

milliyetçilik vurgusu tüm yaşantısı boyunca en üst noktadadır. Sokaktaki kavgaya paralel olarak Osmanlı – Rus ilişkilerini eserlerinin temel konuları arasına soktuğunu söylememiz doğru olacaktır.

Ayrıca bu dönemde gerçekleşmeye başlayan Ermeni örgütün yurt dışı baskınları da kendisini derinden etkilemiş ve bu konuda bir aktivist hareket olarak adım atmak zorunluluğunu kendinde hissetmiştir.

1980 darbesi ile birlikte Ayverdi, 1960 öncesi yazın felsefesine bir geri dönüş yaşamıştır. Bununla birlikte düşünce dünyasında yer alan bazı fikirlerine mektuplarında rastlamaktayız. Örneğin Ahmet Kabaklı'ya yazmış olduğu 3 Nisan 1984 tarihli mektubunda tarihi olaylardan söz ederken: "Sizin neslinizin naklen bildikleri devri biz ne gördük ne yaşadık. Amma ne yazık ki 1923'den bu yana gelen nesillere bütün bu gerçekleri ne duyurabiliyor ne de tattırıp heyecanlandırabiliyoruz." (Binark, 2007) Burada Ayverdi'nin bir yorgunluk içerisinde olduğunu gözlemlememiz mümkündür.

Yine de Ayverdi son devrin hafızası olabilme misyonunu yaşamının sonuna kadar kendine bir görev olarak yüklemiştir. Bunun dışında aslında birçok kadın siyasal ve fikri hayat içerisinde yer almayı kendi konfor alanlarının dışına çıkmak istemeyişleri neticesinde bir misyon olarak belirlememişken, Ayverdi tüm bu yıllarda bu alanların içerisinde yer almaktan vazgeçmemiştir.

Tüm bu yaşantı ve eserler incelendiğinde kendisinin bir ideal millet ve birey tipini oluşturmaya çalıştığını ve çalışmalarını bu doğrultuda gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. "Her cemiyet kendini kadın, çocuk, erkek, reşit, asil, avam gibi kategorilere ayırmıştır. Her yeni gelen bir kategoriye hitab eder" der Turhan çalışmasında (Turhan, 2015). Oysa Ayverdi tüm bu çalışmaları gerçekleştirirken belli bir sınıfı hedef kitle olarak belirlememiş tüm toplumun dönüşümünü sağlamaya çalışmıştır. Burada gençlere olan özel ilgisine bir paragraf açmak tabi faydalı olacaktır. Bununla birlikte eserlerinin nitelikleri gözönünde bulundurulduğunda yukarıdaki ayrımların hiçbirini bir hedef kitle olarak belirlemediğini de söylebiliriz.

Her yazarı ve eserlerini başlı başına bir kültür olarak kabul edersek, "Sapiens'in icat ettiği hayali gerçekliklerin muazzam çeşitliliği ve bunun sonucunda gelişen davranış örüntülerinin çokluğu, "kültür" dediğimiz şeyin başlıca

bileşenleridir. Kültürler ortaya çıktığından beri değişim ve gelişimleri hiç durmamıştır ve tarih dediğimizde bu durdurulamayan değişimlerdir" (Harari, 2016). Bu doğrultuda Ayverdi kendi kültür dünyası içerisinde bu on yıllar boyunca bir tarih oluşturmayı amaçlamış ve bunu gerçekleştirmiştir.

Kadınların yazın hayatında var olmalarının başlıca sebeplerinden biri kendi savaşlarını dışarıya yansıtmak olduğu kabul edilmektedir (Aksoy, 2009). Ayverdi içerisine doğmuş olduğu birinci dalga feminist hareketi takip etmek, kendisini ve özel yaşantısını özne konumuna getirmek yerine milli meseleleri ve manevi dünyasını eserlerinin temel konusu haline getirmeyi kendi kültür ve tarhinin bir sorumluluğu olarak benimsemiştir. Bu hususta ısrarla durmamızın nedeni Ayverdi'nin neredeyse çağdaşı olan Labiba Ahmad (İslamcı Aktivist) ile paralel çalışmalar gerçekleştirmesine rağmen (Aytürk & Mignon, 2013) bu ölçüden ilgi görmemisinin tespitini yapma amacımızdır.

Sonuç olarak 1908 – 1993 siyasal yılları arasında yaşamını sürdüren Samiha Ayverdi bize önemli bir çerçeve çizmektedir. İmparatorluktan cumhuriyete geçişin sancıları ile başlayan bu çerçeve bir tasavvuf ve tarikat alanı içerisinde genişlemekte, ülkenin bulunduğu siyasal atmosfer neticesinde sert ve katı bir siyasallaşma ve yeniden başladığı nokta olan toplum hafızası olabilme amacı etrafında birleşmiştir. Bu çember içerisinde bir kadın olarak var olmayı reddeden Ayverdi bir birey olarak değişip, dönüşmüştür. Bu dönüşümün tüm aşamalarını da eserleri ile bizlere göstermiştir ve içine doğulan, yaşanılan siyasal atmosferin bireyin yaşantısındaki izlerini sürmemizi de sağlamıştı.

Kaynakça

Ahmad, Faroz (2014). *Modern Türkiye'nin Oluşumu.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Aksoy, Nazan (2009). *Kurgulanmış Benlikler: Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet.* İstanbul : İletişim Yayınları.

Aytürk, İlker& Mignon, Laurent(2013). Paradoxes of a Cold War Sufi woman: Sâmiha Ayverdi between Islam, Nationalism, and Modernity. *NEW PERSPECTIVES ON TURKEY*, Sayı: 49, 57-89.

Ayverdi, Samiha (1980). *Dost.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (1983). *Kenan Rifai ve 20.Asrın Işığında Müslümanlık.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (1990). *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (1990). *Misyonerlik Karşısında Türkiye.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (1993). *Ateş Ağacı.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (1998). *Hatıralarla Başbaşa .* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2001). *İnsan ve Şeytan.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2004). *Ezeli Dostlar.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2004). *Türk - Rus Münasebetleri ve Muharebeleri.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2005). *Mülakatlar.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2012). *Bir Dünyadan Bir Dünyaya.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2014). *Milli Kültür Mes'eleleri ve Maarif Davamız.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2015). *Mektuplar 1 - Belkıs Dengiz.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, Samiha (2017). *İbrahim Efendi Konağı.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Azak, Umut (2003). Samiha Ayverdi. *Modern Türkiye'de Siyasai Düşünce* (s. 248-255) İstanbul: İletişim Yayınları.

Batur, Enis (2001). Nesir Üzerine I . *Cumhuriyet Gazetesi*, 14.

Behar, Büşra Ersanlı(1992). *İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu.* İstanbul: Afa Yayınları.

Bilim, Cahit. Erişim: (2017, Haziran 24). *Tercüme Odası.* dergiler.ankara.edu.tr: http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0ahUKEwjq2YPn4_XUAhWFDZoKHd6_AawQFgg0MAI&url=http%3A%2F%2Fdergiler.ankara.edu.tr%2Fdergiler%2F19%2F1150%2F13495.pdf&usg=AFQjCNHW31xSuJ13MTCID6_He-obrvwrkg adresinden alındı

Binark, İsmet (2007). *Samiha Ayverdi Bibliyografyası - 2.* İstanbul : Kubbealtı Neşriyatı .

Bulut, Yücel. Erişim: (2017, Haziran 23). *Oryantalizm*. http://www.islamansiklopedisi.info: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=330429 adresinden alındı

Carr, E. H. (2015). *Tarih Nedir.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Carr, Edward Hallet (2015). *Tarih Nedir? .* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakır, Serpil (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi .* İstanbul: Metis Yayınları.

Değirmencioğlu, Mahmut Coşkun (2014). *Çağdaş Türk Düşüncesinden Tanıklıklar.* Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Erdem , Berk ve Duman Sena ve Pehlivan Pınar (2014). *27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu.* https://www.academia.edu/5403733/27_MAYIS_1960_DARBES%C4%B0_RAPORU. Erişim: 29.06.17

Findley, Carter V. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform: Bâbıali, 1789 - 1922 .* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Gezer, Melahat ve Ortak, Şaban (2015). Adult education policies of the government of Democrat Party. *İnternational Journal of Human Sciences*, Sayı: 12, No:1, 80-108.

Göle, Nilüfer (1998, Şubat, Mart, Nisan). Batı Dışı Toplumlarda Bir İlk Desen. *Doğu Batı*, Sayı:2, s. 65-75.

Göze, Ergun (2005). Türk'e Kahpe Tuzak. *Tercüman Gazetesi*. 12.

Göze, Hicran (2005). *Maverandan Gelen Ses.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Günay, Ünver ve Ecer Ahmet Vehbi (1999). *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Habermas, Jürgen (2012). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları .* İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.

Hanım, Zeynep ve Uzuner , Buket (2016). *Bir Türk Kadınının Avrupa İzlenimleri .* İstanbul: Everest Yayınları.

Harari, Yuval Noah (2016). *Hayvanlardan Tanrılara - Sapiens.* İstanbul: Kolektif Kitap.

Hobsbawm, Erick & Ranger Terence (2006). *Geleneğin İcadı.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

İnalcık, Halil (1998, Şubat, Mart, Nisan). Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün. *Doğu Batı*, Sayı: 2 s. 13-35.

Kabaklı, Ahmet (1988). *Tercüman*. 4.

Kafadar, Cemal (1994). *Rüya Mektupları: Asiye Hatun.* İstanbul: Oğlak Yayıncılık .

Koray, Enver (1952). *Türkiye Tarih Yayınları Bibliografyası: 1729 - 1950 .* Ankara: Milli Eğitim Basımevi .

Kubbealtı Vakfı . Erişim: (2017, Şubat 17). http://www.kubbealti.org.tr: http://www.kubbealti.org.tr/Hakkinda.aspx adresinden alındı

Kurnaz, Şefika (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839 - 1923.* İstanbul : Ötüken Yayınları.

Lewis, Bernard (2014). *Modern Türkiye'nin Doğuşu.* Ankara: Arkadaş Yayınları.

Lewis, Bernard ve Churchill Bunizle Ellis (2014). *Tarih Notları: Bir Orta Doğu Tarihçisinin Notları.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Mardin, Şerif (2012). *Türkiye'de İslam ve Sekülarizm .* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ortaylı, İlber (2011, Mayıs 21). Hanedanın Büyük Kabusu. *Milliyet* . 12.

Özcan, Azmi. Erişim: (2017, Haziran 25). *31 Mart Vak'ası*. İslam Ansiklopedisi: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=340010 adresinden alındı

Özgürel, Elif (2009). Samiha Ayverdi'nin Üç Romanında Türk Kadınına Bakış Açısı. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basım Evi. (s. 73-80).

Platon. (2012). *Devlet.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şahin, Eyüp ve Macic, Haric (2014). İslam Felsefesine Bir Adım Olarak Neoplatonism: Proclus ve Farabi Arasında Metafizik Bir Karşılaştırma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 5/2. s. 192-226.

Şirin, İbrahim (2008). Bihruz Bey Sendromunu Yeniden Düşünmek. *KOÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, s. 139-164.

Şirin, İbrahim (2017). Dünya Fuarları ve Osmanlı Modernleşmesi. *History Studies*, Cilt:9. Sayı:2. 189-204.

Tahralı, M. (2017, Haziran 25). *Rifaiyye*. İslam Ansiklopedisi: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=350100 adresinden alındı

Tanpınar, Ahmet H. (2012). *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tunaya, Tarık (1984). *Türkiye'de Siyasal Partiler 1 - 2 - 3.*

Tunçay, Mete (2015). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması: 1923 - 1931.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turhan, Mümtaz (2015). *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik .* Ankara: Altınordu Yayınları.

Yetiş, Kazım (1988, Ekim). Samiha Ayverdi'nin Hayatı. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, s. 9-20.

Yıldız, Aytaç (2004). Müteferrika ve Osmanlı Matbaası. *İletişim: Araştırmaları*, s. 117-122.

Zihnioğlu, Yaprak (2003). *Kadınsız İnkılap.* İstanbul: Metis Yayınları.

Zürcher, Eric J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, Eric J. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiyesine Bir Ulusun İnşaası: Jön Türk Mirası.* Ankara: Akılçelen Kitaplar.

EK 1: Samiha Ayverdi'nin Turizm Bakanı'na Mektubu

"Turizm Bakanına

Muhterem Beyefendi, 2.5.1971 tarihli «Milliyet» gazetesinde karşılaştığım korkunç haber ve manzara ile içimin yanığını aksettirecek dostlar aradım. Katolik gericiliğine tereddütsüz ve belki de memnûniyetle uyarak, başını sımsıkı örtmüş Nilüfer-Kasnn Gülek ve Papa üçlüsünün Müslüman Türk dünyâsına meydan okuyan fotoğrafları, acaba bu sabah saatinde bizim gibi kaç Türk'ün kanını oynatıp deliye döndürmüştür. Sizi 9.30 dan beri telefonda arıyorum. Saatlerdir makine meşgul sesi veriyor. İhtimal arıza var. Onun için çâresiz kalarak bu mektubu yazıyorum. Beyefendi, şuna inanalım ki, Katolik istilâ ve fütûhat plânı, bizi «turist ve döviz» yemi ile avlamak politikasında elhak muvaffak olmuş bulunuyor. Şâyet bu gaflet ve basiretsizliğimizde devam edecek olursak kısa zamanda Anadolu topraklan bir hristiyan nüfûz bölgesi hâlini alacaktır. Bizi dünyâ haritasından kılıç kuvveti ile silemeyen haçlı, Siyonist ve komünist dünyâ, gaflet ve basiretsizliğimizden faydalanarak işte çok hesaplı, çok plânlı ve çok kurnaz oyunlarla sinsice içimizden fethetme yoluna gitmiş bulunuyorlar. Eğer dünyâ hristiyanlığı orta çağda olduğu gibi, ordular teşkil ederek üstümüze gelmiş bulunsaydı, asla bu ölçüde muvaffak olamazdı. Zira o zaman düşmanı düşman olarak görüp mukabil silâha sarılacaktık. Halbuki şimdi düşman, dost maskesi ile bizi büyüledikten sonra öz malımıza el koyuyor; sâhip çıkıyor. Ve çeşitli triklerle kendi îmânının mihraklarını, merkezlerini vatan sathına yerleştiriyor. Zavallı Türk münevveri bu ayak sesleri duyulmadan sokulan katolik ordusunun arkasından siyâsî, içtimâi ve hattâ vicdânî emellerin geldiğini asla far- ketmeksizin «Aman, memleketin dövize ihtiyâcı var, turistleri ürkütmeyelim!» parolası ile, ilerde telâfisi mümkün olmayacak hatâlara düşüyor; bir paratoner gibi şimşekleri memleketin geleceği üstüne çekiyor. Evet, turistleri ürkütmeyelim; amma, onlara kendi millî eserlerimizi tanıtmak, çok bol, hesapsız derecede zengin olan Türk mîmârî âbidelerini ve çeşitli san'at eserlerimizi göstermek için gelmelerini, geldikten sonra da medenî ihtiyaçlarıyla berâber can ve mal emniyetlerini sağlıyalım. Efes gibi, Tarsus gibi, Truva gibi katolik merkezleri hâline getirilmek istenen şehirlerimizin hristiyan ziyâretçileri memlekete asla döviz getirmiyorlar. Azıklarını, hattâ sularını dahî beraberlerinde taşıyıp, sırasında geldikleri gemilerde yatarak, avucumuza bir kara mangır bırakmadan gittiklerini acaba bilen var mı? Bir zamanlar İttihad ve

Terakkı'nin ateşli ve gafil mensupları memleekt idaresine Meşrûtiyet rejimini getirmek için giriştikleri faaliyetle Makedonya dağlarının, nasyonalist ideolojilerle kızıştırılmış Sırp, Bulgar ve Yunan komitacılarıyla işbirliği yapıyor, onların yardım ve sempatilerini seve seve kabul ediyorlardı. O zaman hiç biri, Türk'ün menfaati için, bir Bulgar, bir Sırp, bir Yunanlı neden bizimle olur; bizi dâvamızda niçin destekler diye düşünmüyordu. Neticede, Meşrûtiyeti Türklerle berâber yapan o komitacılar, iki sene sonra aralarında birleşe- rek oluk oluk Türk kanı döküp Rumeli'yi vahşet ve dehşetle elimizden çekip aldılar. Bugün, düşman taktiği de, ideolojisi de değişmemiştir. Bize şirin görünerek ikram ve iltifatlarını esirgemeyenler, yarın işlerini sağlama bağladıktan sonra Garbi Anadolu'ya sâhip çıkıp Filistin ve Kıbrıs misâlinde olduğu gibi: «Tamam, dışarı buyurabilirsiniz!» diyeceklerdir. Acaba, Kasım Gülek Bey, Papa gibi dînî-siyâsî bir otoritenin Türk menfaatlerine siyânet meleği ola- mıyacağını ve bu gafil, ziyâretçilerin arkasını iltifatlarıyla sıvazlarken mânevi pençesinde bir siyâsi ve itikâdi hançer gizlemiş olduğunu düşünemiyecek kadar dirâyetsiz, kifâyetsiz ve şuursuz bir zavallı mı? Türk milleti daha ne zamana kadar bu renksiz, bu gafil gü- rûhun vebâlini çekecek; gene onların, hakikat kabul edilmesini istedikleri dalâletlerin karanlığında forsaya çakılmış gibi düşman menfaatlerine kürek çekecektir? Beyefendi, son derece hesaplı hazırlanmış düşman propaganda ve sloganlarının putlarını yıkalım. Münevverin de halkın da, millî ve müşterek hafızasını uyandırıp azız Türk milletini, dağ dağ stok edilmiş ithal malı cereyanların tehlikelerinden geri çekelim. Vakit daralmıştır. Fırsat ise son fırsattır. Ne Efes benimdir, ne de Tarsus. Amma, kendimi bütün Türkiye'nin malı, memleketimi de kendi malım bildiğim için böyle konuşuyorum. Hürmetlerimi kabul ediniz efendim.

S. Ayverdi"

EK 2: Samiha Ayverdi'nin Muhtelif Devlet Büyüklerine Yazmış Olduğu Mektup

Muhtelif Devlet Büyüklerine yazılmıştır.

Efendim, Başı 1973 - 1974 yıllarına kadar uzamakta bulunmasına rağmen basma pek sızmamış olan millî bir dâva ile karşı karşıya bulunmaktayız. O da, askerî liselerin kolej hâline getirilerek İngilizce tedrisat yapması şâyiaları idi ki geçen seneden beri mes'e- leyi alâkalılara duyurmakta fayda olduğu mülâhazasıyla gereken makamlara başvuruldu. Bir millet için ordusunun kendi dilinden gayrı bir dille eğitilmesi düşüncesini evvelâ kötü bir rivayet olarak kabul ettikse de işin fiiliyâta geçtiğini öğrenmekle bu akıl almaz teşebbüsün vehâmeti karşısında dehşetle titredik. Öyle ki, 1975 Eylülünde birdenbire Bursa Işıklar Lisesi'nin Fen dersleri İngilizce olarak verilmeye başlanınca, milletçe top- yekûn bir intihar demek olan hâdise karşısında gerçek bütün çıplaklığıyla karşımıza çıkmış oldu. Zira bu kötü adım Türkiye'yi harsinden ve millî benliğinden yavaş yavaş bir müstemleke hâline getirilmeye mâtuf bir Amerikan tuzağı idi. Esâsen bugüne kadar kaç sivil üniversitemiz Türkçeyi kapılarından içeri sokmamak ve yabancı dille öğretim ve eğitim yapmak sûretiy- le Türk gencinin milli harsini bir kenara itmiş ve memleket içinde bir «Hacettepeliler», bir «Ortadoğulular», nihâyet bir «Boğaziçi Üniversitelileri» zümresi yetiştirerek yabancı kültür ağlarıyla sarılmış münevver sınıfları meydana getirmiş bulunuyordu. Bunlara inzimâmen durmadan adetleri artan yabancı dille eğitim yapan sivil liseler de, adı geçen üniversitelerimize insan malzemesi yetiştirmekte bulunduğundan, teneffüs ettiği havayı farketmeyen canlılar gibi, artık gençliğin iliklerine işlemiş yabancılaşmanın yadırganmaz hâle gelmiş olması tabiî idi. Öyle ki Osmanlı târihini bir İngiliz'in yazmış olduğu kitaptan İngilizce olarak okutan bâzı üniversitelerimizin yetiştirdiği Türk gencinden elbette ki buna karşı koyacak bir reaksiyon, bir millî şuur ve asil bir heyecan beklemek safdillik olurdu. Ama düşman stratejisinin Silahlı Kuvvetler'e el atması ve en hazini, az da olsa bu ithal malı fikrin taraftar bulması bir kültür esaretinin ta kendisi demekti. Tekrar ediyorum: Yer yüzünde, hiç bir milletin subay sınıfı —şimdilik teşebbüs Fen derslerine münhasır görünse de— kendi ana dilinden gayrı bir lisanda eğitilmemektedir. Kabullenmek yolunda teşebbüse

geçtiğimiz bu hareket, Rus kültür emperyalizmi kadar tehlikelidir. Ve görünen bu moskof tehlikesinden kaçarken, görünmeyen Amerikan emperyalizminin pençesine düşmekten başka bir şey değildir. Bu tasavvur ve hayaller bir milletin bütünlüğünü parçalamak ve neticede de düşmanın ağzına lokma etmek yolunda hazırlanmış bir taktiğin ta kendisidir. Düşünmeli ki bir kaç sene sonra Türk subayı Mehmetçiği eğitirken tüfeğinin akşamından topun mermisine kadar ona yabancı dille kumanda verecek ve zavallı Türk askeri de çar-nâçar bir Amerikan sömürge askeri hâline gelecektir. Subayla eri bir müşterek dil bağından başka hiç bir kuvvet bir birine bağlayıp yekpâreleştiremez. Orduda birlik ve berâ- berlik olmadıkça da memleket sathına şâmil lehimleyici bir gaye bütünlüğü düşünmek elbette muhaldir. Basiretli ve uyanık bir dikkatle bakıldığı zaman bu millî kültür yağmacılığı, Türkiye'yi bir müstemleke yapmak ve pençesi altında tutmak karârında olan dış cereyanlardan gelmekte olduğunu görmemek kabil değildir. Hemen bütün târihî ve millî değerlerimizi hedef alan bu hücum plânının en tehlikelisi ve maalesef en başarılısı da Türk diline karşı girişilmiş bulunan bu sinsi savlettir. Tatbiki düşünülen ve kısmen de fiile konmuş bulunan yabancı dille eğitim sisteminin teknik teferruatına gelince askeri okullarda tedris edilmesi düşünülen modern matematik derslerinin yaabncı dille okutulması aşağı yukarı şu çizgiler içersinde tesbit edilmiş bulunmaktadır. 1 — Kuleli Askeri Lisesi'nin İngilizce, Bursa Işıklar Lisesi'- nin Fransızca ve Almanca okutulması İngilizce diliyle yazılan kitaplar kolaylıkla bulunabileceği halde Fransızca olanları bulmak hayli güçtür. Almanlar ise modern eğitimi millî gururlarına aykırı bulduklarından esasen kabul etmemişlerdir. Buna göre Fen derslerini İngilizce veya Fransızca, Alman- ca'yı ise klasik olarak üç ayrı dilde okuyan talebe grupları, Harb Okulu çatısı altında nasıl birleşebilirler? Bu keşmekeşin ise Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ne hazin bir akıbete götüreceği izahtan vareste olsa gerekir. Şu da var ki yabancı dile Türk hocalar hazırlıklı olmadıklarından, bu işi siyâsî ve askerî menfaatleri bakımından millî çıkarlarına uygun gelecek olan mezkûr milletler çok yüksek ücretle bir kısmı da misyonlarının icâbı olarak ücretsiz dahî gelmeye can atabilirler. 2 — Felsefe derslerine gelince. Askeri mekteplerde sosyoloji ve mantık zâten okutulmaktadır. Tedris edilmesi düşünülen modern mantık ise tamâmen istikâmet bakımından olsun tatbikat bakımından olsun geldiği memleketin ve milletin mantığını ve düşünüş sistemini inceler ve verir. Onun için de meselâ Fransızlar'ın yazmış olduğu modern mantık pek tabii ki Fransız düşünce

makanizmasını Türk ordusunun körpe dimağına aktaracağından ilerde bu yabancı düşünce ve anlayışı gayr-ı şuurî bir otomatzim ile de olsa tatbik edecek bir kadro meydana getirmiş bulunacaktır. Bu itibarla silahlı kuvvetlerden bir nevî müstemleke askeri ezikliği içinde robotlaşmış nesiller yetişecek ve bunlar yabancıların misyonlarına âlet olmakla vazifelendirilmiş olacaklardır. 3 — Yabancı dille tedrisâta taraftar olanların dayandıkları sebeplere gelince: Ezcümle, memleket dışına giden subaylarımızın bilhassa NATO câmiasında tercümanların kurbanı olarak mahçup düşmeleri böylece de millî menfaatlerimize halel gelmesi müdâfaalarına zemin teşkil etmektedir. 4 — Yabancı dille eğitim isteyenlerin ön çalışmalarında Askerî mekteplerin kolej hâline konulması sisteminin çeşitli mahzurları gene Silahlı Kuvvetler mensuplan tarafından birçok de- fâlar belirtilmiştir. Bu hususiaki yazışma evrâkı Kuleli Askeri Lisesi'nde olabilir. Ancak yabancı dille eğitim aleyhindeki bu raporlann bâzı yüksek çevrelerce iyi karşılandığı da pek tahmin edilemez. Şu var ki bu babta fikirleri sorulan Kuleli Askeri Lisesi öğretmenlerinin tesbit ettikleri mahzurlar yüzde yüze yakın bir ekseriyetle belirtilmiş olmakla beraber, bu zevat meseleyi deşelemeyip susmayı tercih etmektedirler. Hattâ Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nm yüzde seksenbeşinin de yabancı dille eğitime karşı olduğu bilinmektedir. Bir yabancı dil bilmenin faydası asla inkâr edilemez. Ancak bu ihtiyaç askerî ve hattâ sivil mekteplerin yabancı dille eğitim yapmasını asla gerektirmez. Hazırlık sınıfları ile takviyeli dil okutan mektebler açmak sûretiyle mes'elenin halli yoluna gidilebilir. Böylece de dâvâ millî düşünce, târihî seyir ve mantık kaynağından kopmadan ve Türklüğün cevherinde ve bünyesinde yaralar açmadan hal- olunabilir. Ölçü ER'dir. Subay da erin komutanıdır. Yukarda da belirtildiği gibi komuta ettiği erin duygu ve düşüncesini anlamı- yan, onunla aynı his ve heyecanları paylaşamıyan subay er'e komuta edemez. Türkiye'ye memleket hâricine gönderilmek üzere hazırlanmış göstermelik bir salon centilmeni değil, dili ile, dîni ile, târihi ile, iftiharları ve ananesiyle mücehhez dörtbaşı mâmur Türk oğlu - Türk bir subay sınıfı lâzımdır. Târihî ve millî realitelere gözleri kapalı olarak bu tehlikeli kararları verenlerin samimiyetlerinden şüphe etmesek bile gaflet ve basiretsizliklerine hükmetmekte tereddüdümüz yoktur. Türk Silahlı Kuvvetleri'ni bir tecrübe tahtası yaparak memleketin can damarı ile oynamaya kimsenin hakkı olmadığını bilmek lâzımdır. Onun için de kıvılcım yangın olmadan ve ateş büsbütün bacayı sarmadan Silâhlı Kuvvetlerimizin çatısı altında ve kapısı önünde nöbet tutan kahraman ordu

mensublarımız tarafından bu meş'ûm teşebbüs süngülenip yok edilmelidir. Zîrâ Türk ordusunu, değil kendi dilinden gayrı bir dille okur yazar hâline getirmek gibi vahim bir kararı fiile koymak, bunu düşünmek dahî bir vatan hiyânetidir. Bâzı ordu mensublarmın arasına her nasılsa sızmış olan bu zehre panzehir olmasını gene ordusundan dilemek ve bu tasavvuru bir daha dirilmemek üzere idraklerden silmek millî vicdânın sesi ve niyâzıdır.

Sâmiha Ayverdi